

Het schoolplein als
rijke speelleeromgeving.

Nina van Enckevort-Heldens
Studentnr: 2172594
Master Special Educational Needs (M SEN)
Fontys Opleidingscentrum Speciale
Onderwijszorg
Leerroute: Specialist Jonge Kind
Begeleid door: Nelly Ehrismann
Juni 2012

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	1
Inleiding.....	3
Hoofdstuk 1. Aanleiding en probleemstelling.....	6
1.1 Aanleiding tot het onderzoek en probleemverkenning.....	6
1.2 Huidige situatie.....	7
1.3 Gewenste situatie.....	8
1.4 Doelstelling in het onderzoek.....	8
1.4.1 Onderzoeksvraag.....	8
1.4.2 Deelvragen.....	8
1.5 Doelstelling van het onderzoek.....	9
Hoofdstuk 2. Theoretische onderbouwing.....	10
2.1 Wat is spel?.....	10
2.2 De waarde van spel.....	11
2.3 Een rijke speelleeromgeving.....	12
2.4 De meerwaarde van buitenspel.....	13
2.5 Een goed ingericht schoolplein: een rijke leeromgeving.....	14
2.6 Een groen schoolplein.....	15
2.7 De rol van de leerkracht m.b.t. buitenspel.....	16
Hoofdstuk 3. Onderzoeksmethodologie.....	17
3.1 Toelichting op de onderzoeksopbouw.....	17
3.2 Het interview.....	18
3.3 De vragenlijst.....	20
3.4 Bezoeken van schoolpleinen.....	20
3.5 Ethiek.....	21
Hoofdstuk 4. Data analyse en resultaten.....	22
4.1 Welke waarde heeft spel in de ontwikkeling van kinderen?.....	22
4.2 Heeft buitenspelen een meerwaarde?.....	22
4.3 Aan welke kenmerken moet een rijke speelleeromgeving buiten voldoen?.....	23
4.4 Heeft een natuurlijk/ groen schoolplein meerwaarde?.....	24
4.5 Welke voorzieningen zijn noodzakelijk om het schoolplein in de lessen te kunnen integreren?.....	26

4.6 Welke aanbevelingen/adviezen van experts/ervaringsdeskundigen zijn zinvol voor ons schoolplein?	27
4.7 Wat is de mening van het team, de ouders en de kinderen over ons huidige schoolplein?.....	29
4.8 Wat is volgens het team, de ouders en de kinderen het belang van buitenspelen?	29
4.9 Welke aandachtspunten zijn bij het buiten spelen volgens team en ouders van belang?.....	30
Hoofdstuk 5. Conclusies en aanbevelingen.	32
5.1 Conclusies.	32
5.1.1 Variatie.	32
5.1.2 Natuur.....	33
5.1.3 Spel.	33
5.1.4 Veiligheid.	34
5.2 Aanbevelingen.....	34
Hoofdstuk 6. Evaluatie onderzoek.....	36
Nawoord.....	40
Literatuurlijst.....	41
Inhoudsopgave bijlagen.	45

Samenvatting.

Veel schoolpleinen lijken op elkaar: grijze trottoirtegels, misschien een enkele boom met hier en daar wat groen. Literatuuronderzoek laat zien dat spel belangrijk is voor de totale ontwikkeling en hoe belangrijk een rijke speelleeromgeving is. Lokken dergelijke, grijze pleinen uit tot spel?

In dit onderzoeksverslag worden mogelijkheden beschreven die zo'n schoolplein om kunnen vormen tot een rijke speelleeromgeving. De praktijksituatie is gericht op het schoolplein van kindcentrum Onder de Linde. Uit de module Visie (Beets-Kessens & Ehrismann, 2010), van deze studie, blijkt dat het erg belangrijk is dat een team werkt vanuit een gezamenlijke visie. Het doel van het onderzoek is dan ook de gezamenlijke visie ten aanzien van buitenspelen verhelderen en komen tot adviezen met betrekking tot de herinrichting van het schoolplein. Dit doel en de aanleidingen roepen de volgende onderzoeksvraag op:

Aan welke voorwaarden moet een schoolplein voldoen dat ingericht is als een rijke speelleeromgeving en daardoor uitdaagt tot spel?

De aandachtspunten uit het literatuuronderzoek zijn verwerkt in vragenlijsten en interviews. Kinderen, ouders en collega's van onze school en ervaringsdeskundigen vulden de vragenlijsten in. Een belangrijke aanvulling in dit onderzoek zijn de gegevens die voortkomen uit de interviews met de experts: Kees Both, Greet Caminada en Sigrun Lobst. Daarnaast zijn indrukken opgedaan bij scholen die hun schoolplein omgevormd hebben tot wat zij een rijke speelleeromgeving noemen. Zij vormen een grote inspiratiebron. Door gebruik te maken van deze onderzoeksmiddelen is de theorie uit het literatuuronderzoek aan de praktijk getoetst. Hieruit zijn conclusies en aanbevelingen geformuleerd.

Door aan de slag te gaan met de aanbevelingen kan een schoolplein omgevormd worden tot een rijke speelleeromgeving waardoor het een krachtig instrument wordt ter bevordering van de totale ontwikkeling van kinderen en het speelplezier.

De evaluatie van het onderzoek en de ervaringen van de onderzoeker met het hele proces worden in het laatste hoofdstuk beschreven.

Tot slot.

Naast mijn eigen persoonlijke groei heeft dit onderzoek er toe geleid dat er op kindcentrum Onder de Linde een krachtige stap is gezet in het omvormen van het schoolplein naar een rijke speelleeromgeving.

Graag wil ik u veel leesplezier toewensen!

Inleiding.

Kindcentrum Onder de Linde.

Kindcentrum Onder de Linde ligt in een klein dorp in Noord-Limburg met bijna 1900 inwoners. Het kindcentrum bestaat uit de basisschool, het peuterspeelzaalwerk en de kinderopvang. De basisschool heeft 187 leerlingen verdeeld over 8 groepen: 2 groepen 1-2 en verder van iedere jaargroep 1. Het gebouw staat midden in het dorp en heeft een openbaar plein.

De afgelopen 9 schooljaren heeft het team zich geschoold in BAS (Leraar24, 2010). In de groepen 1-2 wordt al meer dan 10 jaar gewerkt vanuit Basisontwikkeling. De onderbouwleerkrachten hebben een aantal jaren begeleiding gehad vanuit de Begeleidings Commissie Onderwijs (BCO) Venlo om goed met Basisontwikkeling te kunnen werken.

Dit schooljaar is gestart met een visietraject onder begeleiding van de BCO Venlo. Het doel is een gezamenlijke visie op leren en ontwikkeling vaststellen met als basis de uitgangspunten van BAS en het werken volgens Basisontwikkeling in groep 1-2. De uitspraken die de eerste bijeenkomst opgeleverd heeft, staan in bijlage 1.

Dynamiek Scholengroep.

Basisschool Onder de Linde valt onder stichting Dynamiek Scholengroep. Bij Dynamiek Scholengroep zijn 22 scholen aangesloten waarvan 1 school voor speciaal onderwijs. Eén van de beleidspunten in het beleidsplan 2011-2015 van Dynamiek Scholengroep is dat in 2015 alle scholen omgevormd zijn tot *integrale kindcentra voor 0 – 13 jarigen waarin opvang, ontwikkelingsgericht werken en onderwijs hand in hand gaan* (bijlage 2). Per 1 juni 2011 is de school omgevormd tot een kindcentrum. Dat betekent dat het peuterspeelzaalwerk, de voorschoolse -, de naschoolse – en de tussenschoolse opvang een plek in het gebouw van de school hebben gekregen. Van te voren is er overleg geweest met alle betrokkenen over wat dit zou gaan betekenen en hoe de verbouwing eruit zou zien.

Bij de peuterspeelzaal wordt ontwikkelingsgericht gewerkt met behulp van Startblokken van Basisontwikkeling.

Wie ben ik?

Na de HAVO in 1982 wilde ik heel graag naar de KLOS. Dit werd afgeraden aangezien de KLOS op zou houden te bestaan. De keuze voor de PABO was een

logische stap. Tijdens mijn eindstage aan de mytylschool in Venlo ontstond mijn interesse voor het speciaal onderwijs. Kijken naar het individuele kind en werken vanuit de kwaliteiten en ontwikkelingskansen van het kind spreekt mij aan. Tot september 1992 heb ik gewerkt aan de Mytylschool in Venlo, het Rotterdams Medisch Pedagogisch Instituut en de Mytylschool in Dordrecht.

Na de geboorte van onze oudste zoon, heb ik mijn baan in het onderwijs opgezegd. Augustus 2002 ben ik weer begonnen met invalwerk op een school voor speciaal onderwijs in Horst. Aan het einde van dat schooljaar werd ik gevraagd om in Hegelsom in groep 1-2 als groepsleerkracht te komen werken. Werken met kleuters, dit had ik altijd gewild maar nooit gedaan. Ik ging de uitdaging aan!

Dit schooljaar werk ik voor het negende jaar in groep 1-2. Samen met een duo-partner ben ik verantwoordelijk voor de groep. De afgelopen jaren had ik veel vragen over het werken met kleuters. Vaak zocht ik naar hoe ik met mijn onderwijs kon aansluiten bij de ontwikkeling van kinderen en aanpassen aan de behoefte van kinderen met extra onderwijs- en begeleidingsbehoefte. Binnen ons team was er niemand die mijn vragen kon beantwoorden. Ik genoot van het werken met jonge kinderen en de school was op zoek naar iemand die zich in het werken met jonge kinderen wilde specialiseren. In augustus 2010 ben ik gestart met de opleiding Master SEN Specialist Jonge Kind bij Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg.

Vanaf 2008 ben ik contactpersoon van de basisschool voor de pedagogisch medewerkers. In het kader van de omvorming van onze school tot kindcentrum, kreeg ik, oktober 2010, een taak in het begeleiden van het verbouwingsproces: het informeren van het team, wensen in beeld brengen, bespreken van de verbouwingsplannen enz. Vanaf juli 2011 ben ik coördinator jonge kind. Vanuit die functie voer ik de volgende werkzaamheden uit:

- het onderhouden van de contacten met de pedagogisch medewerkers van de opvang en het peuterspeelzaalwerk en met de coördinatrice van Dynamiek Samenspel
- contacten tussen pedagogisch medewerkers en leerkrachten bevorderen
- samen praktische werkafspraken maken
- inhoudelijk overleg

Waarom heb ik het onderwerp van dit onderzoek gekozen?

Tijdens de studie is mijn interesse in spelontwikkeling gegroeid. De lessen van de module spelontwikkeling waren erg inspirerend wat tot gevolg had dat ik veel ben gaan lezen en kijken naar de spelende kinderen in mijn klas. Ik realiseer me dat ik, door het observeren van het spel van jonge kinderen, zicht krijg op het ontwikkelingsniveau en de kwaliteiten van kinderen en hierop kan aansluiten met mijn onderwijsaanbod. Tijdens de module spelontwikkeling, werd ik gewezen op de conferentie over buitenspelen in Tilburg. Mijn interesse in buitenspelen werd verder aangewakkerd en ik raakte geboeid door buitenspelen op groene schoolpleinen. Kinderen van groep 1-2 zijn een groot gedeelte van de onderwijstijd buiten. Op onze school is dat, wanneer het weer het toelaat, ongeveer 25% (bijlage 3). Ze spelen bijna allemaal graag buiten. Toch zijn er altijd een paar kinderen die buiten moeilijker tot spelen komen. Ik vraag me af of deze kinderen wel tot spelen komen als we ons aanbod aanpassen.

Aangezien we op onze school in de groepen 1-2 ontwikkelingsgericht werken, besteden wij binnen veel tijd aan het inrichten van hoeken waar kinderen tot spel kunnen komen. Aan de buitenspeeltijd en de voorbereiding hiervan wordt geen tijd besteed. Het schoolplein vind ik weinig uitdagend of inspirerend (bijlage 4). Naar mijn mening liggen hier veel kansen om de kwaliteit van mijn (ons) onderwijs te verbeteren.

Door mijn onderzoek op het buitenspelen en het schoolplein te richten, kan het van meerwaarde zijn voor de hele school en voor de stichting.

Met dit onderzoek hoop ik te bereiken dat:

1. er een gezamenlijke visie ontstaat ten aanzien van buitenspelen
2. deze visie een onderdeel wordt van de totale visie van ons onderwijs
3. ik aan de hand van de gezamenlijke visie en dit onderzoek adviezen kan geven met betrekking tot de herinrichting van het schoolplein.

Hierdoor kunnen we een veilig, uitdagend en rijk ingericht schoolplein creëren voor alle kinderen en in het bijzonder voor kinderen die extra onderwijs- en begeleidingsbehoeften hebben.

Hoofdstuk 1. Aanleiding en probleemstelling.

In dit hoofdstuk licht ik toe wat mij bewogen heeft om met dit onderwerp aan de slag te gaan en worden de doelstellingen duidelijk gemaakt.

1.1 Aanleiding tot het onderzoek en probleemverkenning.

Er zijn een paar aanleidingen geweest die geleid hebben tot dit onderzoek.

1. 'De kinderen spelen niet en er wordt veel geruzied.' Dit is al jaren een veelgehoorde uitspraak van collega's. Vijf jaar geleden heeft daarom iedere klas een bak met buitenspelmateriaal gekregen die tijdens de pauze mee naar buiten mag. Deze bak mag jaarlijks met buitenspelmateriaal aangevuld worden. Toch blijft de opmerking terugkomen.
2. Op kindcentrum Onder de Linde valt een aantal zorgleerlingen op wanneer het gaat over buitenspelen. Dit zijn de kinderen die niet tot spelen komen en/of snel betrokken zijn bij conflicten.
3. Zoals in de inleiding besproken is, is basisschool Onder de Linde 1 juni 2011 een kindcentrum geworden. Tijdens de voorbereiding van de verhuizing kwam ook het schoolplein ter sprake. Er is een hekwerk geplaatst, dat noodzakelijk was met betrekking tot de veiligheid van de kinderen jonger dan 4 jaar. Daarnaast is de afspraak gemaakt in de toekomst aan de slag te gaan met een gezamenlijke herinrichting van het plein.
4. Afgelopen schooljaar zijn verschillende klachten van ouders gekomen m.b.t. de veiligheid van het plein (tegels die scheef liggen e.d) en het buitenspelen tijdens de pauze (pestgedrag). Er zijn vragen gesteld in het team, de ouderraad en in de medezeggenschapsraad. Hieruit bleek dat er geen duidelijke visie is ten aanzien van buitenspelen.
5. En de laatste aanleiding tot dit onderzoek ben ik zelf. Zoals ik in de inleiding heb beschreven liggen mijn interesses bij spel en de mogelijkheden van spel. Kinderen hebben buiten veel meer mogelijkheden tot spontaan spel. Kijkend naar de hoeveelheid tijd die kleuters buiten doorbrengen, vind ik het vreemd dat we geen tijd besteden aan de inrichting van de speelleeromgeving buiten. Binnen besteden we heel veel tijd aan het inrichten van een rijke speelleeromgeving. Dit doen we samen met de kinderen op die manier dat kinderen betrokken raken en uitgenodigd worden

actief te zijn en initiatieven te nemen. In de inleiding beschreef ik dat deze manier van omgaan met de omgeving past binnen Basisontwikkeling (Brouwers, 2010). Terwijl we op onze school werken volgens Basisontwikkeling, kijken we zo niet naar ons schoolplein. Afgelopen zomer heb ik veel gelezen over buitenspelen en de inrichting van schoolpleinen. Ik realiseer me dat er enorm veel over geschreven is. Daarnaast komen er steeds meer groene schoolpleinen. Toch lijkt al die theorie nauwelijks doorgedrongen tot de praktijk wanneer ik kijk naar schoolpleinen in onze omgeving. Al zoekende naar voorbeelden van veranderde schoolpleinen, merk ik dat ik in de regio Noord-Limburg weinig kan vinden. Het zijn vooral grijze pleinen in deze regio. Behalve dat de uitstraling van een groen schoolplein, naar mijn idee, prettiger, vriendelijker, meer uitnodigend is, vraag ik me af of het spelen op groene schoolpleinen meerwaarde heeft.

1.2 Huidige situatie.

Kindcentrum Onder de Linde heeft een plein waarover met de gemeente openbaarheidsafspraken zijn gemaakt. Dit betekent dat het op alle momenten toegankelijk moet zijn. Het onderhoud van het plein wordt gedaan door de gemeente. Hierbij gaat het om onderhoud aan de speeltoestellen, het leegmaken van de vuilnisbakken en het in orde houden van de ondergrond.

Naast het gedeelte waar de kinderen mogen spelen, heeft de school een tuin aan de voorkant en één aan de achterkant van de school. Hier mogen de kinderen niet spelen. De speelplaats is verdeeld in 2 gedeeltes. Ongeveer 2/3 van het plein heeft een ondergrond van grijze trottoirtegels. Het andere gedeelte heeft houtsnippers als ondergrond (zie bijlage 4). In bijlage 5 is een kadastrale foto van de school en het schoolplein te vinden en een beschrijving van het schoolplein en alle materialen en planten die daarop te vinden zijn.

Van 10.30 uur tot 10.45 uur heeft de hele school gezamenlijk pauze. De kleuters blijven dan op het gedeelte van het plein waar de zandbak en wipkippen staan. Twee collega's hebben pleinwacht. Eén bij de kleuters en één bij de oudere kinderen. In een lijst met afspraken zijn alle 'geboden en verboden' genoteerd (bijlage 6).

Hoewel in het logo van de school (bijlage 4) het buitenspelen een centrale plek heeft, is er geen gezamenlijke visie met betrekking tot buitenspelen.

1.3 Gewenste situatie.

Tijdens het eerste jaar van deze opleiding zijn vier modules afgesloten door middel van het schrijven van een beleidsplan. In dit beleidsplan mocht gedroomd worden over de gewenste situatie. Hierdoor heb ik geleerd dat door te dromen ik veel beter voor ogen krijg waar ik naar toe wil. En wanneer je van gedroomde situaties realiteit probeert te maken, blijkt er meer mogelijk dan gedacht. Vandaar dat ik hier ook de gedroomde situatie van ons toekomstige schoolplein wil weergeven:

Dromend over de gewenste situatie zie ik een schoolplein dat ingericht is als een rijke speelleeromgeving. Hierdoor is het uitnodigend voor alle kinderen en daagt het uit tot spelen. Er is voor elk seizoen iets te spelen. Kinderen voelen zich er thuis en durven op ontdekking en avontuur te gaan. Het schoolplein biedt veel mogelijkheden voor leerkrachten om lessen te geven en er is ruimte voor vieringen waarbij ouders welkom zijn. Door de beplanting zijn er altijd takken, bladeren, steentjes, beestjes enz. om te ontdekken en mee te spelen. Kinderen, ouders en teamleden hebben het gevoel dat het hun plein is omdat hun ideeën zijn verwezenlijkt in dit plein.

Onze slogan: "Onder de Linde: Waar kinderen hun tweede thuis vinden." (bijlage 4) is ook van toepassing op het plein. Dit is ook terug te zien na schooltijd wanneer kinderen uit de buurt komen spelen op ons plein. Het schoolplein is meer dan een schoolplein, het is een rijke speel-, leer- en ontmoetingsplek!

1.4 Doelstelling in het onderzoek.

1.4.1 Onderzoeksvraag.

Aan welke voorwaarden moet een schoolplein voldoen dat ingericht is als een rijke speelleeromgeving en daardoor uitdaagt tot spel?

1.4.2 Deelvragen.

- Welke waarde heeft spel in de ontwikkeling van kinderen?
- Heeft buitenspelen een meerwaarde?
- Aan welke kenmerken moet een rijke speelleeromgeving buiten voldoen?
- Heeft een natuurlijk/ groen schoolplein meerwaarde?
- Welke voorzieningen zijn noodzakelijk om het schoolplein in de lessen te kunnen integreren?
- Welke aanbevelingen/adviezen van experts/ervaringsdeskundigen zijn zinvol voor ons schoolplein?

- Wat is de mening van het team, de ouders en de kinderen over ons huidige schoolplein, buitenspelen en de pauze?
- Wat is volgens het team, de ouders en de kinderen het belang van buitenspelen?
- Welke aandachtspunten zijn bij het buitenspelen volgens team en ouders van belang?

1.5 Doelstelling van het onderzoek.

Met dit onderzoek streef ik ernaar de gezamenlijke visie ten aanzien van buitenspelen te verhelderen en te komen tot adviezen met betrekking tot de herinrichting van het schoolplein waardoor er een breed aanbod komt te liggen voor alle kinderen van ons kindcentrum.

Gezamenlijk kunnen we vervolgens een schoolplein creëren dat veilig, uitdagend en rijk ingericht is voor kinderen van alle leeftijdscategorieën en in het bijzonder voor de kinderen die extra onderwijs- en begeleidingsbehoeften hebben.

Hoofdstuk 2. Theoretische onderbouwing.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de theorie die relevant is voor het beantwoorden van de vragen in dit onderzoek. Er is heel veel gepubliceerd over dit onderwerp. Om een goed beeld te krijgen, zijn de volgende domeinen bestudeerd:

- Wat is spel?
- De waarde van spel.
- Een rijke speelleeromgeving.
- De meerwaarde van buitenspel.
- Een goed ingericht schoolplein: een rijke speelleeromgeving.
- Een groen schoolplein.
- De rol van de leerkracht m.b.t. buitenspel.

2.1 Wat is spel?

Van het begrip 'spel' is moeilijk een definitie te geven. In de meeste literatuur wordt spel dan ook beschreven aan de hand van kenmerken. In het onderstaande overzicht is te zien welke kenmerken in de literatuur terug te vinden zijn:

Literatuur: >	Van der Aalsvoort e.a. (2006)	Bomhof / Trossèl (1989)	Kohnstamm (geciteerd in Brouwers, 2010)	Janssen-Vos (2003, 2006, 2008)	Stichting Leerplan Ontwikkeling (2007)
Kenmerken van spel: v					
Plezier	x	x	x	x	
Spontane activiteit	x				
Motivatatie van binnenuit	x	x	x	x	
Volledige aandacht/betrokkenheid/interesse	x	x	Brouwers	x	x
Procesgericht	x	x	x	x	
Kind is actief		x	x	x	x
Kind bepaalt wat en hoe	x		Brouwers	x	x
Doen alsof	x	x		x	x
Regels worden aan de werkelijkheid ontleend	x			x	x
Flexibiliteit: regels kunnen aangepast worden	x		Brouwers	x	
Gebruikte voorwerpen kunnen van betekenis veranderen	x			x	x
Gevoelens worden als positief ervaren en intensief beleefd			Brouwers	x	x
Komt in verschillende gradaties en vormen voor		x		x	

De Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO, 2007) heeft haar theoretische uitgangspunten over spel en spelontwikkeling voor zeer moeilijk lerende kinderen gebaseerd op Ontwikkelings Gericht Onderwijs. Ze ziet Basisontwikkeling als de concrete uitwerking van OGO. Naast de kenmerken uit bovenstaand schema geeft de SLO aan als karakteristieken van spel: leerzaam, veilig, sociaal, probleemoplossend, bron van ontwikkeling, mogelijkheid om de wereld om je heen beter te leren kennen en een middel om het eigen handelen beter te controleren en zichzelf beter te sturen.

2.2 De waarde van spel.

De door de SLO genoemde karakteristieken van spel geven tegelijkertijd zicht op de waarde van spel. De SLO ziet spel als een krachtig instrument ter bevordering van de zintuiglijke, motorische, cognitieve, taal-, sociale en emotionele ontwikkeling en voor het voorstellingsvermogen en het zelfbewustzijn. Spelontwikkeling schept de belangrijkste voorwaarde om in te groeien in de leeractiviteit en draagt eraan bij dat emotionele belemmeringen worden weggenomen. Volgens Vygotsky (Brouwers, 2010) is het voor jonge kinderen de beste manier om hogere mentale functies te ontwikkelen. Het kind presteert in het spel altijd boven zijn niveau, de zone van de naaste ontwikkeling wordt door middel van spel gecreëerd. Het kind maakt tijdens spel gebruik van creatief, probleemoplossend handelen. Frea Janssen-Vos (2003) stelt dat spel de mogelijkheid heeft om bij te dragen aan vrijwel alle ontwikkelingsprocessen van jonge kinderen.

In *Puur Plezier* (Van der Aalsvoort, Kwakkel-Scheffer & de Vries, 2006) beschrijft Nettie Kwakkel-Scheffer hoe spelen de ontwikkeling bevordert op het gebied van de cognitieve, taal-, sociale, emotionele en (senso)motorische ontwikkeling.

Bomhof en Trossèl (1989) benoemen de waarde van spel als functies. De belangrijkste functies vinden zij: de emotionele (verwerkingsfunctie), de cognitieve (opdoen van kennis), de sociale (leren omgaan met anderen) en de lichamelijke functie (de oefening van de motoriek).

Vygotsky en Piaget waren de grondleggers van de stroming, die laat zien dat spelen bijdraagt aan de ontwikkeling van competenties (Van der Poel & Blokhuis, 2008).

Daarnaast zijn er nog twee andere stromingen binnen de moderne opvattingen over spel. In de tweede stroming ligt het accent op het verbeeldende element van spel.

Hierbij heeft spel vooral een verwerkende en wensvervullende functie. Deze

benadering is vooral uitgelegd in de psycho-analytische theorieën (Erikson en Freud). De derde stroming legt het accent op spel als zelfverwerkelijking. Spel wordt gezien als een eigen en persoonlijke manier van omgaan met de wereld. Vermeer is de belangrijkste uitdraagster van deze visie. Volgens haar draagt spel bij aan *de opbouw van de persoon en de contacten met de wereld* (Van der Poel & Blokhuis, 2008).

Alle drie de stromingen zien spel als een manier om beter grip te krijgen op de omgeving en kinderen en volwassenen een gevoel van beheersing te kunnen geven. Dit levert een emotioneel welbevinden op en een steviger zelfbeeld.

Volgens van der Poel en Blokhuis (2008) toont onderzoek aan dat spelontwikkeling bij kinderen met een verstandelijke beperking op dezelfde manier verloopt als bij kinderen zonder beperking, maar in een langzamer tempo. De spelontwikkeling gaat gelijk op met de totale ontwikkeling. Als de totale ontwikkeling vertraagd is, verloopt de spelontwikkeling ook vertraagd. Bij deze kinderen wordt vaak minder diepgang in hun spel gezien. Ze tonen minder betrokkenheid. Daarnaast zie je bij spel van kinderen met een verstandelijke beperking vaak veel herhaling en moeite met verbeeldend spel.

In het spel heeft een kind *de ruimte en vrijheid om op die manier en dat niveau met zijn omgeving om te gaan dat precies aansluit bij zijn mogelijkheden en behoeften*. Dit levert het gevoel op competent te zijn. Spel is daarom van grote waarde voor kinderen met een (verstandelijke) beperking. Hierbij is de begeleiding die geboden wordt erg belangrijk.

'Spelactiviteiten hebben een hoge ontwikkelingswaarde, als we de ontwikkelings- en leermomenten daarin tenminste herkennen en daar gebruik van weten te maken' (SLO, 2007).

2.3 Een rijke speelleeromgeving.

Binnen de module Visie (Beets-Kessens & Ehrismann, 2010) tijdens het eerste leerjaar is er aandacht geweest voor Ontwikkelingsgericht werken, Ervaringsgericht werken en Reggio Emilia Aanpak. Deze visies hechten allemaal veel belang aan het inrichten van de ruimte. Ontwikkelingsgericht werken pleit voor een rijke speelleeromgeving die de leerkracht samen met de kinderen inricht. Zo'n omgeving nodigt uit tot betrokken activiteiten en moedigt kinderen aan actief te zijn en initiatieven te nemen (Brouwers, 2010). Frea Janssen-Vos (2008) schrijft dat een

rijke speelleeromgeving pas rijk is als er middelen en materialen zijn die veel handelings-, ervarings- en leermogelijkheden bieden. Hierbij gaat de voorkeur uit naar echte en functionele materialen omdat deze leiden tot een betere spelontwikkeling. Het regelmatig wisselen of toevoegen van materiaal zorgt voor nieuwe impulsen. Omdat kinderen zich ontwikkelen door middel van activiteiten die naast elkaar voorkomen en elkaar beïnvloeden pleit OGO voor een inrichting in hoeken (Janssen-Vos, 2003).

Ervaringsgericht onderwijs noemt de uitbouw van een rijk milieu een absolute voorwaarde om kinderen tot betrokken activiteiten te brengen (Laevers & Depondt, 2004). Reggio Emilia Aanpak ziet de ruimte en de materialen als de derde pedagoog, naast de kinderen en de groepsleiding/ leerkrachten (Meeuwig, Schepers & Van der Werf, 2007). In paragraaf 2.6 wordt teruggekomen op de rol van de leerkracht.

2.4 De meerwaarde van buitenspel.

De buitenomgeving verschilt kwalitatief van de binnenomgeving. Kinderen hebben er meer bewegingsvrijheid, mogen meer geluid maken en kunnen meer exploreren en experimenteren (Tovey, 2011). Kinderen zijn buiten minder afhankelijk van de leerkracht. Er wordt meer verwacht van de zelfstandigheid, waardoor ze zich vrijer voelen en gedragen. Dit geldt ook voor het contact met de andere kinderen en het zelf oplossen van problemen. De buitenomgeving geeft kinderen de mogelijkheid hun durf, uithoudingsvermogen en ondernemingslust te gebruiken. Spelletjes die lekker spannend zijn, zoals verstoppertje of tikkertje, kunnen buiten gespeeld worden. Bij buiten spelen hoort ook het omgaan met de natuurlijke elementen. Het ervaren van de seizoenen (tijdsbeleving), onderzoeken van insecten enz. (natuuriëntatie). In hun boek *Buitenspel in het zonnetje* beschrijven Caminada en Leenders uitgebreid de ruimere mogelijkheden die ze op verschillende gebieden zien (1996). De buitenomgeving biedt een scala aan zintuiglijke ervaringen die het lichaam stimuleren. *Jonge kinderen leren door middel van hun zintuigen en door beweging en door daar emotioneel op te reageren. De verbinding tussen zintuigen en emoties is heel sterk en daarmee verbonden herinneringen kunnen we ons hele leven oproepen* (Tovey, 2011).

Bovenstaande informatie maakt duidelijk dat buitenspel bij kinderen aan een andere behoefte voldoet dan binnenspel. Hierdoor biedt het andere ontwikkelingskansen.

Belangrijk hierbij is een goed ingericht schoolplein en leerkrachten die op de hoogte zijn van de mogelijkheden en ontwikkelingskansen van kinderen op dat schoolplein en de rol die zij daarin hebben.

2.5 Een goed ingericht schoolplein: een rijke leeromgeving.

Een goed speelterrein stimuleert een brede ontwikkeling! Het lokt een verscheidenheid aan activiteiten en ervaringen uit (Janssen-Vos, 2003). Het biedt zinvolle spelmogelijkheden voor alle kinderen, ook voor kinderen die moeilijk tot spelen komen. Hiervoor zijn veel differentiatiemogelijkheden van belang, die met elkaar in tegenspraak lijken:

- Veiligheid bieden, maar ook uitdaging.
- Ruimte voor intimiteit, maar ook voor avontuur.
- Mogelijkheden voor veel bewegen, maar ook voor rustig spel.
- Structuur bieden, maar ook vrijheid.
- Overzichtelijk zijn voor de leerkracht, maar ook geheimzinnige plekjes voor de kinderen (Caminada & Leenders, 1996).

Tovey (2011) geeft aan dat uitdagende en creatieve buitenomgevingen voor jonge kinderen de volgende ruimtes bevatten:

- Ruimtes met een specifiek doel
- Verbonden ruimtes
- Verhoogde ruimtes
- Wilde en ongerepte ruimtes
- Ruimtes om te ontdekken en te onderzoeken
- Ruimtes voor mysterie en betovering
- Natuurlijke ruimtes
- Ruimtes voor verbeelding
- Ruimtes voor beweging en rust
- Sociale ruimtes
- Bewegende/Veranderende/Ontwikkellende/Evoluerende ruimtes

Dit alles is te realiseren door een schoolplein in te delen in verschillende zones met ieder hun eigen karakter. Hierbij moet rekening gehouden worden met de 'loop- en rijroutes'. Daarnaast zijn losse materialen belangrijk. Deze materialen moeten zoveel mogelijk ontwikkelingsgebieden stimuleren, tegen een stootje kunnen, uitnodigen tot

samenspel, er aantrekkelijk uitzien en vanzelfsprekend veilig zijn. Een goed ingericht schoolplein heeft (naast materialen) veel losse onderdelen, zoals houtblokken, stenen, materialen van planten of bouwmaterialen zoals kratten, planken, dekens e.d. Het verbeeldingsspel dat gebruik maakt van losse onderdelen helpt kinderen om verbindingen te maken en om het denken in mogelijkheden te ontwikkelen. Dit is bevorderend voor de ontwikkeling van de expressiviteit en de creativiteit.

2.6 Een groen schoolplein.

Er is veel literatuur te vinden die de meerwaarde van een groen schoolplein beschrijft. Kees Both (2007) stelt in zijn artikel *Natuur als bondgenoot bij zorgverbreding: Een zorgende omgang met planten en dieren en het vertoeven in groene omgevingen hebben een 'helende' werking op kinderen met concentratieproblemen*. Helen Tovey beschrijft een onderzoek waaruit blijkt dat jongens zich buiten langer kunnen concentreren dan binnen (Hutt; Dixon & Day, geciteerd in Tovey, 2011). Ook Richard Louv (2007) bespreekt dat natuur gezien kan worden als een heilzame therapie voor kinderen met ADHD; het concentratievermogen zou verbeteren en de symptomen van ADHD minimaliseren. Deze stellingen worden onderbouwd door een onderzoek van de Gezondheidsraad en de Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuur Onderzoek (2004). Hierin wordt aangegeven dat een natuurlijke omgeving een positieve invloed heeft op de gezondheid op het gebied van herstel van stress en aandachtsmoeheid, stimuleren van bewegen, vergemakkelijken van sociaal contact, bevorderen van de ontwikkeling van kinderen en de mogelijkheid biedt voor persoonlijke ontwikkeling en zingeving bij volwassenen.

Het Alterra Rapport *Kom je buiten spelen* (2007) laat zien hoe is aangetoond *dat kinderen die opgroeien in woningen met uitzicht op natuur beter presteren op tests voor het cognitief functioneren en een hogere zelfwaardering hebben*. De verklaring die hiervoor wordt gegeven is *het mechanisme van herstel van gerichte aandacht*. *Hierdoor vermindert de kans op risicofactoren zoals impulsief gedrag en stressvol gedrag*. Ook de positieve invloed van de natuur op de motorische ontwikkeling van kinderen is onderzocht en beschreven in dit rapport: *Contact met de natuur kan de prestatie op de coördinatie- en balanceertest verbeteren en de zelfstandige mobiliteit vergroten*. Daarnaast wordt aangegeven dat contact met de natuur het (creatieve) speelgedrag kan bevorderen.

Al deze punten geven scholen een krachtig argument om hun schoolplein om te vormen naar een groen schoolplein. In meerdere landen in Europa zijn organisaties actief die scholen hierbij ondersteunen. In Nederland is dit Springzaad. In Groot Brittanië is Learning Through Landscapes (LTL) een organisatie die ondersteuning biedt en in Duitsland is de werkgroep Natuur aan de school sinds 1994 actief. Deze werkgroep is ontstaan vanuit de Natur- und Umweltschutz Akademie (NUA). Kees Both gaat in diverse artikelen in op de buitenlandse situatie met betrekking tot speelleerlandschappen (Both, 1999, 2003, 2005).

2.7 De rol van de leerkracht m.b.t. buitenspel.

Tovey (2011) beschrijft dat sensitieve interactie van volwassenen een verrijkende bijdrage kan leveren aan het spel dat kinderen spelen. Maar dit lijkt geen essentiële vereiste te zijn voor rijk en uitdagend spel wanneer de speelomgeving als rijk of excellent kan worden beschouwd. De factor tijd is, volgens haar, meer van belang: rijk, duurzaam spel heeft tijd nodig. Wanneer de tijd te kort is of onderbroken wordt, heeft dat een negatieve invloed op de betrokkenheid en het doorzettingsvermogen. Dit geldt voor kinderen die betrokken en gevarieerd spel laten zien. Wanneer dit niet aan de orde is, is de rol van de leerkracht uitgebreider. De rol van de leerkracht bestaat dan behalve het aanbieden van een rijke omgeving, interessante materialen en tijd ook uit observeren, kinderen helpen (samen) te spelen, helpen bij het oplossen van conflicten en meedoen en meespelen om het spel op een hoger niveau te krijgen (Brouwers, 2010).

Dit alles vraagt om leerkrachten met een responsieve en sensitieve houding die, zoals aan het einde van paragraaf 2.4 aangegeven is, op de hoogte zijn van de mogelijkheden en ontwikkelingskansen van kinderen op dat schoolplein en de rol die zij daarin hebben.

Hoofdstuk 3. Onderzoeksmethodologie.

3.1 Toelichting op de onderzoeksopbouw.

Nadat in hoofdstuk 2 het literatuuronderzoek is beschreven, wordt in hoofdstuk 3 de praktische uitvoering van dit onderzoek toegelicht.

Na het lezen van de literatuur over het doen van onderzoek, kan geconcludeerd worden dat dit onderzoek een kwalitatief, ontwerpgericht onderzoek is, waarin kwantitatieve elementen zitten (Harinck, 2010). Het is ontwerpgericht omdat het onderzoek een directe bijdrage moet leveren aan de vragen die er liggen over het schoolplein. De adviezen die uit dit onderzoek komen, kunnen leiden tot een rijke speelleeromgeving buiten (Kallenberg, Koster, Onstenk & Scheepsma, 2007). Er zijn meerdere manieren om aan gegevens te komen bij het doen van onderzoek. Dit kan o.a. door middel van vragenlijsten (kwantitatief), literatuuronderzoek, observaties en interviews (kwalitatief).

Voor een goed onderzoek is het belangrijk dat het betrouwbaar (valide) is. Je waarborgt dit doordat je je onderzoeksvragen vanuit verschillende invalshoeken benadert. Dit wordt triangulatie genoemd. Hierdoor zorg je er voor dat alle relevante informatie meegenomen wordt. Vandaar dat de onderzoeksvragen die vanuit de theorie al beantwoord zijn, ook in interviews terugkomen.

Om de mening van zo veel mogelijk teamleden, ouders en kinderen in beeld te krijgen en met elkaar te vergelijken, is ervoor gekozen om vragenlijsten te gebruiken. Daarnaast worden schoolpleinen bezocht die een metamorfose hebben ondergaan. Tijdens dit bezoek worden gesprekken gevoerd met de ervaringsdeskundigen van de schoolpleinen. Tevens wordt gekeken of kenmerken van een rijke speelleeromgeving te zien zijn.

Het schema triangulatie maakt duidelijk welke onderzoeksinstrumenten ingezet worden om de verschillende deelvragen te beantwoorden.

Onderzoeksvraag.

Aan welke voorwaarden moet een schoolplein voldoen dat ingericht is als een rijke speelleeromgeving en daardoor uitdaagt tot spel?

Deelvragen.

1. Welke waarde heeft spel in de ontwikkeling van kinderen?

2. Heeft buitenspelen een meerwaarde?
3. Aan welke kenmerken moet een rijke speelleeromgeving buiten voldoen?
4. Heeft een natuurlijk/ groen schoolplein meerwaarde?
5. Welke voorzieningen zijn noodzakelijk om het schoolplein in de lessen te kunnen integreren?
6. Welke aanbevelingen/adviezen van experts/ervaringsdeskundigen zijn zinvol voor ons schoolplein?
7. Wat is de mening van het team, de ouders en de kinderen over ons huidige schoolplein?
8. Wat is volgens het team, de ouders en de kinderen het belang van buitenspelen?
9. Welke aandachtspunten zijn bij het buitenspelen volgens team en ouders van belang?

Schema triangulatie:

	Literatuur onderzoek	Vragenlijst ervarings deskundigen	Interview experts	Vragenlijst team, ouders, kinderen	Bezoek aan andere scholen
1	X		X		
2	X		X		
3	X	X	X		
4	X	X	X		X
5		X	X		X
6		X	X		X
7				X	
8				X	
9				X	

Nadat alle deelvragen beantwoord zijn, kan de onderzoeksvraag ook beantwoord worden.

De volgende paragrafen lichten de afzonderlijke onderzoeksinstrumenten met behulp van Harinck (2010) en Kallenberg et al (2007) toe.

3.2 Het interview.

Het interview heeft drie hoofdvormen: het gestructureerde interview, het semi-gestructureerde interview en het vrije interview. Het gestructureerde interview lijkt op een vragenlijst. Iedereen die je interviewt kan dezelfde vragen voorgelegd krijgen. Hierdoor kunnen de gegevens met elkaar vergeleken worden.

Het vrije interview heeft daarentegen een hoofdonderwerp en een aantal globale startvragen. Er is ruimte om door te vragen en in te gaan op verscheidene onderwerpen.

Het semi-gestructureerde interview heeft een hoofdonderwerp en een aantal hoofdvragen die aan de orde moeten komen. De hoofdvragen hebben relatie met de deelvragen uit het onderzoek. De onderzoeker kan de volgorde van de vragen aanpassen als dit in de loop van het interview handiger is. Ook bij dit type interview blijft er voldoende ruimte over voor eigen ervaringen en meningen. Zowel bij het vrije interview als bij het semi-gestructureerde interview kan er veel informatie verzameld worden en kan de rubricering moeilijk zijn. Daardoor kan de analyse tijdrovend zijn. Bij elk interview kan de interviewer de uitkomsten beïnvloeden.

Eerdere ervaringen tijdens de module Beleid en organisatie (Beets-Kessens & Rops, 2010) waarbij ik gebruik heb gemaakt van een gestructureerd interview, hebben ertoe geleid dat ik nu kies voor het semi-gestructureerde interview. De ruimte in een semi-gestructureerd interview om door te kunnen vragen, levert veel meer informatie op en maakt het interview persoonlijker. Hierdoor kan ik ervoor zorgen dat mijn deelvragen beantwoord worden en is er ook ruimte voor de ervaringen en meningen van diegene die geïnterviewd wordt. Het interview neem ik op (met toestemming van de geïnterviewde), zodat er geen informatie verloren kan gaan en ik me kan richten op het gesprek.

Als experts zijn Kees Both en Sigrun Lobst mondeling geïnterviewd. Greet Caminada is via de mail geïnterviewd.

Kees Both is onderwijspedagoog, die baanbrekend werk heeft verzet op het gebied van de positieve invloed van de natuur op de ontwikkeling van kinderen.

Sigrun Lobst is landschapsarchitecte. Zij heeft het ontwerp gemaakt voor de Rotterdamse speeltuin De Speeldernis en kreeg daar landelijke bekendheid door. Sindsdien heeft zij veel groene, natuurlijke speelplekken ontworpen voor scholen, kinderdagverblijven, speeltuinen en gemeenten in Nederland, Duitsland en België.

Greet Caminada is psychologe en pedagoge die, samen met Yvonne Leenders, het boek *Buitenspel in het zonnetje* geschreven heeft (1996). De herschreven versie van het boek is in maart 2012 uitgekomen.

3.3 De vragenlijst.

Onderzoek door middel van vragenlijsten is kwantitatief onderzoek. Er worden schriftelijk vragen gesteld aan een (grote) groep personen. De vragenlijst is gestructureerd waardoor de gegevens met elkaar kunnen worden vergeleken. Bij dit onderzoeksmiddel wordt gewerkt volgens een vastgestelde procedure en wordt de emotionele betrokkenheid van de onderzoeker uitgeschakeld. Hierdoor wordt de invloed op de uitkomsten tot een minimum beperkt.

Bij het opstellen van de vragen zijn Kallenberg (2007) en Harinck (2010) het uitgangspunt en wordt daarnaast rekening gehouden met de adviezen die gegeven zijn op de site van 2reflect (2008).

Om zoveel mogelijk respons van de ouders (124 gezinnen) te krijgen, wordt de vragenlijst (bijlage 7) schriftelijk meegegeven en digitaal verstuurd. Na 2 weken komt een herinnering in het Lindeblad (schoolkrant). De teamleden krijgen dezelfde vragenlijst voorgelegd (bijlage 10). De teamleden bestaan uit 13 leerkrachten en 4 pedagogisch medewerkers en van de kinderopvang. Aan de leerkrachten zijn ook vragen gesteld over lesgeven buiten.

In de vragenlijsten voor ouders, team en kinderen zijn drie vragen precies hetzelfde. Bij de kleuters wordt de vragenlijst mondeling afgenomen met ondersteuning van foto's van honden om de verschillende begrippen uit te leggen (bijlage 8 en 9).

Ook de ervaringsdeskundigen (scholen, die ervaring hebben met het omvormen van hun schoolplein) krijgen een vragenlijst om in te vullen (bijlage 11).

Om zoveel mogelijk ervaringsdeskundigen te benaderen, is ervoor gekozen om via de mail vragenlijsten toe te sturen. Daarnaast wordt gevraagd om foto's toe te sturen van de schoolpleinen. De adressen komen van de site: www.springzaad.nl. Wanneer het voor scholen niet mogelijk is om foto's te mailen, kunnen foto's gebruikt worden die te vinden zijn op de site van Springzaad of op de websites van de scholen. Deze foto's zijn niet actueel. In totaal worden 21 scholen benaderd.

De vragen 2 en 6 bij de ouders en het team zijn dezelfde vragen als 3 en 4 bij de kleuters en zijn gebaseerd op de theorie (Van de Boogaard et al, 2009).

3.4 Bezoeken van schoolpleinen.

Naast de interviews aan de experts en de vragenlijsten worden schoolpleinen bezocht die een metamorfose hebben ondergaan. Zoals hierboven benoemd is, krijgen deze ervaringsdeskundigen ook een vragenlijst (bijlage 11). Tijdens de

bezoeken worden er foto's gemaakt. De foto's worden gebruikt bij het beantwoorden van de deelvragen.

3.5 Ethiek

Na het raadplegen van het artikel van Boerman (2008) over ethische uitgangspunten bij het doen van onderzoek, gaat deze paragraaf in op hoe er wordt omgegaan met ethiek binnen dit onderzoek. De uitkomsten van het onderzoek worden gebaseerd op transparante gegevens, die opgenomen worden in dit onderzoeksverslag. Via de bronvermelding wordt duidelijk welke gegevens van anderen gebruikt worden. Alle gemaakte afspraken worden nagekomen en verslagen van onderzoeken teruggekoppeld aan de deelnemers en betrokkenen. Gedurende het onderzoek zullen critical friends en de begeleidster het proces ondersteunen en kritisch volgen. Het wederzijds volgen en ondersteunen van elkaar gebeurt op een respectvolle manier.

Dit onderzoek is ontstaan vanuit de verlegenheidssituatie die beschreven staat in paragraaf 1.1. Hierbij zijn de onderzoeksvragen door de onderzoeker bepaald.

Hoofdstuk 4. Data analyse en resultaten.

In hoofdstuk 4 worden de resultaten, die verzameld zijn door de verschillende onderzoeksmethoden (paragraaf 3.1), geanalyseerd en gekoppeld aan de deelvragen. In iedere paragraaf wordt een deelvraag beantwoord.

De methodologie met betrekking tot het bezoeken van de schoolpleinen is aangepast, er zijn minder scholen bezocht dan de bedoeling was (voor de toelichting op deze aanpassing: zie hoofdstuk 6). Van de 21 benaderde scholen (de ervaringsdeskundigen) heeft 33% gereageerd (bijlage 12). Van deze 7 scholen hebben 5 scholen de vragenlijst ingevuld. Daarnaast hebben de 7 scholen verwezen naar websites en stukken bij de vragenlijst toegevoegd. Hierdoor waren de gegevens, die binnenkwamen, erg gevarieerd en te veel om allemaal in dit onderzoek te kunnen verwerken. Vandaar dat een selectie is gemaakt uit deze verkregen gegevens op basis van het belang voor dit onderzoek.

4.1 Welke waarde heeft spel in de ontwikkeling van kinderen?

Zoals in de theorie (paragraaf 2.2) beschreven is, is spel een krachtig instrument om de totale ontwikkeling te bevorderen. Kees Both vraagt zich tijdens het interview af hoe kinderen kunnen ontwikkelen zónder spel. Hij verwijst hierbij naar een beroemde uitspraak van Hiëronymus van Alphen: *Mijn speelen is leeren, mijn leeren is speelen*. Naar zijn mening temmen wij het spel veel te vroeg. Spelen is volgens hem informeel leren. Volgens hem heb je wel een kader nodig om naar spel te kijken. Dit mag echter geen kader zijn dat het spel inperkt. Kees Both vindt het spannend om te zien hoe je het spontane spel om kunt zetten in het geleide spel zonder kinderen hun spel af te pakken (bijlage 13).

Volgens Greet Caminada is spelen voor jonge kinderen een levensbehoefte en een intense ervaring, waardoor ze zich verbinden met de omliggende wereld en deze leren kennen. Jonge kinderen ontwikkelen zich door te spelen (bijlage 14).

Sigrun Lobst (bijlage 15) verwees de pedagogische vragen door naar Kees Both aangezien die, volgens haar, niet tot haar vakgebied behoren.

4.2 Heeft buitenspelen een meerwaarde?

Buiten zijn heeft, volgens Kees Both, zijn eigen waarde door de invloed van het weer en de elementen, de dingen die veranderen onder invloed van de seizoenen. De

hele natuurlijke dynamiek die binnen niet aanwezig is. De kracht van buiten zit hem ook in het niet-gestandaardiseerde materiaal. Hierdoor moet je dingen manipuleren en combineren.

Greet Caminada geeft aan dat wel eens vergeten wordt dat de buitenruimte ook een heel krachtige leeromgeving kan zijn wanneer die met net zoveel zorg ingericht wordt als de binnenomgeving. Het buitenspel heeft, volgens haar weer andere kenmerken dan het spel binnen en vormt een onmisbaar onderdeel van het ontwikkelingsaanbod. Het buitenspel biedt op verschillende manieren meer vrijheid en andere uitdagingen. Ze verwijst naar de herschreven versie van het boek: *Buitenspelen in het zonnetje*. Hierin zijn de ruimere mogelijkheden van buiten spelen op verschillende gebieden uitgebreid beschreven en aangepast ten opzichte van de uitgave van 1996 (Caminada & Leenders, 2012).

Sigrun Lobst verwijst deze vraag door naar Kees Both (zie paragraaf 4.1.1).

4.3 Aan welke kenmerken moet een rijke speelleeromgeving buiten voldoen?

Kees Both noemt als belangrijkste kenmerk: heel veel variatie en veel levende dingen. Je plein moet de mogelijkheid bieden dat veel verschillende dieren zich vestigen en veel planten hebben waarvan kinderen mogen plukken. Er zijn veel dingen nodig die vragen ontlocken bij kinderen. Een belangrijk kenmerk vindt hij variatie: in hoogte, begroeiingen en ruimtes die uitdagen tot gevarieerd spel.

Greet Caminada ziet een speelplaats als krachtige leeromgeving wanneer die rijk is ingericht en een stimulerende begeleiding biedt. Zij omschrijft dit als een buitenruimte waar kinderen betrokken kunnen spelen en al hun competenties kunnen ontwikkelen omdat de inrichting en de materialen aansluiten bij het ontwikkelingsniveau en de interesses van kinderen. Zo'n buitenruimte nodigt uit tot samenspel.

Sigrun Lobst ziet een rijke speelleeromgeving wanneer er 4 hoofdzones terug komen op het plein: ruimte voor rust, natuurbeleving, creativiteit en sport en spel. Zij verwijst hiervoor naar het boek: *Speelnatuur in de stad. Hoe maak je dat?* (Van den Boogaard et al, 2009). Daarnaast moeten er veel losse, natuurlijke materialen zijn zoals takken, blaadjes e.d. waar kinderen mee mogen spelen. Vooral zand en water is volgens haar hierbij van belang. Een goede beplanting vindt zij belangrijk omdat deze meerwaarde heeft voor de speel- en educatieve mogelijkheden.

Myra Leenen (directrice van bs De Harlekijn in Blerick) geeft aan dat een variatie in ondergrond erg belangrijk is. Haar ervaring leert dat dit uitnodigt tot gevarieerd spel. Op de foto is goed te zien dat er gebruik gemaakt is van verschillende ondergronden.

De Widar Vrije school in Groningen vindt variatie in bewegingsmogelijkheden met een goede doorloop belangrijk en daarnaast ruimte voor kinderen die behoefte hebben aan rust.

Volgens Educatief Basis Centrum (EBC) in Schijndel zijn de belangrijkste kenmerken: voldoende uitdaging bieden om tot spel te komen, voldoende natuurlijke elementen om insecten en vogels te lokken, voldoende ruimte om je eigen weg te kunnen zoeken. Maar ook milieuaspecten inbouwen, zoals afkoppelen van regenwater en het inschakelen van wind- of zonne-energie.

Vrije School Valentijn geeft aan dat een rijke speelleeromgeving uit tenminste 20% veranderbaarheid (zand, water, takjes) bestaat.

4.4 Heeft een natuurlijk/ groen schoolplein meerwaarde?

Volgens Kees Both is zo'n schoolplein goed voor alle kinderen en in het bijzonder voor kinderen met extra zorg. Met name voor kinderen met zorg rond het aandachtsherstel heeft een natuurlijk ingericht schoolplein meerwaarde. Hij adviseert te observeren wat er met deze kinderen gebeurt als ze buitenspelen op een natuurlijk/groen schoolplein. De meerwaarde zit ook in de hoeveelheid losse materialen die daar aanwezig zijn. Doordat natuurlijke materialen niet gestandaardiseerd zijn, moeten kinderen dingen manipuleren, combineren, afbreken, klein maken. Hierin ziet hij een sterke kracht. Door buiten met

hoogteverschillen te werken, bied je kinderen andere perspectieven. Dit is ook van meerwaarde voor de motorische ontwikkeling. Hij verwijst hierbij naar het artikel *Kinderen in beweging. Motorische ontwikkeling en schoolnatuurtuinen*. (Both, 2005) over een school in Beieren. Hij geeft aan dat de betekenis van de natuur groot is voor kinderen maar dat dit andersom ook zo is. Voor de betrokkenheid van kinderen bij natuur en milieu zijn speelse natuurervaringen ontzettend belangrijk. Hij heeft het over het uitsterven van dit soort ervaringen. Wanneer speelse natuurervaringen uitsterven is dit, op termijn, bedreigend voor de natuur.

Greet Caminada geeft aan dat natuurlijke materialen zoals zand, gras, struiken, bomen, planten onmisbaar zijn voor jonge kinderen die zich gezond moeten ontwikkelen. Ze weet niet in hoeverre een uitsluitend natuurlijk ingericht schoolplein meerwaarde heeft.

Sigrun Lobst geeft aan dat haar ervaring is, dat de meeste zorgleerlingen het beste tot hun recht komen op een natuurlijk ingericht schoolplein. Het buiten werken is voor hen een verademing. Voor onderzoek hiernaar verwijst ze naar Kees Both. Zowel Sigrun Lobst als Kees Both verwijzen naar het buitenland, Engeland, Duitsland en Zwitserland, voor goede voorbeelden van onderzoek naar de meerwaarde van groene schoolpleinen.

Alle 7 scholen, die gereageerd hebben, geven aan dat er minder of zelfs geen ruzie is op het schoolplein nadat dit was omgevormd tot een natuurlijk/ groen schoolplein. Ook geven ze allemaal aan dat er positieve veranderingen zijn geconstateerd met betrekking tot spel. De veranderingen, die hierbij genoemd worden zijn dat kinderen gevarieerder en fantasierijker spelen, beter tot spel komen, er meer sociaal spel is en ze beter samen spelen. Daarnaast wordt aangegeven dat kinderen vrolijker zijn, meer bewegen en motorisch vaardiger zijn geworden.

De Molenwijk stelt dat spelen in een afwisselende, natuurlijke omgeving goed is voor de gezondheid en de ontspanning. Het verhoogt het concentratievermogen en stimuleert de verbeeldingskracht.

Deze veranderingen zijn, volgens de 7 scholen, ontstaan omdat de veranderde buitenruimte gevarieerder en uitdagender is ingedeeld en er een enorme variatie aan situaties en losse materialen is

4.5 Welke voorzieningen zijn noodzakelijk om het schoolplein in de lessen te kunnen integreren?

De leerkrachten hebben, in de vragenlijsten, aangegeven dat ze graag lessen buiten willen geven. Het merendeel ziet hier op dit moment echter beperkte mogelijkheden toe (bijlage 17.1).

Kees Both ziet heel veel mogelijkheden om buiten lessen te kunnen geven. Hij geeft aan dat natuurlessen voor de hand liggen op een natuurlijk ingericht schoolplein, maar ook vakken als taal en rekenen vindt hij voor de hand liggen. Als voorbeeld noemt hij omgevingsrekenen. Naar zijn mening zou er een boek moeten zijn waarin lessen, gekoppeld aan de kerndoelen, voor alle vakgebieden staan die buiten gegeven kunnen worden. Hij adviseert hiervoor contact op te nemen met een Pabo en het Expertisecentrum Nederlands.

Volgens Greet Caminada zijn voor jonge kinderen bij een rijke speelplaats nauwelijks extra voorzieningen nodig, maar moeten alleen de mogelijkheden benut worden. Ze ziet bij veel vakgebieden mogelijkheden als daar bij de inrichting van het plein al rekening mee wordt gehouden. Deze mogelijkheden worden volgens haar te weinig onderkend door leerkrachten van middenbouw en bovenbouw. Spel buiten wordt daar nog te vaak gezien als een kwartiertje buiten waar leerkrachten pleinwacht moeten lopen. Investeren in de speelplaats is dan de sluitpost van de rekening en volgens haar spijtig voor die kinderen die buitenervaringen zo hard nodig hebben.

Ook Sigrun Lobst ziet bij een natuurlijk schoolplein mogelijkheden voor alle lessen. Deze mogelijkheden kunnen gecreëerd worden door speciale hoeken te maken, als voorbeeld noemt zij een archeologische hoek. Zij ziet de mogelijkheden of onmogelijkheden veel meer in de creativiteit en de wil van de leerkrachten.

De voorzieningen, die volgens de scholen noodzakelijk zijn om het schoolplein in de lessen te integreren, variëren van het creëren van plekken om buiten lessen te kunnen geven, zoals bijvoorbeeld bij bs De Harlekijn (zie onderstaande foto's)

tot het ontwikkelen van speelleertuinboxen bij EBC: een veldwerkmethode (bijlage 16) en/ of een doorgaande lijn met betrekking tot de buitenlessen.

(foto: de speelleertuinboxen)

Bij de Harlekijn hebben alle groepen vanaf groep 4 krijgen buiten gym (de afstand tot de sporthal is te ver).

4.6 Welke aanbevelingen/adviezen van experts/ervaringsdeskundigen zijn zinvol voor ons schoolplein?

Kees Both adviseert veel variatie: hoogteverschillen, verschillende begroeiing, ruimte voor rustig spel, kruip-door, sluip-door-hoekjes en plaatsen waar kinderen lekker

kunnen teuten, creëren. Planten en bomen die er staan vooral laten staan en zorgen dat er water komt, bijvoorbeeld door een wadi¹ te maken met Maaskeien. Als er water is op het schoolplein, kunnen er zich dieren vestigen zoals kikkers en libellen. Daarnaast biedt water uitdaging tot spel. Hij adviseert diverse mogelijkheden te creëren waardoor veel dieren zich gaan vestigen.

Het advies van Greet Caminada is om van begin af aan een gemeenschappelijke visie op buitenspel te formuleren.

Sigrun Lobst adviseert afwisseling van materiaal, hoogteverschillen en zand en water. Door gebruik te maken van een afkoppeling van het dakwater, heb je alleen water wanneer het regent. Dit vergt minder onderhoud dan bijvoorbeeld een vijver. Verder raadt zij aan vanaf het begin de kinderen en de ouders bij het hele project te betrekken. Als ontwerper raadt ze een ontwerpende hovenier aan en niet een speeltuinontwerper. Een ontwerpende hovenier is gewend om participatief te werken en kan ook de uitvoering meenemen, workshops geven en groepen mensen begeleiden. Voor het opdoen van ideeën verwijst ze naar de websites van Springzaad, de Wilde Weelde, Jan van Schaijk en Reinhard Witt en naar de boeken *Gärten für Kinder* (Lässer & Oberholzer, 2003), *Vrij spel voor natuur en kinderen* (Leufgen & Van Lier, 2007) en *Speelnatuur in de stad. Hoe maak je dat?* (Van den Bogaard et al, 2009).

De Widar Vrije school adviseert betrokkenheid van kinderen bij de planten te verhogen door ze een klimplant of struik en verwilderingsbolletjes te laten planten. Het EBC geeft als advies: *“Kijk goed in de omgeving van de school, welke elementen in het landschap belangrijk zijn, welke cultuurhistorische aspecten in de eigen wijk of dorp van belang zijn geweest. Mogelijk zijn dit al mooie startpunten om een speelleertuin aan te leggen met een eigen “gezicht”, die aansluit bij de omgeving.”*

Vrije School Valentijn geeft aan op te passen voor ‘schijnveiligheid’: Kinderen die niet of weinig buiten spelen, lijden aan ‘natuurtekortstoornis’. Hierbij verwijzen ze naar het boek *Het laatste kind in het bos*. (Louv, 2007). Een ‘natuurtekortstoornis’ resulteert in overgewicht, overactiviteit, slechte motoriek, slecht reactievermogen, slechte ontwikkeling van de zintuigen, gering inschattingsvermogen bij gevaren, angst voor de werkelijke, natuurlijke wereld, enz. Kinderen die weinig bewegen,

¹ Met een **wadi** wordt in Nederland een bufferings- en [infiltratievoorziening](#) bedoeld, die tijdelijk gevuld is met regenwater. De naam verwijst naar de [Arabische](#) naam voor een vaak droogstaand rivierdal. (Wikipedia, 2011)

hebben een grotere kans op ongevallen, zowel tijdens het spelen als daarbuiten. Bij deze laatste opmerking verwijzen naar het boek: *Speelnatuur in de stad. Hoe maak je dat?* (Van den Boogaard et al, 2009).

Myra Leenen gaf een aantal adviezen:

- gebruik maken van netwerk van ouders
- betrokkenheid van buurt
- afspraken maken over onderhoud
- out of the box denken
- niet in problemen denken....veel kan
- blijven dromen, 'brutaal' zijn....veel is mogelijk

4.7 Wat is de mening van het team, de ouders en de kinderen over ons huidige schoolplein?

In alle groepen, behalve groep 6, hebben leerkrachten de kinderen begeleid of de gelegenheid gegeven om de vragenlijsten in te vullen. In groep 6 zijn de vragenlijsten mee naar huis gegeven.

Bij de overige groepen heeft het percentage niet teruggekomen vragenlijsten te maken met kinderen die op dat moment afwezig waren.

Van de ouders heeft 59 % de vragenlijst geretourneerd (bijlage 17.2).

Vrijwel 100% geeft aan dat ons schoolplein aanpassingen nodig heeft. Slechts 4% van de kleuters, 5% van groep 7 en 15% van de ouders vindt ons schoolplein prima zoals het nu is (bijlage 17.3).

Daarnaast hebben kinderen, ouders en team ideeën aangegeven voor het schoolplein (bijlage 18).

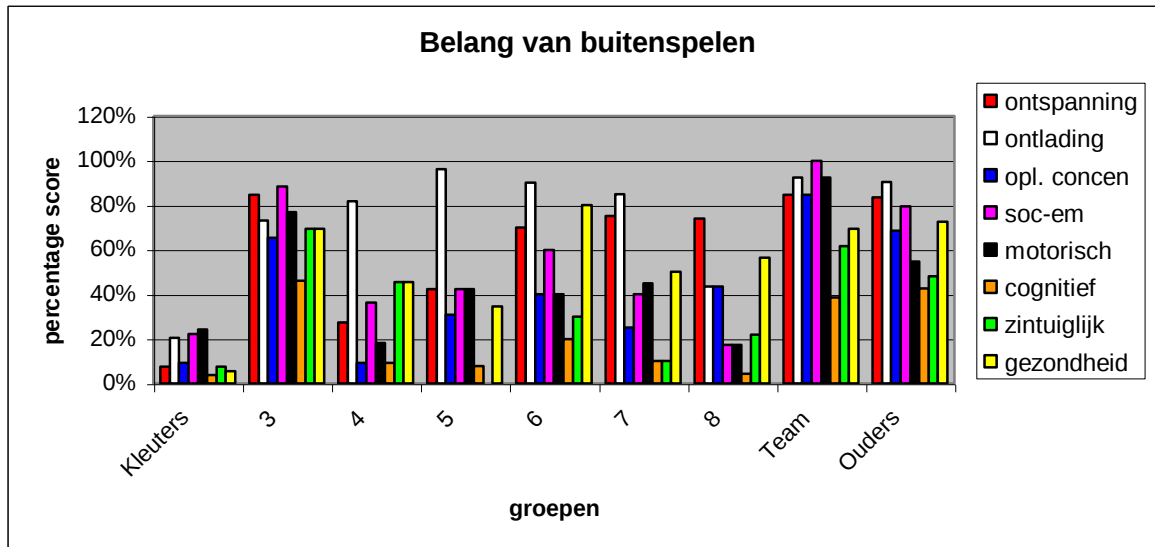
Hoewel 99% van de ouders en 100% van het team aangeeft natuur belangrijk te vinden voor de ontwikkeling van kinderen, geeft slechts 78% van de ouders aan dat het wenselijk is dat er meer natuur komt op ons schoolplein (bijlage 17.4).

4.8 Wat is volgens het team, de ouders en de kinderen het belang van buitenspelen?

Spelen wordt zowel door het team als door de ouders als *erg belangrijk* gezien voor de ontwikkeling van kinderen: 100% van het team en 92% van de ouders. Van de groep ouders, die niet aangegeven heeft dat spelen als *erg belangrijk* kan worden gezien, vindt 8% spelen *van belang* voor de ontwikkeling van kinderen (bijlage 17.5).

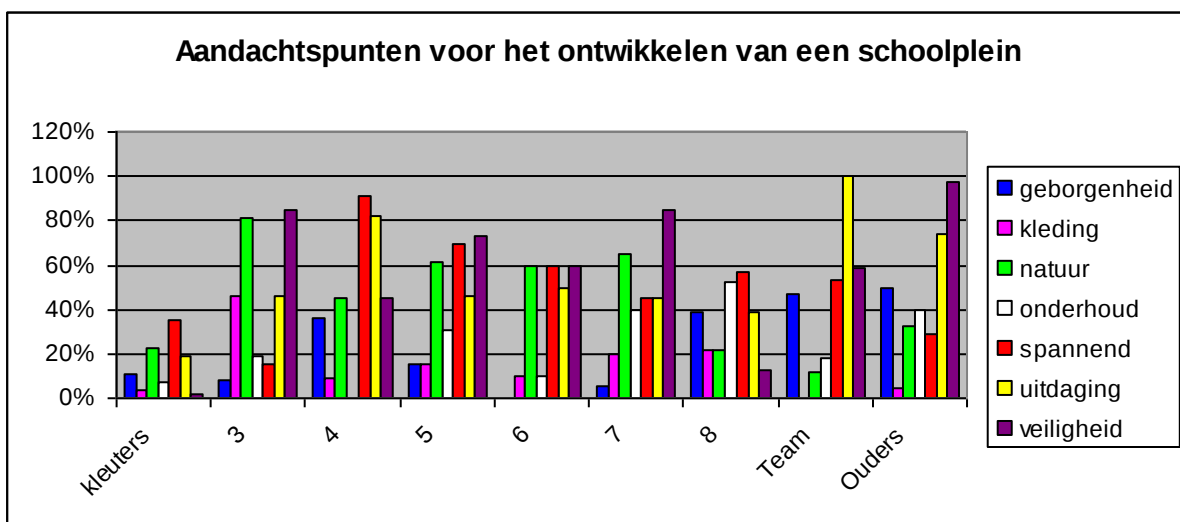

(Bij de vragen 8 en 9 hebben de kleuters 1 antwoord gegeven en alle andere groepen hebben één of meerdere antwoorden gegeven.)

Bij het belang van buitenspelen is opvallend dat alle groepen ontlading als één van de belangrijkste zien van het buiten spelen. Daarnaast scoren sociaal-emotionele ontwikkeling en ontspanning hoog. Bij de kleuters en groep 4 scoort ontspanning aanzienlijk lager dan bij de andere groepen. Ook opvallend is dat cognitieve ontwikkeling bij alle groepen het laagst scoort.

4.9 Welke aandachtspunten zijn bij het buiten spelen volgens team en ouders van belang?

Zowel groep 3, 5, 6, 7 en de ouders vinden veiligheid het belangrijkste aandachtspunt bij het buiten spelen. Kleuters en groep 8 vinden veiligheid het minst belangrijk. Voor de kleuters en groep 8 is het belangrijkste dat er spannende plekjes zijn bij het buiten spelen. Het vies worden of stuk gaan van kleding is voor de

meeste groepen geen belangrijk aandachtspunt. Behalve voor groep 3, hier vindt 46% van de kinderen kleding belangrijk.

Hoofdstuk 5. Conclusies en aanbevelingen.

In dit hoofdstuk worden conclusies aan de resultaten van het onderzoek verbonden en komt een antwoord op de onderzoeksvraag:

Aan welke voorwaarden moet een schoolplein voldoen dat ingericht is als een rijke speelleeromgeving en daardoor uitdaagt tot spel?

Vervolgens worden aanbevelingen gegeven voor het schoolplein van kindcentrum Onder de Linde.

5.1 Conclusies.

5.1.1 Variatie.

Kijkend naar alle gegevens die hierboven beschreven staan, wordt duidelijk dat een schoolplein om te vormen is tot een rijke speelleeromgeving door veel variatie aan te brengen. De meest succesvolle basis maak je door een schoolplein in te delen in de door Tovey (2011) beschreven ruimtes (paragraaf 2.5). In de beschrijvingen van rijke speelleeromgevingen door de experts en de ervaringsdeskundigen en in de foto's van zo'n omgeving, zie je deze ruimtes terug. Bij de Harlekijn ontbreekt de natuurlijke ruimte, waar kinderen tussen en met planten mogen spelen. Hier was alles vernieuwd en de planten waren nog klein en kwetsbaar. Dit pleit ervoor om bij de herinrichting van een schoolplein (evt.) bestaande plantengroei in het plan te betrekken.

De, door Tovey beschreven, ruimtes zijn te benadrukken door variatie in de ondergrond en de plantengroei. Kees Both benadrukt de kracht van een grote variatie in veel planten en dieren. Hij vindt het van belang dat kinderen gebruik mogen maken van deze variatie. Eén van de kenmerken van een rijke speelleeromgeving is volgens hem ook de aanwezigheid van water. Wanneer er water is, krijg je meer variatie aan dieren (zoals kikkers en libellen). Maar water daagt ook uit tot spel. Ook Sigrun Lobst benadrukt dit. Zij ziet veel educatieve mogelijkheden in deze variatie. En benadrukt nog eens extra het belang van zand en water voor de ontwikkeling van (jonge) kinderen. Greet Caminada geeft aan dat een schoolplein goed aan moet sluiten bij de ontwikkeling en de interesses van de kinderen. Daarnaast vindt zij het erg belangrijk dat er een stimulerende begeleiding is en dat de inrichting van het schoolplein uitgaat van een 'gedragen' visie op buitenspelen.

In praktijk betekent dit dat een team zich bewust moet worden van de krachtige leeromgeving die buiten te creëren is en welke mogelijkheden zo'n omgeving kan bieden. Zeker wanneer je naast het inrichten van zo'n omgeving ook inzet op de begeleiding van buitenspel.

5.1.2 Natuur.

Door een schoolplein om te vormen tot een afwisselende, natuurlijke omgeving, zorg je voor een positieve invloed op de gezondheid en op het gebied van herstel van stress en aandachtsmoeheid. Voor kinderen met ADHD heeft een natuurlijke omgeving een bewezen resultaat.

Het bewegen van alle kinderen wordt gestimuleerd en het sociaal contact bevordert. Kinderen leren omgaan met 'bedreigende' situaties, risico's inschatten en hun grenzen kennen. Ze leren verantwoordelijkheid nemen en bouwen zo zelfvertrouwen op. De prestaties op tests voor het cognitief functioneren van kinderen die opgroeien met zicht op de natuur zijn beter. Daarnaast hebben deze kinderen een hogere zelfwaardering (paragraaf 2.6).

De literatuur, de experts en de ervaringsdeskundigen zijn het erover eens dat al deze aspecten automatisch verbonden zijn aan een natuurlijke omgeving.

Hierbij moet goed onderzocht worden welke soort planten bestand is tegen spelende kinderen.

5.1.3 Spel.

In een natuurlijke/ groene omgeving wordt het spel gevarieerder en fantasierijker. Aangezien spel een krachtig instrument is ter bevordering van de zintuiglijke, motorische, cognitieve, taal-, sociale en emotionele ontwikkeling en voor het

voorstellingsvermogen en het zelfbewustzijn (SLO, 2007), bevordert je met een natuurlijk/ groen schoolplein de totale ontwikkeling van kinderen. Het is belangrijk om bewuste keuzes te maken, ook met betrekking tot speelaanleidingen. Bijvoorbeeld: speelaanleidingen met

een goede doorloop en waar meerdere kinderen tegelijk kunnen spelen, zoals bijv. glijbanen, zandbak, lummelparcours (zie bovenstaande foto van bs De Beemd in Schijndel) zorgen ervoor dat kinderen in beweging komen en blijven. Hiermee voorkom je wachtende kinderen bij speeltoestellen (bijv. bij een schommel en een wipkip). Speelaanleidingen waarbij overleg nodig is, bevorderen de communicatie en het samenspel. Hierbij kan gedacht worden aan een zandspeelplek met emmertjes aan katrollen op een verhoging, waarbij het overleg noodzakelijk is om een emmer gevuld met zand boven te krijgen.

Speelaanleidingen dienen vanzelfsprekend aan te sluiten bij de ontwikkeling van kinderen.

5.1.4 Veiligheid.

Veiligheid is voor de ouders en veel kinderen het belangrijkste aandachtspunt. De school moet er voor zorg dragen dat de veiligheid op het schoolplein gewaarborgd wordt. Wanneer bij het ontwerp rekening wordt gehouden met de diverse loop- en rijroutes vergroot je de veiligheid.

Tevens moet er aandacht zijn voor het gevoel van veiligheid van kinderen door het plein te verdelen in verschillende zones. Hierdoor kunnen kinderen kleinere, afgeschermdede gedeeltes opzoeken wanneer die behoefte er is.

Een school moet aandacht hebben voor de term schijnveiligheid. Naar de mening van Vrije School Valentijn, Richard Louv (2007) en Van den Boogaard et al (2009) werk je juist aan veiligheid door kinderen veel buiten te laten bewegen in een afwisselende, natuurlijke omgeving.

Door rekening te houden met bovenstaande punten creëer je een natuurlijke, rijk ingerichte speelleeromgeving die zal uitdagen tot gevarieerd, rijk en veilig spel. Hierdoor creëer je als school een krachtig instrument ter bevordering van de totale ontwikkeling van kinderen en het speelplezier.

5.2 Aanbevelingen.

- Samen met het team de uitgangspunten van de visie (bijlage 1) koppelen aan het buitenspelen en dit concreet uitwerken.

- Het beleid met betrekking tot buitenspelen vastleggen in het beleidsplan. Hiervoor kan dit onderzoek gebruikt worden.
- In het beleidsplan beschrijven in hoeverre de verschillende lessen buiten gegeven kunnen worden. De uitwerking van verschillende lessen kan op de manier zoals Kees Both dat in 4.5 adviseert.
- In het ontwerp de door Tovey (2011) beschreven ruimtes terug laten komen.
- Aangezien het schoolplein van kindcentrum Onder de Linde geschikt moet zijn voor kinderen van 0 – 12 jaar, dient rekening gehouden te worden met de verschillende ontwikkelingsbehoeften die bij deze leeftijden horen.
- Kies voor speelaanleidingen/speelgelegenheden met een goede doorloop of waarmee meerdere kinderen tegelijk kunnen spelen.
- Zorg voor veel natuur: zorg dat alle groepen zicht hebben op groen en dat er natuur komt dat bestand is tegen spelende kinderen. Hergebruik bestaande natuur.
- Betrek kinderen, ouders en team vanaf het begin bij de plannen voor een vernieuwing van het schoolplein en laat de ideeën van iedereen, indien mogelijk, terugkomen in het ontwerp.
- Waarborg de veiligheid door het schoolplein jaarlijks te betrekken in de veiligheidscheck van de school.
- Het onderwerp begeleiding is binnen dit onderzoek niet aan de orde geweest. Het verdient aanbeveling dit onderwerp uit te diepen met het team aangezien de begeleiding van de leerkracht een belangrijke rol speelt bij het spel.

Hoofdstuk 6. Evaluatie onderzoek.

In dit laatste hoofdstuk staat mijn persoonlijke evaluatie met betrekking tot dit onderzoek centraal: Wat heeft het met mij als persoon gedaan en wat heb ik ervan geleerd.

De interviews met de experts.

Allereerst wil ik hier kwijt dat ik het onderzoek ervaren heb als een waardevolle activiteit. De experts, Kees Both en Sigrun Lobst, die ik heb mogen interviewen, zorgden voor erg inspirerende en motiverende gesprekken. Hieruit kwamen zoveel ideeën en aandachtspunten naar voren dat ik blij was dat ik de interviews had opgenomen.

Om het onderzoek betrouwbaarder te maken ben ik op zoek gegaan naar experts die er niet om bekend staan dat ze voorstander zijn van groene schoolpleinen. Met die reden heb ik contact gezocht met Greet Caminada. Zij is expert op het gebied van buitenspelen maar staat er niet om bekend dat ze een voorstander is van groene schoolpleinen. Het interview via de mail met Greet Caminada heb ik als erg bijzonder ervaren. Het boek *Buitenspel in het zonnetje* (Caminada & Leenders, 1996) had ze net met Yvonne Leenders herschreven. Ze gaf aan dat de vragen uit mijn interview kopjes leken van stukken uit hun nieuwe boek *Buitenspelen in het zonnetje* (Caminada & Leenders, 2012). Toen het boek half maart uitkwam, heb ik het meteen aangeschaft. Het is een enorm waardevol boek over alle facetten van buitenspelen geworden. In het boek *Buitenspel in het zonnetje* (Caminada & Leenders, 1996) wordt ingegaan op natuur op het schoolplein met betrekking tot de decoratieve functie en dat je hiermee kinderen in contact kunt brengen met natuur. In het nieuwe boek wordt gesteld dat het belang van spelen in de natuur steeds meer wordt gezien en erkend. Er worden mogelijkheden beschreven om natuur op het schoolplein bewust in te zetten. Hiermee vervalt mijn argument om Greet Caminada alleen te zien als specialist van buitenspelen. Ook zij erkent het belang van de natuur voor de ontwikkeling van kinderen.

Op advies van Nelly Ehrismann heb ik de volledige interviews met deze drie experts, met toestemming van de experts, als bijlage toegevoegd.

Het bezoeken van schoolpleinen.

Tijdens de uitwerking van de methodologie, kwam ik erachter dat veel scholen geld vragen voor het bezoeken van hun schoolplein. Aangezien ik in onze regio (Noord-Limburg) maar één school gevonden heb, waar het plein een metamorfose had ondergaan, kwam hier nog reisgeld bij. Voor mij is het begrijpelijk dat scholen een vergoeding vragen voor dit soort bezoeken (iemand moet beschikbaar zijn om het bezoek op te vangen). Dit had echter tot gevolg dat ik minder scholen bezocht heb, dan ik aanvankelijk van plan was. De twee scholen die ik heb bezocht, zijn gebaseerd op een bewuste keuze: Voor de Harlekijn in Blerick heb ik gekozen omdat die in onze regio ligt en in juni 2011 hun schoolplein geopend heeft. Hier ben ik samen met leden van de werkgroep 'Schoolplein' geweest. Voor bs 't Anker heb ik gekozen omdat Kees Both hier, samen met Marc Veekamp, 2 artikelen over geschreven heeft en naar deze school verwees tijdens het interview (Both & Veekamp, 2009a & 2009b).

Achteraf gezien had ik de vragenlijsten ook naar scholen met grijze schoolpleinen kunnen sturen en de gegevens naast elkaar kunnen leggen. Hierdoor zou het onderzoek nog betrouwbaarder zijn geworden.

De grote hoeveelheid gegevens.

De gesprekken en het mailcontact met de ervaringsdeskundigen van de verschillende schoolpleinen waren erg motiverend. Marc Veekamp ('t Anker) en Myra Leenen (de Harlekijn) ontvingen me hartelijk en waren erg inspirerend. Van de scholen die gereageerd hebben (7 scholen) hebben 5 scholen de vragenlijst ingevuld. Daarnaast kreeg ik nog een enorme hoeveelheid gegevens door antwoorden die toegevoegd waren, verwijzingen naar schoolsites of andere sites. Die hoeveelheid gegevens, dwongen me ertoe een selectie te maken op basis van het belang voor dit onderzoek en maakten het onmogelijk om alle gegevens in dit onderzoek te verwerken.

Ook bij het literatuuronderzoek kwam ik veel informatie tegen. Ik heb de richtlijn met betrekking tot het aantal woorden dan ook als erg beperkend ervaren. Vooral bij hoofdstuk 2 had ik meer diepgang aan willen brengen; de waarde van spel voor de verschillende ontwikkelingsgebieden had ik uitgebreider toe willen lichten.

De hoeveelheid gelezen literatuur en informatie die ik binnen kreeg via de experts en ervaringsdeskundigen, was inspirerend, maar zorgde er soms wel voor dat ik moeite had om me te blijven focussen op mijn onderzoeksvraag en de deelvragen. De

keuzes die ik heb gemaakt met betrekking tot de literatuur zijn gebaseerd op relevantie voor dit onderzoek. Omdat ik veel heb gehad aan literatuurlijsten in andere meesterstukken, heb ik literatuur die ik tegen ben gekomen, maar niet verwerkt heb in dit onderzoek, opgenomen in de lijst: Aanbevolen literatuur.

De meerwaarde van de opleiding voor dit onderzoek.

Deze totale opleiding is enorm van meerwaarde geweest voor het kunnen uitvoeren van dit onderzoek en het maken van het verslag. Het ligt voor de hand om hierbij te denken aan de informatie, die gegeven werd tijdens de bijeenkomsten en gelezen is in de literatuur. Ik bedoel echter ook de verschillende toetsvormen, waarin we die informatie moesten verwerken: het schrijven van beleidsplannen, artikelen en handelingsplannen. Dit heeft me o.a. geholpen om van een huidige situatie naar een gewenste situatie te kunnen werken en bij het schrijven van dit verslag kritisch om te kunnen gaan met de hoeveelheid woorden. Daarnaast bedoel ik ook de verandering in houding die dit alles bij me teweeg heeft gebracht. Een meer vragende, onderzoekende houding. Hierdoor ben ik kritischer geworden ten aanzien van mijn werk maar tegelijkertijd zekerder van mezelf omdat ik nu kan onderbouwen waarom ik de dingen doe zoals ik ze doe.

De praktijk.

Aangezien ik mijn onderzoek wilde doen over een rijke speelleeromgeving en er voor de zomervakantie 2011 was aangegeven dat ons schoolplein aanpassingen nodig had, werd ik kartrekker van de werkgroep schoolplein op onze school. Hierdoor liepen voor mij het onderzoek en de uitwerking ervan bijna tegelijkertijd. Dit had soms tot gevolg dat ik tempo moest maken met bepaalde onderdelen van het onderzoek:

- als ik goede presentaties aan kinderen, ouders en team wilde geven, moest ik de theorie voor mezelf duidelijk hebben
- op het moment dat we met de werkgroep schoolplein in gesprek gingen met een ontwerper, wilde ik de resultaten van dit onderzoek meenemen
- om me goed te kunnen voorbereiden op de bijeenkomsten van de werkgroep heb ik het interview met Sigrun Lobst al in oktober gehouden, terwijl ik mijn deelvragen nog niet uitgewerkt had.

Daarentegen heeft dit er wel toe geleid dat ik geen tijdsdruk ervaren heb wat betreft de inleverdatum van dit onderzoek en dat ik erg geïnspireerd werd door (de ideeën

van) de kinderen, ouders en collega's. Kinderen van groep 8 maakten maquettes (zie foto) in andere groepen werden ontwerpen getekend.

Flow in werken en leren.

Door met dit onderzoek en de werkgroep bezig te zijn, is een flow in werken en leren ontstaan (Korthagen & Vasalos, 2003). Hierdoor ontstaat een combinatie van denken, voelen, willen en handelen. Dit heeft mij enorm veel energie opgeleverd, waar de school zijn voordeel mee doet. Ik hoop, van harte, dat niet alleen onze school er zijn voordeel mee doet, maar nog veel meer scholen die aan de slag willen om van hun grijze schoolplein een rijke speelleeromgeving te maken!

Nawoord.

Zoals ik in het laatste stukje van hoofdstuk 6 beschreef heeft dit onderzoek mij een flow in werken en leren opgeleverd. Dit onderzoek had ik echter nooit kunnen uitvoeren zonder de hulp en ondersteuning van al die fantastische mensen om mij heen. Vandaar dat ik van dit nawoord een dankwoord maak.

Mijn hartelijke dank gaat uit naar:

- Paul (mijn maatje en echtgenoot), die altijd klaar stond met een luisterend oor, vertrouwen, onze kinderen opving, met me meeging naar 't Anker in Amersfoort en steeds weer feedback gaf op wat ik had geschreven.
- Ivo, Bente en Jelle (onze kinderen), die hebben moeten leren omgaan met uitgestelde aandacht, meer activiteiten met Paul hebben ondernomen (dat was een erg leuke bijkomstigheid), vaker pizza (waar ze geen enkel probleem mee hadden) en een minder goed gepoetst huis (wat ze niet eens zagen).
- Mijn critical friends Jet (studiegenoot) en Mirella (mijn vriendin), die alle hoofdstukken voorzagen van feedback waar ik mee verder kon en hun altijd luisterende oor.
- De begeleidster van Fontys Hogescholen, Nelly Ehrismann, die ons begeleidde en ondersteunde met haar kennis en luisterde naar onze enorme hoeveelheid vragen en situaties die we tegenkwamen.
- Mijn collega's, de kinderen en ouders van kindcentrum Onder de Linde, die mee wilden werken aan het onderzoek en daardoor enthousiast raakten.
- Greet Caminada, Kees Both en Sigrun Lobst, de experts, die ik heb mogen interviewen. Ondanks dat ik (naar mijn mening) maar een gewone groepsleerkracht was, gingen ze met me in gesprek, hadden een luisterend oor, gaven veel adviezen en boden ze erg veel inspiratie.
- Alle ervaringsdeskundigen van de schoolpleinen die gereageerd hebben op mijn vragenlijsten. Met name Myra Leenen van de Harlekijn en Marc Veekamp van 't Anker, die me hebben getrakteerd op een inspirerende rondleiding.

Literatuurlijst.

Literatuur:

- Aalsvoort, G.M. van der, Kwakkel-Scheffer, J.J.C. & Vries, A.K. de (2006). *Puur plezier. Spelsuggesties voor de basisschool*. Leuven/Voorburg: Acco.
- Beets-Kessens, A. & Ehrismann, N. (2010). *Module 1. Visie op ontwikkeling en leren van het jonge kind*. Fontys OSO. (Interne bron, niet door externen te gebruiken.)
- Beets-Kessens, A. & Rops, H. (2010). *Module 2. Beleid en organisatie*. Fontys OSO. (Interne bron, niet door externen te gebruiken.)
- Boerman, T. (2008). *Ethische uitgangspunten bij praktijkonderzoek*. Fontys OSO.
- Bomhof, E. & Trossèl, M. (1989). *Leren samenspelen. Een praktijkboek voor (groeps)opvoeders*. Amersfoort/Leuven: Acco.
- Bogaard, J. van den, Lobst, S., Schuster, M., Vaandrager, L., Borgharts, S., Custers, M., Haubenhof, D. & Odink, J. (2009). *Speelnatuur in de stad. Hoe maak je dat?* Utrecht: Uitgeverij Jan van Arkel.
- Botk, K. (1999). Het schoolterrein als leerlandschap. *Mensen-Kinderen, maart 1999*. 35-41.
- Both, K. (2003). Engelse ervaringen met leerlandschappen. *De wereld van het jonge kind, januari 2003*, 144-147.
- Both, K. (2005). Kinderen in beweging. Motorische ontwikkeling en schoolnatuurtuinen. *De wereld van het jonge kind, december 2005*, 118-121.
- Both, K. 'Leven met natuur-leren over natuur'. Hoofdstuk 4 in: Leufgen, W. & Van Lier, M. (2007). *Vrij spel voor natuur en kinderen*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Both, K. (2007). Natuur als bondgenoot bij zorgverbreding. *De wereld van het jonge kind, maart 2007*, 218-221.
- Both, K. & Veekamp, M. (2009a). Een klein paradijs. *De Wereld van het Jonge Kind, oktober 2009*, 17-19.
- Both, K. & Veekamp, M. (2009b). Werken aan een klein paradijs. *De Wereld van het Jonge Kind, november 2009*, 22-25.
- Brouwers, H. (2010). *Kiezen voor het jonge kind*. Bussum: Coutinho.

- Caminada, G. & Leenders, Y. (1996). *Buitenspel in het zonnetje: De ontwikkelingswaarde van buitenspel voor jonge kinderen*. Hoevelaken: CPS.
- Caminada, G. & Leenders, Y. (2012). *Buitenspelen in het zonnetje: De ontwikkelingswaarde van buitenspel voor jonge kinderen*. Amersfoort: Thieme Meulenhoff.
- Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Janssen-Vos, F. (2003). *Basisontwikkeling in de onderbouw*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Janssen-Vos, F. (2008). *Basisontwikkeling voor peuters en kleuters*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Janssen-Vos, F. (2006). *Spel en ontwikkeling. Spelen en leren in de onderbouw*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepma, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek: Een handreiking voor leraren*. Baarn/Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.
- Korthagen, F, Vasalos, A. (2003). *Flow in werken en leren: competentieontwikkeling op basis van persoonlijke betrokkenheid en bezieling*. Opleiding tot ontwikkeling 5/2003.
- Laevers, F. & Depondt, L. (2004). *Ervaringsgericht werken met kleuters in het basisonderwijs*. Leuven: CEGO Publishers.
- Lässer, L. & Oberholzer, A. (2003). *Gärten für Kinder: Naturnahe Kindergarten- und Schulanlagen, Hausgärten und Spielplätze*. Stuttgart: Verlag Eugen Ulmer.
- Leufgen, W. & Van Lier, M. (2007). *Vrij spel voor natuur en kinderen*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Louv, R. (2007). *Het laatste kind in het bos: Hoe we onze kinderen weer in contact brengen met de natuur*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Meeuwig, M., Schepers, W. & Werf, T. van der (2007). *Sporen van Reggio. Een introductie in de Sporen-pedagogiek*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Poel, L. van der & Blokhuis, A. (2008). *Wat je speelt, ben je zelf. Over spel en spelbegeleiding. Met specifieke aandacht voor mensen met een verstandelijke beperking*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

- Tovey, H. (2011). *Laat ze buiten spelen: Pleidooi voor gezonde risico's*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Internet:

- Berg van den, A. (2007). *Kom je buiten spelen. Een advies over onderzoek naar de invloed van natuur op de gezondheid van kinderen*. Wageningen: Alterra. Geraadpleegd 17-11-2011, via <http://www.agnesvandenbergh.nl/komjebuitenspelen.pdf>
- Gezondheidsraad en Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek (2004). *Natuur en gezondheid. Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden*. Den Haag: Gezondheidsraad en RMNO (publicatie nr 2004/9). Geraadpleegd 17-11-2011, via <http://www.gezondheidsraad.nl/nl/adviezen/natuur-en-gezondheid-invloed-van-natuur-op-sociaal-psychisch-en-lichamelijk-welbevinden#a-downloads>
- HBO Kennisbank (z.d.). Geraadpleegd 17-9-2011, via: <http://www.hbo-kennisbank.nl/nl/page/hbosearch.results/?query=buitenspelen>
- Jan van Schaijk (z.d.). Geraadpleegd 14-10-2011, via <http://www.janvanschaik.nl/index.html>
- Deurloo, M. (2012). Geraadpleegd 9-3-2012, via <http://www.juffieintgroen.nl/index.html>
- Learning Through Landscapes (z.d.). Geraadpleegd 2-1-2012, via <http://www.ltl.org.uk/>
- Leraar24 (2010). *Bouwen aan een Adaptieve School: Bas+*. Geraadpleegd 16-12-2011, via <http://www.leraar24.nl/dossier/1592>
- Natur- und Umweltschutz Akademie NRW (z.d.). Geraadpleegd 2-1-2012, via <http://www.nua.nrw.de/nua/content/de/aktuell.html>
- 2Reflect. (2008). *De kunst van organiseren*. Geraadpleegd 9-12-2011, via <http://www.2reflect.nl/vragenlijsten.htm>.
- Springzaad (z.d.). *Meer ruimte voor natuur en kinderen*. Geraadpleegd 5-6-2011, via <http://www.springzaad.nl/>
- Stichting Dynamiek (z.d.). Geraadpleegd 15-9-2011, via http://www.dynamiek.nu/fileadmin/Beleidsplan/beleidsplan_2011-2015.pdf
- Stichting Leerplan Ontwikkeling (2007). Geraadpleegd 24-11-2011, via http://www.slo.nl/downloads/archief/Spel_deel_1_Theoretisch_kader.pdf/

De Wilde Weelde (z.d.). Geraadpleegd 14-10-2011, via

<http://www.wildeweelde.org/>

- Dr. Reinhard Witt Naturnaher Grünplaner (z.d.). Geraadpleegd 14-10-2011, via <http://www.naturgartenplaner.de/>
- Wikipedia (2011). Geraadpleegd, 15-3-2012, via [http://nl.wikipedia.org/wiki/Wadi_\(infiltratievoorziening\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Wadi_(infiltratievoorziening))

Meesterstukken:

- Clijsen, P. (2008). *De speelplaats*. Master SEN Jonge Risicokinderen.
- Schimmer-Broere, D. (2010). *Spelen. Krachtige motor voor de totale ontwikkeling*. Master SEN Remedial Teacher.
- Martens-Michielsen, A. (2011). *Buitengewoon. Het effect van natuur op het gedrag van kinderen met kenmerken van ADHD*. Master SEN Gedragsspecialist.

Aanbevolen literatuur:

- Aalsvoort, G. M. van der (red.) (2011). *Van spelen tot serious gaming: Spel en spelen in de pedagogische beroepspraktijk*. Leuven: Acco.
- Aalsvoort, G. M. van der & Goorhuis, S. Buitenspelen. Een zaak van kinderen alleen? *JSW, september 2010, 18-21*.
- Bosch, N., Bruins, A., Koning, L. & Lijster, H. de (1984) *Speciale Spelbegeleiding: Praktijkboek 2 voor watertafel, speelplaats en constructiehoek*. Tilburg: Zwijsen.
- Caminada, G. (red.) (2005). *Beter buiten spelen: Het speel-leerklimaat op de speelplaats*. Baarn: Uitgeverij Bekadidiact.
- Dekeyser, P. (1998). *De schoolspeelplaats: Speelse ideeën en adviezen voor een concrete aanpak*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Snoek, C. & Maier, R. (2003). *Kinderen en...van schoolplein tot speelplaats: een inspirerende aanpak voor de verbetering van het pedagogisch klimaat op de speelplaats*. Hilversum: Kwintessens.

Inhoudsopgave bijlagen.

Bijlage 1. Visie op leren en ontwikkeling.....	46
Bijlage 2. De visie van Dynamiek op integrale kindcentra.	47
Bijlage 3. Groepsrooster en diagram Verdeling onderwijstijd.	49
Bijlage 4. Foto's van het schoolplein en het logo.	51
Bijlage 5. Kadastrale foto van de school en het schoolplein en beschrijving van het schoolplein.....	52
Bijlage 6. Afspraken speelplaats.....	54
Bijlage 7. Vragenlijst ouders met brief aan ouders.	56
Bijlage 8. Vragenlijst kinderen.	58
Bijlage 9. Foto's ter ondersteuning van de vragen bij kleuters.....	60
Bijlage 10. Vragenlijst team.	63
Bijlage 11. Vragenlijst aan ervaringsdeskundigen.	65
Bijlage 12. Adressen en websites van scholen waar een vragenlijst naar toe is gemaild of die ik bezocht heb.	69
Bijlage 13. Interview met Kees Both: 5-1-2012.....	70
Bijlage 14. Interview met Greet Caminada via mailcontact: 18-1-2012.....	77
Bijlage 15. Interview Sigrun Lobst: 7-10-2011.	83
Bijlage 16. De speelleertuinboxen in de praktijk.	89
Bijlage 17. Uitslagen vragenlijst kinderen, ouders en team, die niet staan in hoofdstuk 4.	91
Bijlage 18. Ideeën van de kinderen m.b.t. het schoolplein.....	94

Bijlage 1. Visie op leren en ontwikkeling.

Bs Onder de Linde Studiemorgen 9 november 2011.

De visie op leren en ontwikkeling heeft de volgende uitspraken opgeleverd.

Het team vindt dat:

- Een kind mag zijn wie het is en dat ieder kind wordt gezien.

Belangrijke kenmerken van het onderwijs op Onder de Linde:

- We creëren een veilige omgeving.
- We richten een uitdagende leeromgeving in. Met genoeg prikkels en waarbij de zone van de naaste omgeving van het kind kunnen aanspreken.
- We wekken de nieuwsgierigheid op.
- We gaan in gesprek met het kind.
- We brengen talenten en kwaliteiten van kinderen in beeld.
- We stemmen de leerstof, de materialen af op het niveau van het kind.
- We tonen betrokkenheid naar kinderen.
We zien de betrokkenheid van de kinderen.
We vergroten de betrokkenheid van kinderen die niet of laag betrokken zijn.
- We lassen ontspanning in.
- We stralen plezier uit.
We zetten in op plezier in leren.
- We laten kinderen positieve ervaringen opdoen.
Succeservaringen.
- We laten los.....

Bijlage 2. De visie van Dynamiek op integrale kindcentra.

(uit: Beleidsplan 2011-2015)

Ontwikkelingen vanuit de samenleving

Werkende ouders vragen om een langere opvang van hun kinderen, ook buiten de schooltijd.

- Het gezins- en buurtleven verandert. Steeds vaker zien we een koppeling van buitenschoolse opvang aan scholen.

Interne ontwikkelingen

- De leerlingaantallen zijn dalend, in enkele kernen zelfs stevig.
- De financiële druk op de scholen en de stichting wordt door maatregelen van de overheid en het dalend leerlingaantal groter.
- De huisvesting van de scholen is (enkele scholen uitgezonderd) van ruim voldoende kwaliteit. Door leegstand van ruimtes komt de schoolexploitatie verder onder druk te staan.

De plek van de school in de gemeenschap, op weg naar integrale kindcentra

De tijd dat onze organisatie zich louter met onderwijs bezighield ligt achter ons. Onze scholen staan midden in wijken en dorpen en vormen samen met de inwoners een belangrijke basisvoorziening in het kader van leren en ontwikkelen en leefbaarheid. We gaan op weg naar integrale kindcentra (IKC). Een IKC is een voorziening voor kinderen van nul tot dertien jaar, waar zij gedurende de dag bij elkaar komen om met elkaar te leren, te spelen, elkaar te ontmoeten en zich te ontwikkelen.

Alle ontwikkelingsterreinen van kinderen komen aan bod. De omgeving van het kind in het IKC biedt een totaalpakket op het gebied van educatie, opvang, welzijn en ontwikkeling. In het IKC is sprake van functionele specialismen en taakverdeling, maar er zijn geen organisatorische of institutionele scheidingswanden. Kinderen hebben er geen last van wanneer er verschillende aanbieders van diensten zijn. Het IKC biedt kinderen een dagprogramma, waarbij in het aanbod en de uitvoering rekening gehouden wordt met eisen die gesteld worden aan onderwijs en wensen van ouders op het gebied van opvang en ontwikkeling. Het programma hoeft niet per se in één gebouw (de school) plaats te vinden. Het is goed voorstelbaar dat voor de wat oudere kinderen een aantal activiteiten buiten de school, dus elders in de kern of in de wijk plaatsvinden, afhankelijk van de mogelijkheden en uitdagingen ter plaatse. In het IKC zijn ook tieners en ouders welkom (buurt- en wijkfunctie).

Resultaat in 2015

Dynamiek Scholengroep realiseert integrale kindcentra voor 0-13 jarigen in wijken en dorpen waarin plek is voor alle kinderen uit de kern en waarin opvang, ontwikkelingsgericht werken en onderwijs hand in hand gaan. We zoeken daarin de relatie met partners rondom het kind. Ook werken we actief samen met het maatschappelijk leven in wijk en dorp. De primaire partners in een IKC zijn onderwijs en kinderopvang. Deze partners bepalen gezamenlijk op hoofdlijnen de programma's die uitgevoerd worden. Voor de uitvoering zelf is er sprake van functionele specialismen. De medewerkers van onderwijs zullen zich vooral toeleggen op het stimuleren van de leerlijnen bij kinderen, terwijl de medewerkers van kinderopvang zich vooral richten op de meer algemene ontwikkelingslijnen van kinderen. Een rigide scheiding tussen deze specialismen is niet langer mogelijk. Er zullen meer en meer dwarsverbindingen ontstaan tussen onderwijs en opvang.

Dit maakt de inzet van combinatiefunctionarissen en gespecialiseerde medewerkers wenselijk en noodzakelijk. Denk aan combinatiefunctionarissen, of kinderopvangmedewerkers met speciale competenties op het gebied van sport of cultuur, maar ook onderwijsmedewerkers die verstand hebben van de vroeg-cognitieve ontwikkeling van kinderen.

De leiding van het IKC is eenduidig en vindt plaats vanuit de organisaties van de primaire partners (onderwijs en opvang). In de praktijk houdt dit in dat de directeur van de basisschool en de clusterleider van de kinderopvang een duo vormen dat leiding geeft aan het IKC. Per locatie worden hierover afspraken gemaakt. Eén duo kan in meerdere locaties leiding geven.

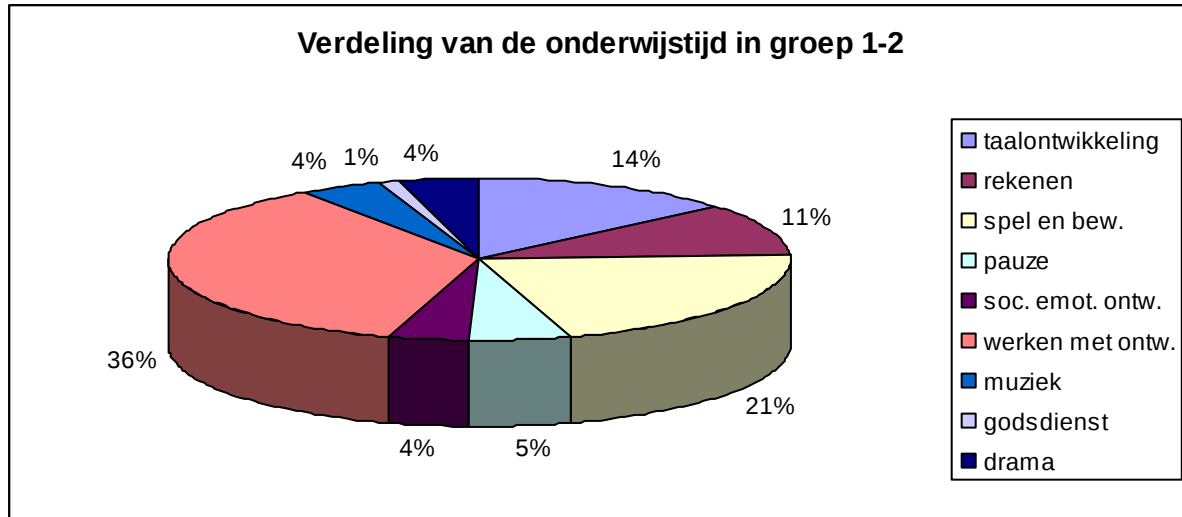
http://www.dynamiek.nu/fileadmin/Beleidsplan/beleidsplan_2011-2015.pdf

Bijlage 3. Groepsrooster en diagram Verdeling onderwijstijd.

Groepsrooster: groep 1 t/m 2 schooljaar: 2011-2012						
dag:	maandag		dinsdag		woensdag	
8.30 uur - 8.45 uur	taalontwikkeling		rekenen		taalontwikkeling	
8.45 uur - 9.00 uur	taalontwikkeling		rekenen		taalontwikkeling	0,50
9.00 uur - 9.15 uur	taalontwikkeling	0,75	rekenen	0,75	godsdienst	0,25
9.15 uur - 9.30 uur	werken met ontw.		werken met ontw.		werken met ontw.	
9.30 uur - 9.45 uur	werken met ontw.		werken met ontw.		werken met ontw.	
9.45 uur - 10.00 uur	werken met ontw.		werken met ontw.		werken met ontw.	
10.00 uur - 10.15 uur	werken met ontw.		werken met ontw.		werken met ontw.	
10.15 uur - 10.30 uur	werken met ontw.	1,25	werken met ontw.	1,25	werken met ontw.	1,25
10.30 uur - 10.45 uur	pauze	0,25	pauze	0,25	pauze	0,25
10.45 uur - 11.00 uur	spel en bew.		spel en bew.		spel en bew.	
11.00 uur - 11.15 uur	spel en bew.		spel en bew.		spel en bew.	
11.15 uur - 11.30 uur	spel en bew.	0,75	spel en bew.	0,75	spel en bew.	0,75
11.30 uur - 11.45 uur	muziek		taalontwikkeling		soc. emot. ontw.	
11.45 uur - 12.00 uur	muziek	0,50	taalontwikkeling	0,50	soc. emot. ontw.	
					soc. emot. ontw.	0,75
13.15 uur - 13.30 uur	soc. emot. ontw.	0,25	werken met ontw.		totaal	3,75
13.30 uur - 13.45 uur	rekenen		werken met ontw.			
13.45 uur - 14.00 uur	rekenen	0,50	werken met ontw.	0,75		
14.00 uur - 14.15 uur	werken met ontw.		spel en bew.			
14.15 uur - 14.30 uur	werken met ontw.		spel en bew.	0,50		
14.30 uur - 14.45 uur	werken met ontw.	0,75	taalontwikkeling	0,25		
14.45 uur - 15.00 uur	spel en bew.		drama			
15.00 uur - 15.15 uur	spel en bew.	0,50	drama	0,50		
	totaal	5,50	totaal	5,50		
dag:	donderdag		vrijdag			
8.30 uur - 8.45 uur	taalontwikkeling		rekenen			
8.45 uur - 9.00 uur	taalontwikkeling		rekenen			
9.00 uur - 9.15 uur	taalontwikkeling	0,75	rekenen	0,75		
9.15 uur - 9.30 uur	werken met ontw.		werken met ontw.			
9.30 uur - 9.45 uur	werken met ontw.		werken met ontw.			
9.45 uur - 10.00 uur	werken met ontw.		werken met ontw.			
10.00 uur - 10.15 uur	werken met ontw.		werken met ontw.			
10.15 uur - 10.30 uur	werken met ontw.	1,25	werken met ontw.	1,25		
10.30 uur - 10.45 uur	pauze	0,25	pauze	0,25		
10.45 uur - 11.00 uur	spel en bew.		spel en bew.			
11.00 uur - 11.15 uur	spel en bew.		spel en bew.			
11.15 uur - 11.30 uur	spel en bew.	0,75	spel en bew.	0,75		
11.30 uur - 11.45 uur	drama		muziek			
11.45 uur - 12.00 uur	drama	0,50	muziek	0,50		
13.15 uur - 13.30 uur	rekenen					
13.30 uur - 13.45 uur	rekenen	0,50				

13.45 uur - 14.00 uur	werken met ontw.			
14.00 uur - 14.15 uur	werken met ontw.			
14.15 uur - 14.30 uur	werken met ontw.	0,75		
14.30 uur - 14.45 uur	spel en bew.	0,25		
14.45 uur - 15.00 uur	taalontwikkeling			
15.00 uur - 15.15 uur	taalontwikkeling	0,50		
	totaal	5,50	totaal:	3,50

Bijlage 4. Foto's van het schoolplein en het logo.

Bijlage 5. Kadastrale foto van de school en het schoolplein en beschrijving van het schoolplein.

Beschrijving van het schoolplein:

Op de houtsnippers staan de volgende speeltoestellen:

- een klimrek met glijbaan
- een klimrek
- twee schommels
- een ijzeren iglo
- een kunststof buis waar kinderen doorheen kunnen kruipen
- een duikeltang met drie verschillende hoogtes
- een rioolbuis.

Op de trottoirtegels staan twee wipkippen en een zandbak.

Het kleutergedeelte wordt afgescheiden door een muurtje en zwarte paaltjes en beslaat ongeveer 1/5 deel van de speelplaats. Op het gedeelte van de trottoirtegels, waar groep 3 tot en met 8 speelt tijdens de pauze, staat een tafeltennistafel. De speelplaats bedraagt ongeveer 1400 m². De schooltuin ongeveer 450 m².

Op de speelplaats staat een buitenberging voor buitenspelmateriaal en een klein schuurtje voor tuingereedschap.

In de berging staan:

- twee karren met een stuur
- een trekkar
- drie fietsen voor twee kinderen
- twee kruiwagens
- twee steppen
- twee skippyballen
- acht autobanden
- twee grote houten bakken met daarin scheppen, harken, bezems, paardentuigen, emmertjes, klossen, zeefjes, en zandbakvormpjes.

Ook het buitenspelmateriaal van de tussenschoolse opvang en de kinderen van 0 tot 4 jaar heeft afgelopen schooljaar een plek in deze buitenberging gekregen.

De kinderen van groep 3 tot en met 8 gebruiken de hoofdingang. De jongere kinderen hebben een eigen ingang. Tussen deze ingangen staat een grote lindeboom. Aan de rand van de kleuterspeelplaats staat nog een grote lindeboom. Bij de fietsenstalling staat een grote eikenboom en voor de garage staat een middelgrote zuilhaagbeuk. Het gedeelte van de houtsnippers is omheind met een laurierhaag.

Bijlage 6. Afspraken speelplaats.

Bijgewerkt: 22-08-2011

Afspraken speelplaats

- De kinderen blijven op de speelplaats en mogen niet in de tuin. Behalve de kleuters zij mogen af en toe wel op het grasveld spelen.
- Alle kinderen lopen de speelplaats op via het slingerpad. Alleen de kinderen die met de fiets komen, mogen via de fietsenstalling de speelplaats opkomen.
- De speelplaats voor de groepen 3 t/m 8 en die van de kleuters wordt door de zwarte paaltjes gescheiden.
- De kinderen van groep 3 t/m 8 lopen gelijk door naar de “grote” speelplaats en blijven niet vooraan hangen. De kleuters blijven op hun “eigen” speelplaats
- Vóór en ná school (en dus ook tussen de middag) mogen de kinderen niet in de zandbak spelen. De zandbak is voor de kleuters en niet voor de grotere kinderen. Zij lopen hier dus ook niet gewoon overheen.
- Kinderen die tussen de middag overblijven en in groep 1 of 2 zitten mogen tijdens het overblijven wel in de zandbak.
- De kinderen mogen niet in de fietsenstalling van de leerkrachten komen.
- De kinderen mogen niet bij de gymzaal deur spelen.
- Er mag niet met houtsnippers of andere dingen naar elkaar worden gegooid.
- Er mag niet achter de haag gespeeld worden.
- Op ieder deel van de speelplaats is in de pauze van 10.30 uur tot 10.45 uur minimaal een surveillant
- Als het modderig is, mogen de kinderen niet op de houtsnippers spelen, maar blijven ze op het verharde gedeelte.
- Er mogen geen steps of fietsen op de speelplaats
- De kinderen mogen niet skeeleren op de speelplaats.
- Bij binnenkomst is het de bedoeling dat de leerkracht bij de deur gaat staan om ervoor te zorgen dat alles ordelijk verloopt en de voeten worden geveegd.
- Het schema voor het gebruik van de tafeltennistafel ziet er als volgt uit: maandag groep 8; dinsdag groep 5; woensdag groep 4; donderdag groep 6 en vrijdag groep 7.
- De kinderen van groep 7 en 8 mogen hockeyen. Per week wordt er gewisseld.

Afspraken onderbouw

- Een jarige mag als eerste een kar uitkiezen.
- Als het vriest, blijven de plastic spullen in de buitenberging.
- Als het koud en/of nat weer is mogen de kinderen niet in de zandbak en op de houtsnippers spelen
- Iedereen die binnen wil drinken/plassen, vraagt dit aan de meester of juffrouw en krijgt een lintje mee.
- Men mag niet op het gazon spelen, maar alleen op de tegels (of in de zandbak)
- Met de karren en fietsen mag men niet tegen elkaar botsen en ook niet tegen de muren.
- De “buitenspeeltoestellen” van de kleuters moeten tussen de middag worden “geparkeerd” tussen de zandbak en het hek van de fietsenstalling. Hier mogen de kinderen tussen de middag niet aankomen. De kinderen uit groep 1 en 2, die overblijven, mogen tijdens de overblijfmomenten hier wel gebruik van maken.
- De zandbakspullen mogen alleen in de zandbak worden gebruikt.
- Het zand blijft in de zandbak; op de zandbakrand spelen met zand mag ook .
- Er mag niet met zand en houtsnippers worden gegooid.
- De tuigjes mogen niet aan de karren/fietsen worden bevestigd.

- Er mogen maximaal drie kinderen op een fiets.
- Bij het opruimen is er één bak voor de scheppen, harken, emmers en vormen en één bak voor de loopklossen, paardentuigjes en paalkoppen.
- Degene, die surveilleert van groep 1 en 2 maakt op die dag de garagedeur open en haalt de spullen eruit.
- Tijdens de pauze mogen ook de kleuters bij de boom spelen.

Afspraken midden- en bovenbouw

- De pauze duurt van 10.30 uur tot 10.45 uur.
- De kinderen mogen tijdens de pauze alleen met toestemming van de surveillerende leerkracht naar binnen.
- 's Middags is er voor de groepen 4 t/m 8 geen pauze meer. De kinderen van groep 4 mogen 's middags nog wel een keer incidenteel naar buiten, maar niet meer dagelijks.
- De leerkrachten zorgen er voor dat alle kinderen tijdens de pauze naar buiten gaan en niet in de aula blijven hangen.
- Waveborden mogen op de speelplaats zolang ze geen ongemakken veroorzaken.

Bijlage 7. Vragenlijst ouders met brief aan ouders.

Hegelsom, 18-1-2012.

Beste ouders,

Zoals jullie wellicht weten ben ik bezig met het laatste jaar van een studie. Dit laatste jaar wordt afgesloten door het doen van een onderzoek. Mijn onderzoek heeft te maken met ons schoolplein.

Aan het begin van het schooljaar heb ik u gevraagd een paar vragen in te vullen. Deze vragen waren van belang om te weten hoe we met het schoolplein verder wilden. Dit heeft er toe geleid dat op dit moment een eerste ontwerp wordt gemaakt door Gerald Willems.

De onderstaande vragen zijn voor mijn studie. Het onderzoek van mijn studie gaat over het belang van buitenspelen en het belang van natuur op een schoolplein. Jullie mening wil ik verwerken in mijn onderzoek. Alleen de eerste vraag heeft ook in de vragenlijst van september gestaan. De andere vragen zijn nieuw of aangepast. Graag alle vragen invullen. Het invullen van deze vragenlijst kost niet meer dan 5 minuten. De vragenlijst zult u op papier en digitaal krijgen. U mag kiezen op welke manier u hem wilt invullen. Op deze manier hoop ik zoveel mogelijk ingevulde vragenlijsten terug te krijgen **voor 25 januari**.

Alvast hartelijk bedankt.

Nina van Enckevort.

1. Wat is op dit moment uw mening over ons schoolplein?

- ☐ Ons schoolplein is prima, geen aanpassingen nodig.
- ☐ Andere mening:

.....
.....

2. Waarom is het, volgens u, belangrijk dat kinderen buiten spelen (tijdens de pauze)? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ ontspanning
- ☐ ontlading (lekker uitleven buiten, bijvoorbeeld rennen)

- ☐ opladen concentratie (na het buiten spelen beter opletten in de klas)
- ☐ sociaal emotionele ontwikkeling (leren samenspelen)
- ☐ motorische ontwikkeling (leren bewegen)
- ☐ cognitieve ontwikkeling (iets leren van buitenspelen)
- ☐ zintuiglijke ontwikkeling
- ☐ gezondheid (kinderen worden minder snel ziek, als ze vaker buiten spelen)
- ☐

3. Vindt u spelen belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen?

- ☐ Van groot belang
- ☐ Van belang
- ☐ Onbelangrijk

4. Vindt u natuur belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

5. Is het volgens u wenselijk dat er meer natuur komt op ons schoolplein?

- ☐ Wenselijk
- ☐ Niet wenselijk

6. Wat is belangrijk bij de ontwikkeling van ons schoolplein?

(Bij meerdere antwoorden, graag volgorde hierin aangeven: 1, 2, 3 enz)

- ☐ Geborgenheid
- ☐ Kleding (denk bv. aan vies worden)
- ☐ Natuur
- ☐ Onderhoud
- ☐ Spannend
- ☐ Uitdaging
- ☐ Veiligheid

Bedankt voor het invullen!

Bijlage 8. Vragenlijst kinderen.

Naam:.....

Groep:.....

1. Wat is op dit moment jouw mening over ons schoolplein?

- ☐ Ons schoolplein is prima, geen aanpassingen nodig.
- ☐ Het schoolplein heeft aanpassingen nodig.

.....
.....

2. Hoe vaak verveel jij je tijdens het buitenspelen?

- ☐ Heel vaak
- ☐ Vaak
- ☐ Soms
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Nooit

3. Waarom vind je het belangrijk om buiten te spelen tijdens de pauze? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ ontspanning (je hebt buiten even rust)
- ☐ ontlading (je kunt je lekker uitleven buiten, bijvoorbeeld rennen)
- ☐ opladen concentratie (je kunt na het buiten spelen beter opletten in de klas)
- ☐ sociaal emotionele ontwikkeling (je leert er van samenspelen)
- ☐ motorische ontwikkeling (je leert van buiten spelen goed bewegen)
- ☐ cognitieve ontwikkeling (je wordt slimmer van buiten spelen, je leert er iets van)
- ☐ zintuiglijke ontwikkeling (je leert er goed van zien, horen, ruiken, voelen, proeven)
- ☐ gezondheid (je wordt minder snel ziek, als je vaker buiten speelt)
- ☐

4. Wat is belangrijk bij de ontwikkeling van ons schoolplein?

(Bij meerdere antwoorden, graag volgorde hierin aangeven: 1, 2, 3 enz)

- ☐ Geborgenheid
- ☐ Kleding (denk bv. aan vies worden)
- ☐ Natuur
- ☐ Onderhoud

- ☐ Spannend
- ☐ Uitdaging
- ☐ Veiligheid

5. Speel je graag in de natuur (bv het bos, denk bijvoorbeeld aan het bos bij Klein Zwitserland, het bos achter Roeffen Mart)?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

6. Wat zou jij op ons schoolplein graag willen doen?

Bijlage 9. Foto's ter ondersteuning van de vragen bij kleuters.

Vraag 3 Waarom vind je het belangrijk om buiten te spelen tijdens de pauze?

ontspanning

opladen concentratie

ontlading

sociaal-emotionele

ontwikkeling

motorische ontwikkeling

cognitieve ontwikkeling

zintuiglijke ontwikkeling

gezondheid

Vraag 4. Wat is belangrijk bij de ontwikkeling van ons schoolplein?

geborgenheid

kleding

natuur

onderhoud

spannend

uitdaging

veiligheid

Bijlage 10. Vragenlijst team.

1. Wat is op dit moment uw mening over ons schoolplein?

- ☐ Ons schoolplein is prima, geen aanpassingen nodig.
- ☐ Andere mening:

.....
.....

2. Waarom is het, volgens u, belangrijk dat kinderen buiten spelen (tijdens de pauze)? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ ontspanning
- ☐ ontlading (lekker uitleven buiten, bijvoorbeeld rennen)
- ☐ opladen concentratie (na het buiten spelen beter opletten in de klas)
- ☐ sociaal emotionele ontwikkeling (leren samenspelen)
- ☐ motorische ontwikkeling (leren bewegen)
- ☐ cognitieve ontwikkeling (iets leren van buitenspelen)
- ☐ zintuiglijke ontwikkeling
- ☐ gezondheid (kinderen worden minder snel ziek, als ze vaker buiten spelen)
- ☐

3. Vindt u spelen belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen?

- ☐ Van groot belang
- ☐ Van belang
- ☐ Onbelangrijk

4. Vindt u natuur belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

5. Is het volgens u wenselijk dat er meer natuur komt op ons schoolplein?

- ☐ Wenselijk
- ☐ Niet wenselijk

6. Wat is belangrijk bij de ontwikkeling van ons schoolplein?

(Bij meerdere antwoorden, graag volgorde hierin aangeven: 1, 2, 3 enz)

- ☐ Geborgenheid
- ☐ Kleding (denk bv. aan vies worden)
- ☐ Natuur

- ☐ Onderhoud
- ☐ Spannend
- ☐ Uitdaging
- ☐ Veiligheid

7. Zou je lessen buiten willen geven?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

8. Aan welke lessen denk je dan? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Taal
- ☐ Rekenen
- ☐ Beweging/ gymnastiek
- ☐ Natuuronderwijs/Biologie
- ☐ Aardrijkskunde
- ☐ Geschiedenis
- ☐ Techniek
- ☐ Teken
- ☐ Handvaardigheid
- ☐ Spel
- ☐ Andere lessen zoals:

9. Zie je daar op dit moment mogelijkheden voor?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Beperkte mogelijkheden

Bedankt voor het invullen!

Bijlage 11. Vragenlijst aan ervaringsdeskundigen.

Naam school:

Plaats:

Algemeen

1. Hoeveel kinderen zitten er op uw school?
2. Hoeveel vierkante meter plein/buitenruimte heeft uw school ter beschikking?
3. Hoeveel kinderen maken daar tegelijk gebruik van?
4. Volgens welke visie wordt er bij u gewerkt?
 - ☐ Ontwikkelingsgericht
 - ☐ Ervaringsgericht
 - ☐ Programmagericht
 - ☐ Anders nl:
- 4a. In hoeverre is de visie terug te zien in de inrichting van het schoolplein?

Inrichting van het schoolplein

5. In welk jaar is er voor het laatst iets veranderd aan het schoolplein?
6. Hoe zag die verandering eruit?
 - ☐ Toevoeging/vervanging van een speeltoestel
 - ☐ Het planten van struiken, bomen e.d.
 - ☐ Veranderen van de ondergrond.
 - ☐ Veranderen van een gedeelte van het schoolplein
 - ☐ Veranderen van het hele schoolplein
 - ☐ Dat is onbekend
7. Door wie is de speelplaats ontworpen?
 - ☐ Leerkrachten
 - ☐ Directie
 - ☐ Kinderen
 - ☐ Ouders
 - ☐ Ontwerper, naam:
 - ☐ Onbekend
 - ☐ Anders nl:
- 7a. Waarom is hiervoor gekozen?
8. Is het plein ingericht in zones?
 - ☐ Ja

- ☐ Nee

8a. Welke zones zijn er?

- ☐ Ruimtes met een specifiek doel (bv zandbakgebied, tuingebied enz.)
- ☐ Verbonden ruimtes (bv d.m.v. paadjes, bruggen, stapstenen, loopplanken)
- ☐ Verhoogde ruimtes
- ☐ Wilde en ongerepte ruimtes (bv. braakliggend stuk grond)
- ☐ Ruimtes om te ontdekken en te onderzoeken (bv. d.m.v. zintuigen)
- ☐ Ruimtes voor mysterie en betovering (bv. d.m.v. licht/schaduw, veel bloemen e.d.)
- ☐ Natuurlijke ruimtes
- ☐ Ruimtes voor verbeelding (voor eigen spelthema's, met genoeg verplaatsbare/losse onderdelen)
- ☐ Ruimtes voor beweging
- ☐ Ruimte voor rust
- ☐ Sociale ruimtes
- ☐ Bewegende ruimtes (om te vormen aan de behoefte)
- ☐ Ruimtes voor creativiteit (Van de Bogaard e.a., 2009).
- ☐ Ruimtes voor sport en spel (Van de Bogaard e.a., 2009).

9. Is bij de indeling van het plein rekening gehouden met de verschillende leeftijden?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

9a. Welke leeftijdsgroepen spelen tegelijkertijd op eenzelfde gedeelte van het plein?

Lessen

10. Worden er lessen gegeven op jullie schoolplein?

Ja

- ☐ Nee

10a. Zo ja welke?

10b. Welke voorzieningen/aanpassingen zijn gedaan om het schoolplein in de lessen te kunnen integreren?

11. Wordt het plein voor andere doeleinden gebruikt dan de pauze of het buitenspelen van de kleuters?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Zo ja voor welke doeleinden?

Spel

12. Zijn er veranderingen geconstateerd in het spel van de kinderen nadat het schoolplein was veranderd?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

12a Zo ja, welke veranderingen?

12b Waardoor ontstonden die veranderingen?

13. Waarom vindt u het belangrijk dat kinderen buiten spelen (tijdens de pauze)?

- ☐ ontspanning
- ☐ ontlading (lekker uitleven buiten, bijvoorbeeld rennen)
- ☐ opladen concentratie (na het buiten spelen beter opletten in de klas)
- ☐ sociaal emotionele ontwikkeling (leren samenspelen)
- ☐ motorische ontwikkeling (leren bewegen)
- ☐ cognitieve ontwikkeling (iets leren van buitenspelen)
- ☐ zintuiglijke ontwikkeling
- ☐ gezondheid (kinderen worden minder snel ziek, als ze vaker buiten spelen)
- ☐

14. Welke soorten spel zien jullie het meest op jullie schoolplein:

- ☐ Manipulerend/ sensorisch (zintuiglijk) spel
- ☐ Fantasiespel/ rollenspel
- ☐ Constructiespel (bv bouwen met losse materialen)
- ☐ Creatief spel
- ☐ Fysiek spel (bv klimmen, schommelen e.d)
- ☐ Spel met regels (bv voetbal, hockey e.d.)

Eigen mening

15. Aan welke kenmerken moet een rijke speelleeromgeving buiten voldoen?

16. Heeft een natuurlijk/ groen schoolplein meerwaarde?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

16a. Zo ja, hoe ziet die meerwaarde er volgens u uit?

17. Vindt u natuur belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

18. Wat is de belangrijkste rol van de leerkracht tijdens het buitenspelen van groep 1-2?

- ☐ De leerkracht handhaaft de regels en afspraken
- ☐ De leerkracht observeert de kinderen (observator)
- ☐ Lukt spel uit door het creëren van een betekenisvolle leeromgeving (toneelmeester)
- ☐ De leerkracht stimuleert de interactie tussen kinderen (bemiddelaar)
- ☐ Brengt nieuwe ideeën in het spel door mee te spelen (speelmaatje)

19. Wat is de belangrijkste rol van de leerkracht tijdens de pauze van groep 3 t/m 8?

- ☐ De leerkracht handhaaft de regels en afspraken
- ☐ De leerkracht observeert de kinderen (observator)
- ☐ Lukt spel uit door het creëren van een betekenisvolle leeromgeving (toneelmeester)
- ☐ De leerkracht stimuleert de interactie tussen kinderen (bemiddelaar)
- ☐ Brengt nieuwe ideeën in het spel door mee te spelen (speelmaatje)

Aanbevelingen/ aandachtspunten

20. Welke aanbevelingen/ adviezen zijn zinvol als wij ons schoolplein willen aanpassen? (het eerste antwoord toelichten a.u.b.)

- ☐ Aanbevelingen/adviezen:
- ☐ Geen idee.

Hartelijk dank voor uw medewerking!!!

Nina van Enckevort.

Bijlage 12. Adressen en websites van scholen waar een vragenlijst naar toe is gemaild of die ik bezocht heb.

De vetgedrukte scholen, 33%, hebben gereageerd. Of door de vragenlijst te beantwoorden of door een verwijzing te geven naar de website waar antwoorden te vinden zijn.

1. Amersfoort, 't Anker

www.anker.pcboamersfoort.nl

2. Amersfoort, OBS De Kubus

www.kbsdekubus.nl

3. Amsterdam, De Pinksterbloem, 4e Montessorischool

www.depinksterbloem.nl

4. Apeldoorn, Basisschool De Gentiaan

www.gentiaan-apeldoorn.nl

5. Apeldoorn, Basisschool 't Schrijvertje

www.tschrijvertje.nl

6. Assendelft, Jenaplanschool De Bijenkorf

www.jenaplanschooldebijenkorf.nl

7. Boxtel, Molenwijk Oecumenische Jenaplanschool

www.bs-jenaplan-molenwijk.nl

8. Blerick, De Harlekijn

www.harlekijn-akkoord-po.nl

9. Enkhuizen, Montessorischool De Wegwijzer

www.montessori-enkhuizen.nl

10. Groningen, Vrije School Widar

www.widarvrijeschool.nl

11. Harderwijk, Vrije School Valentijn

www.vrijeschoolvalentijn.nl

12. Haren, Peter Petersenschool

www.peterpetersenschool.nl

13. Leek, 'De Tweesprong' Christelijke Basisschool voor Daltononderwijs

www.tweesprong.pentaprimair.nl

14. Leiden, OBS Woutertje Pieterse

www.woutertjepieterse.nl

15. Nijmegen, Vrije school De Meander

www.vrijeschoolmeander.nl

16. Schijndel, Basisschool De Beemd

www.bs-debeemd.nl

17. Texel, Den Burg, Jac. P. Thijsseschool

thijsseschool@schooltij.nl

18. Texel, Den Burg, Vrije School

www.vrijeschooltexel.nl

19. Wervershoof, Jenaplanschool De Dijkwerkers

www.dijkwerkers.nl

20. Zutphen, Vrije School De Ijssel

www.deijsselbasisonderwijs.nl

21. Zwolle, Basisschool De Werkschuit

www.dewerkschuit.nl

Bijlage 13. Interview met Kees Both: 5-1-2012.

Kees Both is in 1965 van de Kweekschool afgekomen. Hij is terecht gekomen in het Jenaplanonderwijs.

De Grabbelton is een tijdschrift. (Bijlage 1)

Bij de SLO heeft Kees Both 9 jaar gewerkt. Dit ziet hij als zijn gloriejaren. Met scholen samen dingen ontwikkelen op natuur en milieu gebied. Toen is hij landelijk medewerker Jenaplan geworden. Hij zat al in het bestuur van de stichting. Suus Freudenthal bv (bijlage 2) noemden ze het wel eens. Suus is de sterke kracht. Dit heeft hij tot 2002 gedaan daarna is hij nog tot 2006 in dienst van de Jenaplan geweest. Daarnaast heeft hij altijd natuurprojecten gedaan o.a. met Marjan Margadant-van Arcken. Marjan Margadant was toen de hoogleraar, docent. Vanaf het jaar 2002 heeft hij in opdracht van een zorgboerderij gewerkt. Een boerderij waar kinderen woonden in leefgroepen. De boerin heeft hem gevraagd wat de betekenis is van de natuur voor de ontwikkeling van de kinderen die daar woonden. Dit waren kinderen met gedrags- en sociaal-emotionele problemen. Kees Both dacht van te voren altijd in termen van natuur-milieu educatie (dus kinderen enthousiast maken voor de natuur). Dat jaar heeft hij het omgedraaid. Natuur voor de kinderen. Hij heeft toen erg veel gelezen; in recent onderzoek. Hij ontdekte dat naarmate je meer recht doet aan natuur voor kinderen, je kinderen voor natuur bijna cadeau krijgt. Zeker in deze tijd. Natuur voor kinderen, dat kunnen we wel zeggen, maar er wordt veel natuur afgebroken. Hier is hij wel van geschrokken. De betekenis van natuur voor kinderen is groot, maar dat soort ervaringen voor latere betrokkenheid bij natuur is ook groot. Het oerwoud om de hoek wat hij had; hij speelde in het bos om de hoek, verdwijnt natuurlijk. Toen zat hij ook in het bestuur van Oase (daar is Springzaad uit voortgekomen). Hij is Marjan Margadant als pedagoog in het bestuur opgevolgd. Samen hebben ze toen bedacht dat ze tegenkracht wilden bieden. Springzaad is in 2002 opgericht. Kees Both heeft ooit het boek gemaakt: 'Tuin om de school, wat doe je ermee', in 1983 bij het afsluiten van de SLO. Dit ging nog niet over speelnatuur, maar over tuinieren op verschillende manieren. Over school-natuur tuinen. In het literatuuroverzicht dat Kees mij heeft gemaild, heeft hij de ontwikkeling weergegeven van school-natuurtuinen naar speelnatuur. Vervolgens hadden ze met z'n vieren, Marian Margadant, Wilma, Marianne van der Maas en Kees Both een soort clubje. Ze zeiden tegen elkaar: 'We moeten een nieuw schooltuinboek maken'. Maar ze kregen geen geld, het was niet vernieuwend genoeg. Toen hebben ze een project gedaan dat heette Bloeiend en boeiend. Ze hebben studenten aan het werk gezet. Het is een doctoraalscriptie geworden over school en natuurtuinen. Het vervolg daarop is Springzaad geworden. Het boek 'Vrij spel voor natuur en kinderen' is het boek geworden dat ze destijds wilden maken. Die studie vanuit de zorgboerderij is een rapport geworden: Ruimte voor de jeugd en voor de natuur. Dit staat op de Springzaadsite. Dat was de uitkomst van het onderzoek voor die zorgboerderij. Toen heeft hij de verschuiving gehad van kinderen voor de natuur naar natuur voor de kinderen. Later heeft hij ontdekt dat het in elkaars verlengde ligt. Ook voor de betrokkenheid bij natuur en milieu zijn dat soort speelse natuurervaringen ontzettend belangrijk. Er wordt niet alleen gesproken van het uitsterven van soorten maar van het uitsterven van ervaringen. Ook voor het uitsterven van natuur zijn dat soort ervaringen erg belangrijk. Toch is er de laatste jaren veel gebeurd. Schooltuinen zijn een deel daarvan. Daarnaast heb je openbare natuurspeelplaatsen en speelbossen. Het grappige is dat hij de laatste jaren weer ontdekt hoe belangrijk tuinieren met kinderen is. Een school in Amersfoort heeft een heel mooie schoolnatuurtuin met een moestuin erbij. Dat is een ideale combinatie. Tuinieren met kinderen is heel

belangrijk. Dat is heel intensief. Zien wat je moet doen om eten op je bord te krijgen dat zijn zulke elementaire ervaringen.

Boek: De brede school en groene speelruimte.

Pedagogisch kader kinderopvang 0-4 jaar. Hierin heeft Kees Both het groene hoofdstuk geschreven. Kun je lijnen doortrekken.

Landschapontwerper Marleen van Tilburg, woont in de buurt van Hegelsom.

Iemand met gevoel voor ontwerpen heeft een school nodig. Je moet het als landschap ontwerpen. Het ontwerp is heel belangrijk. Looprichtingen, verbindingslijnen, zones en grenzen, overgangen, hoogteverschillen en plekken waar je achter kunt kijken. Wilgentenen zijn hierbij goed te gebruiken. Gevlochten muurtjes.

Foto's vanuit dezelfde hoek genomen als de foto's van nu, geven een groot verschil aan. Dan zie je de verandering.

Vooraf veel bloemen. Je moet die bloemen wel het eerste jaar beschermen. In Engeland hebben ze onderzoek gedaan naar het verborgen leerplan van het schoolplein. Kinderen hebben het gevoel dat als er bloemen zijn, er kindvriendelijke mensen zijn. Bloemrijke dingen, je moet bepaalde soorten hebben die ergens tegen kunnen. Rivierdijkmengsel noemen ze dat. In het blad Groen hebben Paul Janssen en ik een stuk geschreven over beheer van speelnatuur, staat ook op de Springzaadsite. Daarin staan meer de technische dingen. In het artikel Een klein paradijs staat een school in Amersfoort beschreven. Hier staan tegen een hek struiken waar kinderen doorheen kunnen. Je moet kinderen vragen wat ze willen doen. Heel veel mensen denken niet dat die mogelijkheden er zijn, die zichtbaar zijn op de site van Springzaad. Een groen plein vergt ander onderhoud. Zo'n grijs plein is altijd een gevecht tegen dingen weghalen, nu werk je met de natuur mee. Dat vraagt ook beheer.

Gedeeltes van het plein die gebruikt worden voor sport hebben een ballenvanger nodig. Bv een golvend hek wat begroeit is. Je moet het wel scheiden in zones anders zijn de grote kinderen de baas over het hele plein. Niet dat ze dat willen, maar het gebeurt gewoon.

Vragen die voortkomen uit het onderzoek:

1. Aan welke voorwaarden moet een schoolplein, voldoen dat ingericht is als een rijke speelleeromgeving en daardoor uitdaagt tot spel?

Variatie, hoogteverschillen, verschillende begroeiing, ruimte voor rustig spel, plaatsen waar kinderen lekker kunnen teuten. Je kent het wel, kleuters die emmertjes vol stoppen met spullen, met losse materialen. En dan het hele muurtje vol zetten met emmertjes. Dus veel losse materialen. Als je planten en bomen hebt, moet je die vooral laten staan. Heb je een mooie boom staan. Een lindeboom, al die vruchtjes. Zo'n boom is ideaal. Een prachtige pleinboom. Veel los materiaal, dan maken ze heksensoep. Variatie. En water. Op het kleine Anker (van het artikel Het kleine Paradijs) hebben ze een beetje water. Weet je wie daarin kan verdrinken, een baby. Maar wie laat nou een baby bij water. Een baby en een peuter hebben nog een groter hoofd en nog geen sterke spieren, als ze vallen, schrikken ze en blijven ze liggen. Maar een kind van 4 jaar al niet meer, die staan gewoon op. Dus je moet iets hebben met water wat een overloop, dat weg kan. Dat zijn vaak moerasjes met stapstenen. Maar het resultaat is wel dat er allemaal kikkers zitten en andere beesten. Je moet in je achterhoofd houden dat je dat alsnog kan doen. Je hebt tegenwoordig heel veel kranen die je apart kan aanduwen. Op het Anker hebben ze het dakwater via een soort buis komt het in een put. Maar die put heeft een overloop naar een wadi, een soort riviertje van steen. Dat komt uiteindelijk op die laagste plek

van het plein terecht. Je hebt subtiele hoogteverschillen nodig. Dan kan het water ergens naar toe lopen. Dan heb je een soort wadi. Als het regent willen kinderen naar buiten, kunnen ze wadi lopen. Bij het Anker hebben ze plantenbakken tegen de school aan, een bak. Dat is een vijvertje met een overloop. Daar staat bijna altijd water. Het water is wel heel ondiep. Kleuters vinden dat heel spannend, grotere kinderen ook hoor. Insecten, kikkervisjes. Op het grote Anker hebben ze wel een vijver. Dat hebben ze extra spannend gemaakt, daar staat zo'n mooi schapenhekje omheen. Dan moet je door het hekje heen en kun je op je buik bij liggen kijken. Het is een manier van toegankelijkheid, maar niet zomaar. Water is wel mooi, als je dat voor elkaar krijgt. Kruip door, sluip door, hoekjes. Hoekjes hebben allerlei functies. Hoogteverschillen zodat kinderen ook verschillende perspectieven hebben. Je kunt met stenen werken, met veldkeien. De variatie aan spelmogelijkheden. Tovey is daar goed in.

2. Welke waarde heeft spel in de ontwikkeling van kinderen?

Spel is een vorm van informeel leren. Hoe kunnen kinderen zich ontwikkelen zonder spel. "Mijn spelen is leren", zei Hiëronymus van Alphen. Dat is zo. Wij temmen dat al heel vroeg. Dat vind ik wel eens problematisch, dat spel gelijk van allerlei doelen wordt voorzien. We moeten dat ook wel, we moeten ons verantwoorden.

Ondertussen gebeurt er wel heel veel informeel. Je kunt wel een kader hebben om naar spel te kijken, maar het moet geen kader zijn om het spel in te perken. Ik vind het wel spannend hoe je het spontane spel kunt omzetten in het geleide spel zonder kinderen hun spel af te pakken. Dat noemen ze de didactische klier die gaat stromen, Kinderen zijn bezig en jij gaat opeens iets doen wat als een tang op een varken slaat.

Oud boek: Laat ze toch spelen – Janet Moyles. Hier staat een mooi model in hoe je het spontane spel van kinderen kunt verrijken. Bijvoorbeeld bij al het mengen dat kinderen doen. Je moet een soort ideeën boek maken met je team. Alle ontdekkingen koppelen. Basisontwikkeling biedt een didactisch denken dat is heel goed. Hier heb je in dezelfde lijn een spiraal van het spel en dan kun je iets inbrengen waardoor het spel op een hoger niveau brengt. Ja, hoe kun je kinderen laten ophouden met spelen. Het informele leren en ervaringen, je moet leren zien dat dat heel basaal is. Als je in het pedagogisch kader van OGO zit, dan lukt dat wel. Laat teamleden met foto's documenteren en op de website zetten. Een mooie foto als teamscholing. Kijken naar wat er gebeurt: incidentmethode. Gewoon genieten als leerkracht. Het is een vorm van genieten. Kinderen ontdekken zelf dingen. Kinderen om de beurt de camera in de hand geven bij het spelen. Dan maak je er een feest van.

3. Heeft buitenspelen een meerwaarde?

Het ruimtelijke, ze bewegen anders. En het soort materiaal dat door het weer wordt beïnvloed. Buiten heeft zijn eigen waarde door de invloed van het weer en de elementen, de dingen die veranderen onder invloed van de seizoenen. De hele natuurlijke dynamiek die we binnen niet hebben, daarvoor hebben we een dak boven ons hoofd, daar schermen we ons voor af. Dingen die je binnen gebruikt, kun je buiten ook wel gebruiken. Kinderen gaan dingen combineren met natuurlijke materialen. Buiten kun je best grote blokken neerzetten. Buiten is juist niet gestandaardiseerd materiaal. Fröbelblokken, die zijn zo doordacht daar gaan kinderen zulke mooie dingen mee doen. Dat is gestandaardiseerd materiaal, heel goed doordacht. Daar kun je wel tot de groep 8 mee aan het werk. Maar buiten is juist het niet gestandaardiseerd materiaal. Als je dan dingen gaat combineren, moet je ook dingen manipuleren, klein maken, afbreken. Dat is de kracht van buiten. Het

losse dingen idee, het niet gestandaardiseerd materiaal. Niks is gelijk, niks past. De argumentatie van Tovey is hier heel sterk over.

4. Aan welke kenmerken moet een rijke speelleeromgeving buiten voldoen?

Variatie. Heel veel variatie. Veel levende dingen. Bijv. als je bloemen hebt, krijg je vlinders en sprinkhanen. Een mogelijkheid dat veel dieren zich vestigen. Dat kinderen ook niet meteen in paniek raken als er een hommelt door de klas vliegt. Spinnen. Dingen die je kunt plukken. Veel dingen die vragen van kinderen uitlokken. Ik maak altijd onderscheid tussen:

- Vraag het de dingen zelf maar-vragen.
- Navraagvragen: Vraag het aan iemand die deskundig is.
- Naslagvragen, opzoekvragen, zoekkaarten.

Eigen documentatie van de dieren die op je schoolplein zijn gezien. Een eigen flora en een eigen fauna van de tuin. Dit moet op een mooi prikbord, een collage of in een mooi boek. Leren over natuur is natuurlijk ook belangrijk.

5. Heeft een natuurlijk/ groen schoolplein meerwaarde?

Zie vraag 1 en 3

6. Wat is de meerwaarde voor zorgleerlingen zoals kinderen met ADHD en kinderen met autistische kenmerken?

Zo'n plein is goed voor alle kinderen en in het bijzonder voor kinderen met extraspecifieke zorg. Met name voor kinderen met zorg rond het aandachtsherstel. Ga eens observeren wat er met deze kinderen gebeurt als ze buiten zijn. Dan zul je zien dat deze kinderen die binnen nog geen minuut bezig kunnen zijn, tot je eigen verbazing, buiten 'eindeloos' bezig kunnen blijven. Er is een groepje, binnen Springzaad ook bezig over kinderen met autisme. Er komt volgend jaar een engels boek uit over autisme en natuur. Laura Minderhoud en Sophie Sliepen zijn hiermee bezig. Yvonne Vonder hoort ook tot dit groepje. Die houden zich met speciaal onderwijs bezig. Er is een enorme druk op het onderwijs. Aan de ene kant voelen mensen best dat hier heel veel zit. Aan de andere kant wordt je op rekenen en taal afgerekend. Er is die enorme afrekencultuur. Die werkt heel negatief. Dan gaan mensen hun nek niet uitsteken. Er wordt dan gezegd: "Het is mooi dat je dat doet, maar het moet vooral geen invloed hebben op de Citoscores". Dat is een probleem. Er is enige moed en geloof voor nodig om hiermee door te gaan. Uiteindelijk levert het wel dingen op.

7. Welke voorzieningen zijn noodzakelijk om het schoolplein in de lessen te kunnen integreren?

Natuurlessen liggen voor de hand. Bij de bovenbouw is dat lastiger, daar heb je de druk van de inspectie. Als je het hebt over de vakken; taal kun je wel doen. Ik heb wel voorbeeld boeken.

Boeken: Mathematics in the schoolgrounds, Using the environment. Macdonald education. Hierin staan ideeën over vormen, hoeveelheden, grafieken, grafische vergelijkingen, voorzetsels enz. Met rekenen ligt het voor de hand. Ik vind daar wel mee aan de slag moet gaan, maar dit niet alleen moet doen. Je moet gewoon een goed ideeën boek hebben, gekoppeld aan de kerndoelen. Als het om de oudere kinderen gaat, zou je 1 x in de week gewoon omgevingsrekenen moeten hebben. De oudere kinderen moet je weer spelletjes leren, die ze allang vergeten zijn. Er is een lange tijd geweest dat er seizoenen waren met de spelletjes. Deze spelletjes of varianten daarvan zou je ze weer moeten aanleren. Het is het verrijken van het gewone spel van de kinderen. Het is zo'n rijke cultuur, die cultuur van het spel. Bv touwtjespringen, diablo, hoepelen, tolleren enz. Dit valt weer onder geschiedenis en cultuur. Het schilderij van Breughel kan hierbij gebruikt worden. Je kan uit de

herinnering van mensen putten. Hiermee draag je bij aan de ontwikkeling van kinderen.

Aardrijkskunde is heel duidelijk buiten te geven: de ruimtelijke oriëntatie.

Geblinddoekt: zoveel stappen de ene kant op en zoveel stappen de andere kant op. Dat ze dingen vinden, lokaliseren. Bijv. een schatkaart maken van het schoolterrein en daarop dingen terug kunnen vinden. Dan moeten ze de goede verhoudingen hebben. Het tekenen van een vierkante meter en wat daarop te vinden is. Met taal kun je heel veel doen, kijkend naar de kerndoelen. Bijv voor de middenbouw de kinderen een doos geven, buiten 10 minuten twee aan twee zoveel mogelijk verschillende dingen verzamelen. Daarna het benoemen van wat er gevonden is. Wat is hetzelfde en wat zijn de verschillen. Welke overeenkomsten zijn er. Ga de dingen indelen, wat hoort bij elkaar. Ben je bezig met taal-denk relaties. Je kan het vervolgens laten indelen in 2 categorieën, dat is veel moeilijker. Categoriseren. Ik vind dat het te gek is dat elke school dit zelf moet doen. Je kan hier een vraag over stellen aan Springzaad. Per regio zou Springzaad dit kunnen verdelen. Voor de Pabo zou dit een goede opdracht zijn. De opdracht is dan wat je aan bv taal buiten kunt doen, gekoppeld aan de kerndoelen. Alle vakken hebben hun mogelijkheden. Taal zou ook samen met het expertisecentrum Nederlands kunnen. Bij de Pabo van Helmond werkt Frans van der Made. De Kempel is een goede Pabo. Je zou moeten vragen of de docent natuur en de docent taal zich hier over kunnen buigen. Je zou taal als thema kunnen nemen gekoppeld aan het schoolplein.

Boek: Dat is andere taal. Vanuit de Freinet hoek. www.freinet.nl

Boek: Dat telt, levend reken- wiskundeonderwijs. De Reeks. ISBN 9070961229

Met kunst kun je ook veel met het schoolplein.

OGO is een goed uitgangspunt.

9. Welke aanbevelingen/adviezen zijn, volgens u, zinvol voor ons schoolplein?

Zie vraag 1, 3 en 4

10. Weet u of er onderzoek is gedaan naar de invloed van een goed ingericht schoolplein op het resultaat van het onderwijs? Zo ja, waar kan ik deze onderzoeken vinden?

Alterra heeft een aantal onderzoeken gedaan. Aan het rapport 'Effecten van het vergroenen van schoolpleinen' doet Agnes van den Berg aan mee en Sjerp de Vries. Kees Both was hier projectgroeplid. Het project is in Rotterdam en bestaat uit 2 fasen. Bij een stuk of 10 scholen wilden ze de schoolpleinen vergroenen. Sigrun Lobst zat in het meedenkgroepje, ondersteunde hierbij. Josien van de Boogaard vanuit de GGD Rotterdam werkt er ook aan mee. Er is een voormeting gehouden. Met camera's hebben ze gefilmd: Wat doen kinderen nu met het plein? Ze hebben kinderen geïnterviewd. Ze hebben een hele rijke beschrijving van hoe het nu is. De experimentele factor is hoe dat zo meteen is. De eerste voormeting is helemaal klaar. En de tweede meting komt in gevaar door geld. Er is vertraging met de aanleg van de tuinen. Ze hebben bij de voormeting al gezien dat als je dit soort dingen verandert dat kinderen daar dan anders tegenaan kijken. Dus een hele rijke en behoorlijke harde meting. Daar staat Agnes van den Berg wel garant voor. Bij dit project zat ik intensiever bij. Ik zat vaak in klankbordgroepen. Ik ben jarenlang met Alterra bezig geweest. Bij dit laatste project was ik intensiever betrokken.

In Nederland is dit onderzoek nog niet gedaan. Amerikanen wel. In de literatuurlijst zijn onderzoeken terug te vinden. Dit kun je opvragen bij Springzaad.

Dit soort lange termijn effecten is geen geld voor. Het geld gaat naar onderzoek in de smalste manier die je maar kunt bedenken, ook als het over rekenen en taal gaat. Dat vind ik zonde.

11. Wanneer het plein goed is ingericht, welke losse materialen zijn dan nog van belang?

[Zie eerder in dit interview.](#)

Vragen die voortkomen uit de enquête die ik onder ouders en collega's heb gehouden:

Vanuit de enquête die ik onder ouders en teamleden heb gehouden blijkt dat collega's en ouders vinden dat kinderen zich mogen verstoppen, maar de meeste volwassenen willen toch dat er toezicht is op de kinderen. Hoe kun je een balans hierin brengen terwijl je tegemoet komt aan de wens van kinderen om zich te verstoppen en de wens van volwassenen dat er toezicht moet zijn? (Je kunt niet alles op ooghoogte voor volwassenen snoeien.)

[Veiligheid; verstoppen: Tovey heeft het over: Je moet kinderen veerkrachtig maken. Je kunt wel allerlei dingen weghalen voor kinderen weghalen, maar daar wordt het niet veiliger van. Je kunt beter maar alert zijn en met kinderen open zijn. Het is een kwestie van hoe je met kinderen over dingen praat. Het gevoel dat je alle kinderen in de gaten moet houden, zit tussen de oren. Net als met water. Vroeger zei een ouderwetse leerkracht dat kinderen hem aan moesten kijken, maar hij heeft geen controle over wat er in de hoofden van kinderen omgaat. In de Speeldernis zijn duizenden kinderen geweest. In al die jaren is de ambulance 3 keer geweest. Je moet er met kinderen over hebben dat ze zich niet laten opjutten door anderen. Ze moeten doen wat ze zelf voelen.](#)

[Artikel: Kinderen in beweging. Artikel in Mensenkinderen, in Het Jonge Kind ook. Ik geef hier een beschrijving van een kleuterschool in Beieren. Hier waren behoorlijke hoogteverschillen met gebruik maken van stenen en keien. De kinderen renden achter elkaar aan op dit ongelijk terrein. Die directeur zei dat er bijna nooit iets gebeurde. Naar aanleiding hiervan heb ik veel gelezen over de motorische ontwikkeling. Als je kinderen tussen 4 en 6 dit soort dingen laat doen, gaat hun lijf daarnaar staan. Hun lijf onthoudt die ervaring.](#)

[Als je kinderen alles onthoudt dan wordt het pas echt onveilig.](#)

Kindcentrum

De stichting Dynamiek, waar onze school bij hoort, heeft in het beleidsplan 2011-2015 staan dat alle scholen in 2016 omgevormd zijn tot een kindcentrum. Bij onze school zijn per 1 juni het peuterspeelzaalwerk, de voorschoolse opvang en de naschoolse opvang in ons gebouw gekomen. Wij zijn nu een kindcentrum voor kinderen van 0 tot 13 jaar.

Welke adviezen geeft u ten aanzien van kinderen van 0 tot 4 jaar en natuur op het schoolplein?

[Je moet uitkijken dat ze niet onder de voet gelopen worden. Een apart terrein met de mogelijkheid om dingen samen te doen met de andere kinderen. Dit moet je per kind bekijken. Hiervoor kun je goed kijken in het pedagogisch kader. In Amersfoort op het Anker zit de peuterspeelzaal in. Hiervoor hebben ze het terrein iets aangepast, maar ik weet niet hoe. Je zou een mail kunnen sturen en kunnen vragen in hoeverre ze het hebben aangepast.](#)

[Belangrijk is dat je van de verandering van het plein al een project maakt. Kinderen erbij betrekken wat er gebeurt. Daar zit al heel veel in als leerervaring. Met kaarten/plattegronden omgaan. Waarom zoiets gaat zoals het gaat. Hiervan een](#)

lange termijnproject maken. Het regelmatig aan de orde laten komen. Veranderingen documenteren.

Bent u bekend met scholen in onze regio die een groen schoolplein hebben?

Boxtel: Molenwijkschool.

Er zijn veel meer scholen dan die op de Sprinzaadsite staan. Even bellen of mailen.

Bijlage 1

Geraadpleegd 8-1-2011, via:

<http://80.89.233.32/cgibin/bx.pl?dcat=&woord=Graft%2C%20Maria%20van&titcode=BLEUDGR9999&ingang=S&vv=JN&systeem=%20&event=tdetail&sid=18f6f8fdd14e5b6c2ab8b6c1bde0ff74&vestnr=0080&pri=internet&cdef=002&srnum=003&sn=16>.

De Grabbelton werd in de jaren 1980-1993 enkele malen per jaar werd uitgegeven door het project Natuuronderwijs voor de Basisschool (het NOB-project). De Grabbelton was in de eerste plaats bestemd voor de leraren basisonderwijs, maar werd ook veel door studenten en docenten van de lerarenopleiding gebruikt. Na 1993 is de Grabbelton verder gegaan als het tijdschrift 'Natuur aan de basis'. In de Grabbelton werden in de rubriek "Ladenkast" lessuggesties, ideeën voor ontdekdozen en zogenaamde NOB-jes beschreven. In vier delen worden per bouw suggesties gedaan. Daarnaast bevat het vijfde deel didactische aanwijzingen voor de lessen over natuur, techniek en milieu.

Bijlage 2

Geraadpleegd 8-1-2011, via: http://nl.wikipedia.org/wiki/Suus_Freudenthal-Lutter

Suzanna (Suus) Johanna Catherina Freudenthal-Lutter (1908-1986) introduceerde in 1962 het [Jenaplanonderwijs](#) in Nederland.

Ze studeerde Germaanse taal en Letterkunde aan de [Universiteit van Amsterdam](#).

Zij trouwde in 1932 met de wiskundige [Hans Freudenthal](#). Na de [Tweede Wereldoorlog](#) interesseerde zij zich voor vernieuwende onderwijsvormen, waarbij haar aandacht speciaal uitging naar het door Duitser Peter Petersen (1884-1952) ontwikkelde [Jenaplanonderwijs](#). De eerste Jenaplanschool in Nederland startte in 1962 in Utrecht. Nu zijn er zo'n 200 Jenaplanscholen in Nederland. Tevens richtte zij het tijdschrift Pedagogische waar zij vele jaren redacteur van was. Dit tijdschrift stopte in 1981 en werd later opgevolgd door het blad Mensen-kinderen.

Bijlage 14. Interview met Greet Caminada via mailcontact: 18-1-2012.

De volgende vragen zou ik graag willen stellen/ aan de orde laten komen:

Voor ik inga op je vragen, wil ik nog wat zeggen. Veel leerkrachten gaan bezig met de speelplaats vanuit prima bedoelingen, maar realiseren zich te weinig dat de speelplaats een onderdeel/invulling is van een breder geheel: het onderwijs dat je voorstaat. Welke kijk heb je (hebben jullie) op onderwijs en welke rol speelt de speelplaats daarin? Welk aanbod wil je doen met je inrichting en materialen en welke rol speel je zelf als begeleider? Een nieuw ingerichte speelplaats kan veel meerwaarde hebben voor de kinderen, maar de begeleiding van leerkrachten blijft een belangrijke rol spelen!

Vragen die voortkomen uit het onderzoek:

1. Aan welke voorwaarden moet een schoolplein, voldoen dat ingericht is als een rijke speelleeromgeving en daardoor uitdaagt tot spel?

Onder een speelplaats als krachtige leeromgeving verstaan we een rijk ingerichte speelplaats met een stimulerende begeleiding.

Een rijk ingerichte speelplaats is een buitenruimte waar kinderen betrokken kunnen spelen en al hun competenties kunnen ontwikkelen, omdat de inrichting en de materialen aansluiten bij hun ontwikkelingsniveau en interesses en uitnodigen tot samenspel.

2. Welke waarde heeft spel in de ontwikkeling van kinderen?

Spelen is voor het jonge kind een levensbehoefte en een intense ervaring. Het is zijn manier om zich te verbinden met de omringende wereld en deze te leren kennen.

Het is ook zijn manier om zich te ontwikkelen. Jonge kinderen ontwikkelen zich dus door te spelen en het buitenspel biedt daarbij unieke mogelijkheden

3. Heeft buitenspelen een meerwaarde?

Voor jonge kinderen is hun leefomgeving hun leeromgeving en hoe rijker deze omgeving is, des te meer ontwikkelingsmogelijkheden het kind heeft. Zo zorgen opvoeders binnen voor een rijk ingerichte speelleeromgeving waar veel ervaringen kunnen worden opgedaan. Maar er wordt wel eens vergeten dat de buitenruimte ook een heel krachtige leeromgeving kan zijn wanneer die met dezelfde zorg is ingericht. En ook hier kan de begeleider zorgen voor een warme, veilige en toch uitdagende speelomgeving voor jonge kinderen. Het buitenspel heeft namelijk weer andere kenmerken dan het spel binnen en vormt dan ook een onmisbaar onderdeel van het ontwikkelingsaanbod. Het biedt op verschillende manieren meer vrijheid en andere uitdagingen. Kinderen kunnen buiten inspelen op onverwachte situaties en ervaringen opdoen met nieuwe materialen waarbij minder grenzen worden gesteld dan binnen zou gebeuren. De ruimere mogelijkheden zien we op verschillende gebieden:

Ruimte en materialen. Over het algemeen is de keuze van materialen vrijer en wisselen de kinderen makkelijker van activiteit. Al spelend kunnen ze de hele ruimte gebruiken. En zoals we in het voorbeeld zien kan ook restmateriaal buiten worden ingezet voor nieuwe spelimpulsen evenals afgedankte materialen als meubelkussens, gordijnen en overbodige verpakkingsmaterialen. (zie: 3.3.4) Eigenlijk wordt vrijwel alles wat de kinderen buiten vinden gebruikt in hun spel: takjes, steentjes, stokjes, papiertjes. En iedere vondst kan het spel weer rijker maken.

Geluidsvolume en snelheid. Buiten worden er weinig tot geen grenzen gesteld aan stemvolume. Vanaf 1 januari 2010 tellen kinderstemmen officieel niet meer mee bij het vaststellen van geluidsoverlast. Dit heeft minister Cramer van Milieu bepaald. Ook is het gebruik van muziekinstrumenten en materialen die geluid maken buiten

meestal toegestaan. Op de speelplaats kan een carnavalsoptocht worden gehouden of de parade van versierde fietsen met luid bellende berijders. Het is de enige plaats in school waar de kinderen binnen de grenzen onbeperkt kunnen hardlopen, fietsen, steppen, rolschaatsen of rijden met karren. Hier kunnen wedstrijdjes worden gehouden met de stopwatch onder het gejuich van de kijkers.

Onafhankelijkheid leerkracht. Leerkrachten gaan er meer vanuit, dat de kinderen het buiten zelf wel redden en geven hen meer ruimte voor eigen initiatieven. De kinderen zelf voelen minder de behoefte om aan de verwachtingen van de volwassenen te voldoen. Ze zijn meer zichzelf en gedragen zich vrijer; ze wanen zich onbespied. Ze zijn meer zichzelf dan binnen. Dit geeft aan begeleiders trouwens goede mogelijkheden voor betrouwbare observaties (zie 5.3).

Contact andere kinderen. Buiten hebben kinderen volop gelegenheid om sociale contacten aan te gaan, rollen uit te proberen en machtsverhoudingen af te tasten. Ze gaan vriendschappen aan of bouwen die uit en leren al spelend heel veel van elkaar. Nadat ze hebben geleerd hoe ze samen met anderen conflicten op kunnen lossen (zie #) zijn ze meestal in staat om onderling zelfstandig hun problemen op te lossen. Ze stellen hun eigen regels op en leren rekening te houden met elkaar. Hier schuilt wel een addertje onder het gras, want kinderen zullen bij conflicten vaak primair reageren of zich zo gedragen als ze thuis geleerd hebben. Die manieren zullen niet altijd in het verlengde liggen van de pedagogische doelstellingen van de school of de instelling! Coaching door de volwassenen naar een gewenste aanpak van conflicten is van belang, anders gaat hier het recht van de sterkste gelden! Ook pesten en intimidatie kunnen eerder voorkomen door deze grotere vrijheid en vragen een actieve houding van de begeleiders.

Veranderende speelsituaties. Buitenspel is niet voorspelbaar, maar veranderlijk. Een groepje kinderen dat begint met het doel om een diepe kuil te graven, kan dat verschuiven naar een brede sloot maken, wat eindigt in een spelletje ver springen. Van de kinderen wordt flexibiliteit verwacht om met die wisselende situaties om te gaan, maar ze worden ook door nieuwe situaties uitgedaagd en veranderen zelf regelmatig al spelend het spel. Nieuwe initiatieven en creativiteit krijgen hier alle ruimte.

Buitenspel biedt de kinderen andere uitdagingen

Buiten vallen veel beperkingen van het klaslokaal weg, waardoor de kinderen weer nieuwe ervaringen kunnen opdoen en specifieke ontwikkelingsbehoeften kunnen bevredigen.

De ruimte en materialen lokken uit om durf, uithoudingsvermogen, doorzettingsvermogen en ondernemingslust te gebruiken. Lichamelijke uitdagingen als klimmen, klauteren, rennen en duikelen worden spontaan aangegaan. Aan den lijve ervaart het kind afstanden, hoogteverschillen, snelheden. Ze leren zich bewegen tussen rijdende voorwerpen, lopend of zelf sturend en manoeuvrerend. Het zijn hun eerste ervaringen als verkeersdeelnemer. Ze moeten snelheden inschatten en daarop anticiperen. Het kind leert zijn lichaam en zijn mogelijkheden kennen en wordt vaardiger. Dat geeft weer een gevoel van zelfvertrouwen.

De buitensituatie geeft andere mogelijkheden voor exploratie. Een goed ingerichte buitenruimte heeft een keur aan natuurlijke materialen waarmee het kind kan experimenteren. Ongevormde materialen zoals zand, gras, aarde, water, (geschaafd) hout, struiken, plantjes, steen hebben allemaal hun eigen kenmerken die worden verkend, gebruikt, veranderd. Het kind leert al spelend de kenmerken van het materiaal en zijn toepassingsmogelijkheden. Hoe kun je een gang maken in

een berg zand? Hoe zorg je dat het water naar de kuil stroomt die je hebt gegraven? Hoe kun je die zware houten stronk verplaatsen? Waarmee kun je die zandtaart versieren?

De buitenruimte is minder begrensd dan het lokaal en lokt daardoor uit tot meer bewegen en meer gevarieerde bewegingsvormen. Dit kan zonder materialen in de vorm van gewoon rennen, huppelen of hinkelen. We zien dan vaak het bewegen in een groepje gewoon om het plezier van het bewegen. Maar het kan ook met een bal, springtouw, paardentoom, loopklossen, fietsen of karren.

Het kind kan opgedane indrukken uit het dagelijks leven verwerken. We zien op de speelplaats vaak nagespeelde gebeurtenissen vanuit de thuissituatie (vader en moedertje) van tv-series, nieuwsuitzendingen of schokkende gebeurtenissen uit de omgeving. Ook ingrijpende gebeurtenissen als een ziekenhuisopname, tandartsbezoek of het overlijden van de kat worden buiten vaak nagespeeld. Het kind kan zich zo bevrijden van gevoelens van onmacht en afhankelijkheid en weer grip krijgen op zijn situatie. Het kan zich uitleven en ontladen.

De speelplaats biedt mogelijkheden voor spannend, avontuurlijk en risicovol spel. Vooral jongens hebben hier vaak behoefte aan en zoeken naar mogelijkheden om hun grenzen te verleggen. Nieuwe uitdagingen worden aangegaan en met vallen en opstaan worden ze steeds competenter. Bij de inrichting van de speelplaats moet dan ook gezocht worden naar een evenwicht tussen veiligheid (geen onnodige risico's) en aanvaardbare risico's, die de kinderen uitdagen en waaraan ze kunnen leren. Maar ook veilige spelletjes als vangertje, verstoppertje, meidenpakkertje of indiaantje kunnen spannend en een beetje eng zijn en daarmee voldoen aan de zucht naar avontuur.

Buiten komen de kinderen in contact met natuurlijke elementen, zoals frisse lucht, temperatuurverschillen, zon, wind, regen, vorst, ijs en sneeuw. Met bomen die hun blad verliezen, takken, steentjes, bloemetjes, 'vliegertjes' waarmee ze dan weer nieuw spel kunnen bedenken. Ervaringen met zon en schaduw. Kleine diertjes als mieren, wormen, pissebedden, spinnen in hun web die uitnodigen tot nader onderzoek. De seizoenen krijgen buiten echt betekenis, zeker als er in de aanleg rekening wordt gehouden met diversiteit in de beplanting. (zie ook 3.2) De aanwezigheid van deze elementen heeft op kinderen vaak zo'n uitdagende uitwerking, dat verdere aansporingen tot nader onderzoek overbodig zijn, maar een leerkracht kan ook heel bewust de aandacht hierop richten.

Door het spel op de speelplaats worden de kinderen "gezonder". Ze vergroten hun motorische vaardigheden, ontwikkelen hun balans, verbeteren hun lichamelijke conditie en bouwen weerstand op. Het bewegingsspel stimuleert de spierontwikkeling, vergroot het volume van de longen en traint het hart. Daarbij is het een onmisbaar onderdeel in de strijd tegen kinderen met overgewicht.

Door het bewegen in een grote ruimte krijgen kinderen meer ruimtelijk inzicht. Ze leren afstanden inschatten; ervaren begrippen als: ver weg, dichtbij, hoog, laag, erachter, erom heen, linkerkant en rechts in de hoek. Ze kunnen dezelfde omgeving vanuit verschillend perspectief waarnemen. Al doende krijgen ze een beter lichaamsbewustzijn, wat goed is voor het zelfvertrouwen, maar ook de basis voor het aanleren van allerlei motorische vaardigheden.

4. Aan welke kenmerken moet een rijke speelleeromgeving buiten voldoen?

Zie vraag 1.

5. Heeft een natuurlijk/ groen schoolplein meerwaarde?

Ik denk dat natuurlijke materialen, zoals zand, gras, struiken, bomen en planten onmisbaar zijn voor jonge kinderen die zich gezond moeten ontwikkelen. In hoeverre een uitsluitend natuurlijke speelplaats meerwaarde heeft weet ik niet.

Het probleem kan zijn dat er veel onderhoud nodig is om de speelplaats in een goede staat te houden. Op het moment dat alles wordt ontwikkeld kan een enthousiaste groep mensen hier mogelijk goed voor zorgen, maar door wisseling van ouders en leerkrachten is hier misschien enkele jaren later geen sprake meer van; met alle gevolgen van dien.

6. Wat is de meerwaarde voor zorgleerlingen zoals kinderen met ADHD en kinderen met autistische kenmerken?

Er zijn onderzoeken en aanwijzingen dat ADHDers buiten meer tot rust komen. Ik denk wel dat leerkrachten een belangrijke taak hebben in de bescherming en de begeleiding van deze kinderen en niet alles van de inrichting van de speelplaats mogen verwachten. (denk ook bv aan het pesten van zwakke of opvallende kinderen)

7. Welke voorzieningen zijn noodzakelijk om het schoolplein in de lessen te kunnen integreren? Denk je hier aan jonge kinderen? Dan zijn er bij een rijke speelplaats nauwelijks voorzieningen nodig, maar moeten de mogelijkheden van de rijke buitenruimte benut worden. Voor oudere kinderen lijkt het me af te hangen van de lessen, maar daar weet ik te weinig van. Algemeen gezegd:

Georganiseerd kunnen vakgebieden als natuur en techniek, bewegingsonderwijs, wereldoriëntatie, tekenen en handvaardigheid heel goed buiten plaatsvinden. Met deze mogelijkheden zal bij de inrichting van de speelplaats al rekening moeten worden gehouden om groepslessen en het werken in groepjes mogelijk te maken. Al deze mogelijkheden worden vaak te weinig onderkent door de leerkrachten uit midden- en bovenbouw. Te vaak wordt daar het spel buiten nog gezien als een kwartiertje pauze waar enkele leerkrachten pleinwacht moeten lopen. Investeren in de speelplaats is dan de sluitpost van de rekening en dat is spijtig voor kinderen die de buitenervaringen zo hard nodig hebben.

8. Welke aanbevelingen/adviezen zijn, volgens u, zinvol voor ons schoolplein?

Het schoolplein is het onderwerp, maar de aanpak gaat veel verder:

Van het begin af aan wordt door de verschillende deelnemers ook gesproken over de visie op buitenspel, afgestemde pedagogische doelen en goede organisatorische afspraken. De pedagogische doelen van de kinderopvang liggen al prachtig in het verlengde van die van de basisscholen, namelijk:

Pedagogische doelen kinderopvang

- bieden van emotionele en fysieke veiligheid,
- stimuleren van de ontwikkeling van sociale competenties,
- overdracht van waarden en normen,
- stimuleren van de ontwikkeling van persoonlijke competenties.

Deze laatste is dan weer onderverdeeld in: emotionele, cognitieve, communicatieve, motorisch-zintuigelijke en creatief-beeldende competentie.

De visies op buitenspel, zullen door de verschillende deelnemers geformuleerd en naast elkaar gelegd moeten worden om tot een gemeenschappelijke visie te komen. Hoewel de inhoud van dit boek sterk inspeelt op speelbehoeften van jonge kinderen en dus niet gericht is op oudere kinderen kan het voor het ontwikkelen van zo'n visie een goede basis bieden.

Dit boek legt de nadruk op het buitenspel voor kinderen in de onderbouw omdat deze kinderen nog voornamelijk leren door spelen en het buitenspel daarbij een belangrijk onderdeel is. Bovendien brengen de kleuters een aanmerkelijk deel van

hun schooltijd buiten door. Maar ook voor de oudere kinderen biedt buitenspel veel kansen op het gebied van motorische, fysieke, sociale, emotionele en creatieve ontwikkeling tijdens het vrije spel. Het is een noodzakelijke afwisseling met de vaak zittende cognitieve taken in de klas. Sommige leerkrachten weten dat goed te benutten.

9. Weet u of er onderzoek is gedaan naar de invloed van een goed ingericht schoolplein op het resultaat van het onderwijs? Zo ja, waar kan ik deze onderzoeken vinden?

Er zijn onderzoeken gedaan naar: afwisseling tussen zittend leren en bewegen (Frans onderzoek) daaruit bleek dat wanneer er een deel (zittende) lestijd werd vervangen door bewegen, de leerprestaties van de kinderen verbeterden. Verder hangt het er vanaf hoe je “resultaat van je onderwijs” definieert: Citotoets? Zelfstandigheid van leerlingen? Zelfvertrouwen?

10. Wanneer het plein goed is ingericht, welke losse materialen zijn dan nog van belang?

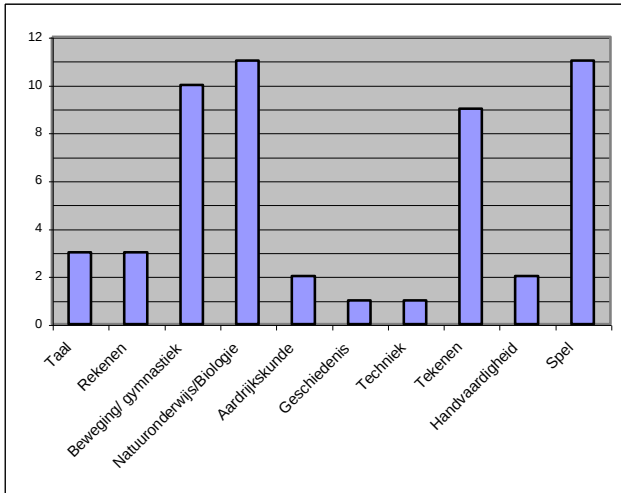
Materialen om ervaringen op te doen met rijden, sturen, gooien, vangen, springen, klimmen, duikelen, scheppen, trekken, duwen, bouwen, construeren, En ook met allerlei vormen van voortbewegen zoals lopen, rennen, hinkelen, huppelen en evenwicht.

Vragen die voortkomen uit de enquête die ik onder ouders en collega's heb gehouden:

Vanuit de enquête die ik onder ouders en teamleden heb gehouden blijkt dat collega's en ouders vinden dat kinderen zich mogen verstoppen, maar de meeste volwassenen willen toch dat er toezicht is op de kinderen. Hoe kun je een balans hierin brengen terwijl je tegemoet komt aan de wens van kinderen om zich te verstoppen en de wens van volwassenen dat er toezicht moet zijn? (Je kunt niet alles op ooghoogte voor volwassenen snoeien.)

Wij gebruiken in het boek de uitdrukking “de kinderen “wanen” zich ongezien. Voor jonge kinderen geldt: als ze ergens achter zitten is dat voldoende voor verstoppen. Voor mij zou je toch in hoofdzaak afscheidingen moeten aanbrengen waar volwassenen overheen kunnen kijken. De hogere begroeiing kan dan aan de buitenrand. Ieder kind moet zich veilig kunnen voelen en veilig zijn op de speelplaats en helaas hebben verstoppelkken dan de mogelijkheid voor veiligheid, maar ook voor dingen die een kind niet wil. Voorbeelden zijn dan seksuele spelletjes(die voor het betreffende kind onaangenaam zijn) of pesten en intimidatie. Een belangrijke rol is dan ook voor de leerkrachten weggelegd om de hoekjes goed in de picture te houden.

Alle collega's geven aan graag lessen buiten te willen geven. Hierbij worden verschillende vakken aangegeven (zie onderstaande tabel). Zijn er in een natuurlijk ingerichte speelplaats mogelijkheden voor alle lessen?

Dat laat ik graag aan Kees over!

Kindcentrum

De stichting Dynamiek, waar onze school bij hoort, heeft in het beleidsplan 2011-2015 staan dat alle scholen in 2016 omgevormd zijn tot een kindcentrum. Bij onze school zijn per 1 juni het peuterspeelzaalwerk, de voorschoolse opvang en de naschoolse opvang in ons gebouw gekomen. Wij zijn nu een kindcentrum voor kinderen van 0 tot 13 jaar.

Welke adviezen geeft u ten aanzien van kinderen van 0 tot 4 jaar en natuur op het schoolplein?

- veel mogelijkheden voor manipulatief spel
- veel mogelijkheden voor bewegen-met-uitdagingen (treetjes, hellingen, ongelijke ondergrond)
- inrichting met (gedeeltelijk) afgescheiden speelplekken
- mogelijkheden voor zon/schaduw, wind/luwte, hoog/laag.

Hoofdstuk 6 van ons boek gaat helemaal over "buitenspelen in breder verband en ook over samenwerkingsvormen. Het klinkt wat eigengereid, maar ik denk dat ons boek je veel info kan verschaffen. Aleid mailde na het lezen van een concepttekst: Ik begeleid een school op dit onderwerp en ik popel om met ze met hoofdstuk 6 aan de gang te gaan.

Bijlage 15. Interview Sigrun Lobst: 7-10-2011.

Allereerst wil ik u hartelijk bedanken voor dit interview. Voor mij is dit interview van grote waarde voor mijn onderzoek.

Voor de duidelijkheid heb ik achteraan het interview een kadastrale foto van ons schoolplein toegevoegd. Hierin is met blauw aangegeven wat eigendom is van de gemeente en met oranje wat eigendom is van de school. In een gesprek met de gemeente is aangegeven dat we met de inrichting van het plein de kadastrale grens aan mogen houden en geen rekening hoeven houden met de blauwe strook zolang we de gemeente op de hoogte houden van de plannen.

Vragen die voortkomen uit de enquête die ik onder ouders en collega's heb gehouden:

Vanuit de enquête die ik onder ouders en teamleden heb gehouden blijkt dat collega's en ouders vinden dat kinderen zich mogen verstoppen, maar de meeste volwassenen willen toch dat er toezicht is op de kinderen. Hoe kun je een balans hierin brengen terwijl je tegemoet komt aan de wens van kinderen om zich te verstoppen en de wens van volwassenen dat er toezicht moet zijn? (Je kunt niet alles op ooghoogte voor volwassenen snoeien.)

Het is niet nodig om kinderen altijd in het zicht te houden. Het heeft erg te maken met de cultuur van de school. Op sommige scholen zeggen ze: "Als kinderen kwaad willen, doen ze dat toch, we gaan daar niet van uit." Op andere scholen zeggen ze: "Bij ons kan dat niet, want er is ooit iets gebeurd." Binnen scholen heb ik gezien dat het belangrijk is hoe mensen er mee omgaan en hoe het besproken wordt in het team. In principe hoeft het geen probleem te zijn. Er zijn genoeg schoolpleinen met plekken waar kinderen uit het zicht kunnen zonder dat dat een probleem is. Je kunt dat beperken. Je hebt een heleboel randen en dan maak je geen diepe gebieden waar kinderen helemaal uit het zicht kunnen. Kinderen willen ook niet helemaal verstoppen. Dat is het mooie van groen dat het transparant is. Je gaat aan de randen werken met een strook struiken waar ze doorheen kunnen. Of met wilgen. Vaak is het zo dat ze ergens in of onder willen zijn en of je ze nog kunt zien is helemaal niet zo van belang voor kinderen, als ze maar het gevoel hebben beschut te zijn.

Ik kan me voorstellen dat je in bepaalde hoeken een afscheiding maakt en bijvoorbeeld zegt: "Dat wordt onze kleine beestjes hoek. Daar gaan we alleen maar naar binnen voor de lessen." Dat doen we vaak met plekken die echt uit het zicht zijn. Daar geef je een speciale toepassing aan.

Alle collega's geven aan graag lessen buiten te willen geven. Hierbij worden verschillende vakken aangegeven. Zijn er in een natuurlijk ingerichte speelplaats mogelijkheden voor alle lessen?

Welke voorzieningen zijn noodzakelijk om het schoolplein in de lessen te kunnen integreren?

Je kunt speciale hoeken maken zoals een archeologische hoek, waar je allerlei vondsten in hebt. Daar ga je alleen met de les naar toe. Dat ligt ook aan de interesses van de leerkrachten en wie dat oppakt. Voor alle lessen zijn er wel mogelijkheden.

Wat mij verbaast is dat handvaardigheid zo laag scoort in de tabel. Als je een beetje materialen hebt, kun je ook juist grote dingen buiten bouwen. Bijv. in verband met techniek. Je zou dingen mee naar buiten kunnen nemen zoals bamboestokken. Daar kun je met elastiek grote torens mee bouwen voor techniek.

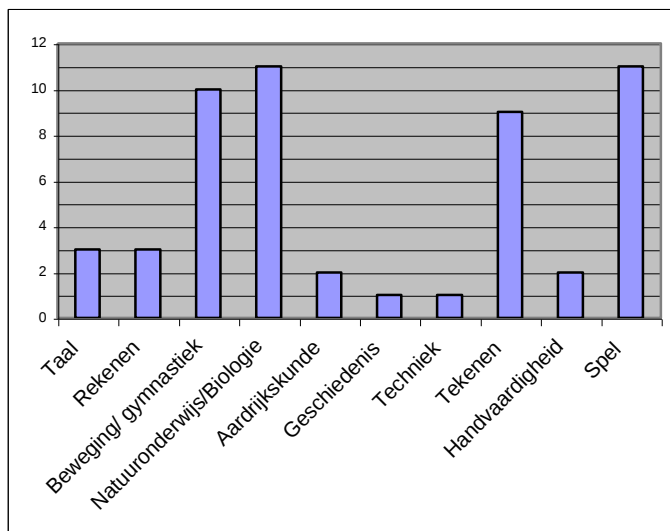
Met geschiedenis zie ik ook kansen. Het is ook een beetje afhankelijk van de fantasie van de mensen. Voor de meeste dingen is er ruimte nodig en afwisseling van materiaal. Je kunt iets met potten bakken. Welke materialen zijn er nodig voor de bouw van een huis. Praktische ideeën.

Met aardrijkskunde kun je beginnen met bodemboringen en bodemopbouw.

Ook nu al liggen er kansen, dit is afhankelijk van de creativiteit en de wil van de leerkracht. Vanuit de geschiedenis kun je de stenencirkels bespreken en uitleggen dat we dat tegenwoordig ook nog gebruiken en dan maak je een zitplek die je kan gebruiken als leslokaal. Bijv. met boomstammen. Je overlegt met de gemeente wat ze aan materialen hebben. Je legt uit dat je een hedendaagse steencirkel wilt maken en vraagt wat ze aan materialen hebben. De gemeente heeft zonder geld te hebben, veel materialen. Belangrijk zijn goede contacten met de gemeente.

Het is leuk om dit soort ideeën tegelijk met het werken aan de visie aan te pakken. Kijk ook op websites van mensen die daar mee bezig zijn. Je hebt websites van mensen die dat doen die ook veel foto's op hun site hebben staan. Bv Jan van Schaik, die heeft ook veel foto's op zijn site staan.

Je hebt mogelijkheden genoeg, kijkend naar de ruimte.

Wanneer het plein goed is ingericht, welke losse materialen zijn dan nog van belang?

Losse materialen ontstaan vanzelf met takjes en blaadjes. Of je blad op tegels valt of op houtsnippers, waar het hoort, dat is een groot verschil. Je kunt de kinderen laten harken bijv. voor het egelhok. Het hele onderhoudsverhaal is ook les. Dat past heel goed in een biologieles of in de technieklessen. Bijvoorbeeld als je het hebt over tuingereedschap.

Je kunt het blad verzamelen zolang het droog is en dan een grote hoop maken waar ze in kunnen springen. Daar werken kinderen ook graag voor, als ze weten dat ze daar iets leuks mee gaan doen.

Ondergrond is altijd lastig. Houtsnippers kun je 1 x per jaar laten aanvullen. De autobanden, die nu op het plein als rand zijn gebruikt, zijn ideale materialen.

Schooltuinen: je kan met schooltuinouders werken. Omdat dat zo leuk is, krijg je daar gemakkelijk mensen voor. Die klassen kijken daar op uit. Het is leuk om daar iets te doen met vogels.

Zorgleerlingen

De zorgleerlingen op deze school zijn kinderen met kenmerken van ADHD, autisme of kinderen die teruggetrokken gedrag vertonen

Wat is het effect van een natuurlijk schoolplein op kinderen met deze kenmerken? Heeft u daar ervaringen mee en hoe zijn die ervaringen? Of wat is uw mening hierover? Weet u of hier onderzoek naar gedaan is?

Die zorgleerlingen komen hier het beste tot hun trekken. Ik weet niet of er onderzoek naar gedaan is. Voor pedagogische vragen, moet je echt bij Kees Both zijn. Als er onderzoek naar gedaan is, dan is hij op de hoogte.

Ik ben in dat onderzoek niet thuis. Al helemaal niet op pedagogisch gebied. Op de site van springzaad of publicaties vind je het e-mail adres van Kees Both.

Mijn ervaring is dat die kinderen helemaal tot hun recht komen, die heb je helemaal mee. Voor hun is dat buitenwerken een verademing, dat vinden ze geweldig. Voor de meeste. Het is natuurlijk voor iedereen verschillend.

Weet u of er onderzoek is gedaan naar de invloed van een goed ingericht schoolplein op het resultaat van het onderwijs? Ik ben in dat onderzoek niet zo thuis.

Kindcentrum

De stichting Dynamiek, waar onze school bij hoort, heeft in het beleidsplan 2011-2015 staan dat alle scholen in 2016 omgevormd zijn tot een kindcentrum. Bij onze school zijn per 1 juni het peuterspeelzaalwerk, de voorschoolse opvang en de naschoolse opvang in ons gebouw gekomen. Wij zijn nu een kindcentrum voor kinderen van 0 tot 13 jaar.

Welke adviezen geeft u ten aanzien van kinderen van 0 tot 4 jaar en natuur op het schoolplein?

Voor 0 tot 4 zou je moeten gaan kijken bij kinderdagverblijven. Je kunt een afscheiding op een andere manier maken dan een hek. En ook de speelruimte voor die peuters kan groen zijn. Als je werkt met heuvels en met wilgentakken. Ook die kinderen hebben baat bij los materiaal. Er moet zeker een zandbak zijn. Met zand en takjes zijn ze al heel lang zoet mee. Zand en water. Met water kun je op heel veel verschillende manieren iets mee doen. Jullie hebben een gigantisch dak. Je zou iets met het dakwater kunnen doen. In Amersfoort werkt bij de gemeente een ambtenaar die heel veel groene speelplekken maakt, ook op scholen. Die haalt heel veel geld uit een subsidie, dat heet een afkoppelsubsidie. Dat gaat om het afkoppelen van dakwater. Hij koppelt het hele dak af van het riool en kijkt naar de putten en laat het water lopen. Het blijft dan beheersbaar voor mensen en het is tijdelijk. Je hebt niets te maken met de waterkwaliteit. Als het regent loopt het eenmalig onder water en na 1 of 2 dagen is alles weer weg. Met buitenpandse regenpijpen heb je heel simpel iets wat je aansluit op de regenpijp dat je open en dicht kunt zetten en dan maak je de overloop naar de put.

Openbaar plein

Ons schoolplein is een openbaar plein. Losse materialen verdwijnen of worden gesloopt. De losse materialen waar in uw artikelen over gesproken worden zoals bijv. boomstamstukken, losse takken en stenen kunnen moeilijk opgeruimd worden, hoe kunnen we hiermee omgaan?

Ik zou niet weten waarom het hier niet zou werken met die losse materialen. Je spreekt gewoon af dat de materialen op het plein moeten blijven. Ik zou me verbazen als het niet zou werken. Zeker als je met de kinderen de regels afspreekt. Dan is dat volgens mij helemaal geen probleem. Als iedereen dat kent en weet waar dat voor is. Je zou kunnen zeggen om 1 x per jaar voor de kerstvakantie alles op te ruimen. Je vraagt een vergunning voor een mooi kerstvuur en in januari begin je weer opnieuw met losse takken. Als mensen het gevoel hebben dat is van ons allemaal, dan kunnen losse materialen prima. De kinderen weten heel goed wat goed is en niet. Als je kinderen regels laat maken, worden ze zelf heel streng. Het is

altijd verbazingwekkend hoe goed ze weten wat voor problemen zou kunnen zorgen. Ze kennen zichzelf het beste.

Je moet kijken wat de oorzaak van vandalisme is. Heel vaak is dat verveling.

Kinderen willen altijd dingen veranderen, die willen bouwen en is er niets te bouwen dan gaan ze afbreken. Als er iets opbouwends is, gaan ze bouwen.

Je moet echt goed zicht houden op het plein in het kader van veiligheid. Je moet het plein aan de kant niet te hoog dichtmaken.

Literatuur

Wanneer je leest in de literatuur over buiten onderwijs geven, kom je uit bij Learning through landscapes vanuit Engeland. Zijn er voor dit type schoolpleinen niet erg veel vierkante meters nodig?

Het zou het allerbeste werken om een keer met de werkgroep een excursie te maken naar een of twee scholen en te vragen of iemand van die school het verhaal wil vertellen over hoe het bij hun gegaan is. Dan krijgen mensen ook het gevoel als het daar kan, kan het bij ons ook. Van elke groep een paar mensen: ouders, leerkrachten en evt. grote kinderen. Je krijgt dan een soort verbroedering en dan zie je je eigen mogelijkheden. Het wordt dan haalbaar door het verhaal van een collega. De voorbeelden in Engeland zijn veel te ver weg. Dan krijgen mensen het gevoel: "Dat kan daar wel, maar hier niet."

Wanneer u kijkt naar onderstaande literatuurlijst, is er dan nog literatuur die ik gemist heb? (Naast deze boeken heb ik ook veel artikelen, o.a. van de site www.springzaad.nl en uit het tijdschrift Het Jonge Kind).

- Boek: Natur Erlebnis Raume van Manfred Pappler en Reinhard Witt: Het is wel gericht op het Duitse onderwijssysteem. En het is heel erg op planten gericht. Een praktisch boek: hoe leg je aan, met wie werk je samen. Veel biologie, maar ook kunst. Een bakoven.

Tegenwoordig gaat het heel veel over duurzaamheidsopvoeding. Als je dat interesseert, is dat heel goed voor je onderzoek. Je moet eens een keer naar de Bloemhofschool in Rotterdam gaan kijken en dan m.n. Henk Oosterling. Het eco 3 principe. Hij is een filosoof. Die hebben een schoolplein ingericht vanuit het idee: we hebben een sociaal probleem. We hebben veel achterstandskinderen en we willen die kinderen een andere kijk op het leven geven. We hebben veel problemen met geweld en agressiviteit op school. Eco 3 betekent voor hem: het fysieke, mentale en emotionele is veel belangrijker. Hij heeft er een heel project omheen gemaakt. De kinderen krijgen standaard allemaal judo. Dat heeft te maken met leren elkaar aan te raken. In veel allochtone culturen zit dat er niet in: elkaar aanraken en zo contact maken.

Ze krijgen filosofielessen en de kinderen krijgen kooklessen. Daarvoor hebben ze hun tuin aangepast, zodat die past bij hun filosofie. Het is een heel klein hoekje, paar boompjes, fruitstruiken, ze hebben iets met beestjes. Het heeft in totaal €75,- gekost. Een paar tegels eruit gehaald. Heel laagdrempelig, zonder ontwerper. Erg haalbaar. Maar wel vanuit een pedagogisch concept: waarom doen we dit? Ze gebruiken de tuin als pedagogisch middel. Het is een klein plein, midden in een moeilijke wijk, met hoge hekken eromheen.

- Boek: Speelnatuur in de stad: Hoe maak je dat. Staat op de website van Springzaad. Hier staat ook een artikel in, samen met Josien, over de fysieke voorwaarden. Ook over cognitieve en emotionele ontwikkeling en lichamelijke gezondheid. Iets over de zorgkinderen. Fysieke voorwaarden van inrichting. Wat voor soorten buitenspel.

In de literatuur heb ik gelezen dat een schoolplein ingericht kan worden in zones voor de verschillende ontwikkelingsniveaus en activiteiten. Kan dit ook bij een natuurlijk schoolplein?

In dit boek komt die vraag over de zones terug. 4 hoofdzones: Er is ruimte voor rust, natuurbeleving, voor sport en spel en ruimte voor creativiteit. Hoe je daar mee omgaat, kun je heel goed inplannen in je plan. Er staat een stappenplan in, welke materialen gebruik je daarbij? Maar er zit ook een stappenplan in over kinderp participatie. Hoe betrek je de kinderen erbij? Hoe beleef je je plein? Waar zit je graag? Geef kdn bijvoorbeeld een rood en een blauw vlaggetje en laat ze het blauwe vlaggetje neerzetten op de plekken waar ze zich goed voelen en de rode waar ze zich niet goed voelen op het plein. Dit zijn oefeningen. Zo leer je je plein eerst goed kennen. De vraag waarom is daarbij heel belangrijk.

Waarom vind je het wel/niet leuk? Misschien tocht het daar of is het daar donker. Misschien wordt je daar altijd gezien.

Pak het met de hele school op.

Wanneer u een school begeleidt, hoe ziet die begeleiding er dan uit?

Je moet geen speeltuinontwerper hebben. Dat zijn vormgevers, die denken vanuit het object en niet vanuit de ruimte. De meeste hebben een heel andere werkwijze. Ontwerpde hoveniers zijn het leukste voor schoolpleinen. Die ontwerpde hoveniers die gewend zijn om participatief te werken. Dat doet ook Jan van Schaik. Niet iemand die een ontwerp tekening oplevert en zegt: "Gaan jullie hier maar verder mee." Het maakt het veel gemakkelijker als je iemand hebt die ook de uitvoering meeneemt. Die kan ook workshops geven en groepen mensen verder begeleiden. Advies geven voor het onderhoud. Adressen kun je terugvinden op de Springzaad website. Zoek iemand die bij jullie in de buurt zit.

www.wildeweelde.nl is de website van de vereniging van ecologische hoveniers in Nederland. Hier kun je op regio zoeken naar contacten. En daar staat bij iedereen waar die zich mee bezig houdt, waar die in gespecialiseerd is.

In het tijdschrift Mensen-kinderen, november 2004, wordt beschreven hoe de aanleg van het schoolplein van de Margrietschool in Rotterdam is verlopen. Nu zijn we 7 jaar verder. Hoe is het nu met dit schoolplein?

Zwitsers boek: Gärten für Kinder: Dat is van een echtpaar. Hij is een pedagoog en ze komen allebei uit het onderwijs. Nu met pensioen. Die hebben veel observatieonderzoek gedaan op scholen. Waar zijn kinderen mee bezig en hoe lang zijn ze bezig. In dit boek staan veel voor en na foto's. Ook na 2 jaar. Hoe ontwikkelt zich zoiets als je dat opbouwt. Veel mensen zijn teleurgesteld als je zoiets oplevert, ze kunnen zich niet voorstellen hoe het gaat worden. Maar dat heeft gewoon tijd nodig. Over een aantal jaren ontwikkelt zich dat.

Nelle Driessen uit Reijmerstok. Die heeft daar ervaring mee. Paul Janssen (overleden) is een onderwijzer, die heeft vanuit het centrum voor natuur en milieu in Maastricht veel gedaan. Nelle heeft meegewerkt aan workshops op scholen met Paul Janssen. Ik weet niet of ze zelf projecten heeft gedaan. Maar ze weet er wel van.

Ze doet ontwerp, maar ook onderhoud en heeft ervaring met kinderen en scholen.

Kent u voorbeelden van schoolpleinen die volgens u goed zijn ingericht?

Wat zijn kosten die daaraan verbonden zijn?

Op website van Springzaad en Jan van Schaik staan voorbeelden. Reinhard Witt heeft veel foto's op zijn site staan. Ook over de ontwikkeling door de jaren heen op een aantal projecten. Hij heeft het veel over kosten. De pleinen die hij maakt, maakt hij altijd samen met de school. Daar komt geen aannemer aan te pas. Ja... en de

gemeente. Vaak komt daar een dag een kraanmachinist van de gemeente. Of van ouders van kinderen. Hij werkt veel in landelijke gebieden. Daar gaan zijn prijzen ook van uit. Van veel meewerkende mensen. Hij werkt ook met workshops, bv metselmuurtje maken. Zo'n hovenier begeleidt de praktische uitvoering.

Goed tekenen met elkaar en bewust worden van de plekken waar je wilt beginnen. Goed kijken naar de randvoorwaarden. Goed kabel- en leidingenplan vragen bij de gemeente. Zijn er dingen waar je bij moet blijven komen? Dat geldt ook voor de nooddiensten en de noodtoegangen. Waar moet de brandweer nog bij kunnen om te kunnen blussen?

Doe iets met de beplanting. En doe dat goed. Als je een goede beplanting hebt, heb je zoveel meerwaarde wat speelmogelijkheden en educatieve mogelijkheden betreft. Dat iemand goed kijkt naar bladvormen, naar vruchten, naar de ecologische waarde.

Meer dan alleen naar de sierwaarde. Zoals een laurierkers. Die is hartstikke giftig, als je van de bladeren eet. Bij kleine kinderen is dat heel belangrijk, goed opletten. Daar adviseer ik altijd om te werken met kruiden, die zijn nooit giftig. Die ruiken en zijn mooi. Grassen zijn ook nooit giftig. Een aandachtspunt: Onderschat niet de waarde van schoonheid. Dat doet echt iets met kinderen. Ook met jongens. Je krijgt daardoor ook veel meer afwisseling van insecten. Je zet dan een hele voedselketen in gang. Voor duurzaamheidsopvoeding is dat heel belangrijk.

Denk na over het vogelvoer. Daar kun je van te voren al over nadenken. Welke gasten willen wij op ons plein en wat hebben die nodig. Wat heeft een worm nodig om te komen, een lieveheersbeestje. Die begint als een eitje; wordt dan een larve. Wat heeft die larve nodig, wat heeft de kever nodig? Zo kun je met de kinderen een beeld schetsen van wat willen we straks. De kinderen houden heel goed in de gaten of er wel genoeg voedsel is voor die mooie vogels die ze willen. Hier kun je nu al mee aan de gang. Mensen lekker maken. Maak een mooie tentoonstelling van de projecten in de gang van de school zodat de ouders het zien.

Je moet een weelde aan planten hebben, zodat het niet uitmaakt dat kinderen plukken.

Het project moet op zoveel mogelijk verschillende schouders liggen. Als het plein een levendige plek wordt, kunnen er ook feesten gevierd worden.

Bijlage 16. De speelleertuinboxen in de praktijk.

Een vernieuwende veldwerkmethode voor kinderen van 3 – 12 jaar...
Vanuit welke visie zijn de speelleertuinboxen ontwikkeld?

In een wereld waarin de natuur het steeds moeilijker krijgt, en kinderen meer tijd binnenshuis doorbrengen dan buiten, wordt de roep steeds groter voor een andere benadering van ons natuuronderwijs! We willen de kinderen weer in contact brengen met de natuurlijke omgeving, niet alleen vanuit een boek, maar juist gebruik makend van de mogelijkheden van de schoolomgeving. Belangrijk vinden wij het ook dat kinderen leren spelen in een natuurlijke omgeving, met respect voor planten en dieren. Hierbij staan de uitgangspunten van het coöperatief leren voorop; leren doe je niet alleen, het is een sociaal proces. Met de speelleertuinboxen gaan de kinderen dan ook in groepjes op verkenning, gebruik makend van de nieuwste materialen op veldwerkgebied. Het "nieuwe leren" (vaak een beladen term) is uitgangspunt geweest voor het ontwikkelen van de opdrachtkaarten in de boxen. Kinderen bedenken samen waar ze de opdracht het best kunnen uitvoeren, hoe ze de taken verdelen, en op welke manier ze hun bevindingen vastleggen. Dat laatste kan op diverse manieren gebeuren, maar altijd in overleg met de leerkracht. In de onderbouw zal de verslaglegging veel in de vorm van tekeningen of creatieve werkstukken kunnen gebeuren, terwijl bij de oudere kinderen het digitale portfolio (met zelfgemaakte foto's) een belangrijke rol speelt. Van hieruit is een presentatie voor een groep klasgenoten ook een logische stap.

Hoe gaan we werken met de speelleertuinboxen?

Voor elke leeftijdsgroep is een tiental boxen beschikbaar, die gedurende het schooljaar rouleren. De kinderen hebben een overzichtslijst van de opdrachten, en de leerkracht kan op deze lijst aangeven hoe de resultaten zijn van het werk. Op het moment dat er buiten met de speelleertuinboxen gewerkt kan worden, kan gekozen worden voor een klassikale benadering, maar evengoed voor een werkwijze met kleine groepjes. Wanneer een leerkracht met de totale groep wil werken, is hij/zij degene die de boxen verdeelt over de klas, ondersteunt en enthousiasmeert waar nodig, de kinderen be vraagt naar hun bevindingen, en er zorg voor draagt dat de materialen weer heelhuids terugkomen in de boxen.

Bij de werkwijze met kleine groepjes worden de kinderen meer verspreid over de dag met een box aan het werk gezet, zoals dat ook vaak al gebeurt tijdens zelfstandig werken met een werkbrief (weekcontract). Ook hier geldt dat de leerkracht de kinderen hierbij helpt, en controleert of de materialen weer goed opgeruimd zijn.

Zijn de materialen ook toepasbaar op andere scholen?

Om maximaal rendement uit de veldwerkopdrachten te halen, dient een schoolomgeving natuurvriendelijk ingericht te worden (voor zover dit al niet het geval is). Dat geldt voor het onderwijs in het algemeen, maar zeker voor het veldwerk: een goed voorbereide omgeving is de belangrijkste voorwaarde voor een bepaalde kwaliteit van leren.

Met deze wetenschap in het achterhoofd kan een leerkracht een inventarisatie maken van wat er al is aan elementen-met-natuurwaarde rondom school. Daarbij kan gedacht worden aan houtstapels, slootkantjes, bermen, poelen, plekken met stenen, een plantsoen, houtwal, e.d. Maar je kunt natuurlijk ook de omgeving inrichten als speelleertuin, en dan snijdt het mes aan twee kanten: in de pauze lekker spelen in een uitdagende omgeving, en tijdens het werk van alles leren over onze inheemse natuur. En juist die uitdaging zijn we aangegaan op EBC-Oost: we hebben een stoepenplein omgeturnd in een glooiend landschap met bomen, speeltoestellen van natuurlijk materiaal, en natuurrijke elementen die veel levende have aantrekken. Er is een vlindertuin (de Icarusheuvel) aangelegd inclusief klimtoren; een blokhut met een bloemrijk vegetatiedak, een hopbank met wilgen en hopranken; er is samen met de kinderen een levende wilgen-iglo gevlochten; een insectenhotel is in gebruik genomen, kortom ruim baan voor de groene omgeving van de school!

Opening van het insectenhotel,
mei 2010

Het cradle-to-cradle principe hebben we bij de aanleg van de speelleertuin zoveel mogelijk toegepast; zoveel mogelijk hergebruik van bouwmaterialen. Voor het metselwerk van de Icarusheuvel zijn oude bakstenen gebruikt van een steenfabriek uit België (misbaksels), die voor ons doel prima geschikt bleken te zijn. En als je dan ook nog een creatieve metselaar onder je vrijwilligers hebt, dan is het resultaat boven verwachting! Een ander voorbeeld van hergebruik zit in één van de kunstwerken; een plaatselijke kunstenaarsgroep heeft van een oud vissersbootje de drakenkop gemaakt, en oude rioleringsbuizen vormen een tunnel door de Icarusheuvel (de buik van de draak).

De materialen voor de speelleertuinboxen zijn niet specifiek ontwikkeld voor de speelleertuin van EBC-Oost; het concept is toepasbaar op elke willekeurige school, of het nu een stadsschool betreft of een school in het buitengebied...Daarom is het ook voor andere scholen een aanrader om deze manier van veldwerk voor de kinderen te introduceren. De speelleertuinboxen kunnen naast elke bestaande natuurkennismethode gebruikt worden. Weliswaar zal er ruimte gemaakt moeten worden in het lesprogramma, en zal er bekeken moeten worden hoe je de veldwerklessen kunt inpassen in het rooster. Hier wordt zeer zeker ook een beroep gedaan op het eigen initiatief van de kinderen; veel opdrachten beginnen met: "Zoek een plekje waar je (planten, bomen, stenen, bijv.) ziet. Hier maak je samen met je maatje de volgende opdracht." Op deze manier is het veldwerk niet gebonden aan één bepaalde plek, maar kun je met de kinderen afspreken waar de grenzen van hun onderzoeksgebied liggen.

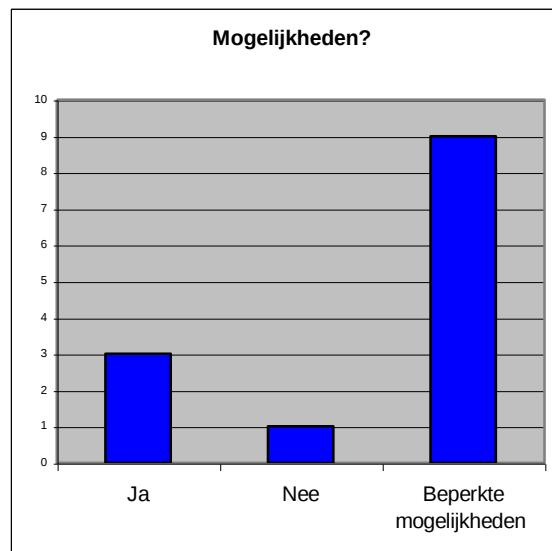
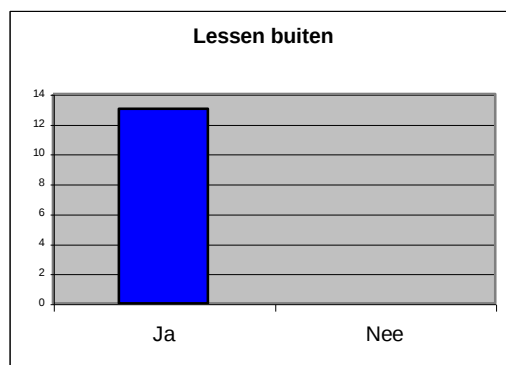
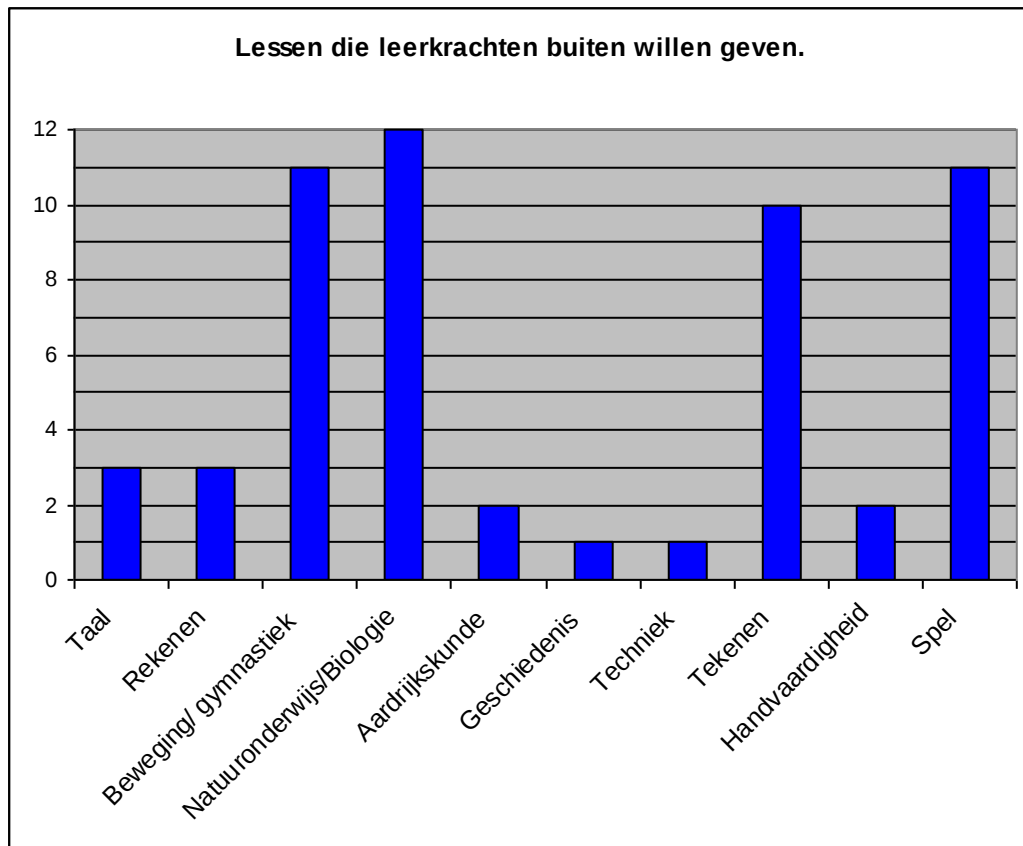
Waar kunnen de lesmaterialen besteld worden?

De leskaarten, die in een digitaal pakket worden aangeboden, zijn verkrijgbaar via Stichting De Blekert. Een volledige leerlijn van peuters tot groep 8, totaal 66 leskaarten, incl. handleiding. Kosten: € 270,-. Door overmaken van dit bedrag naar Stichting De Blekert, rek.nr. 16.71.43.166, krijgt U de leskaarten op CD toegestuurd.

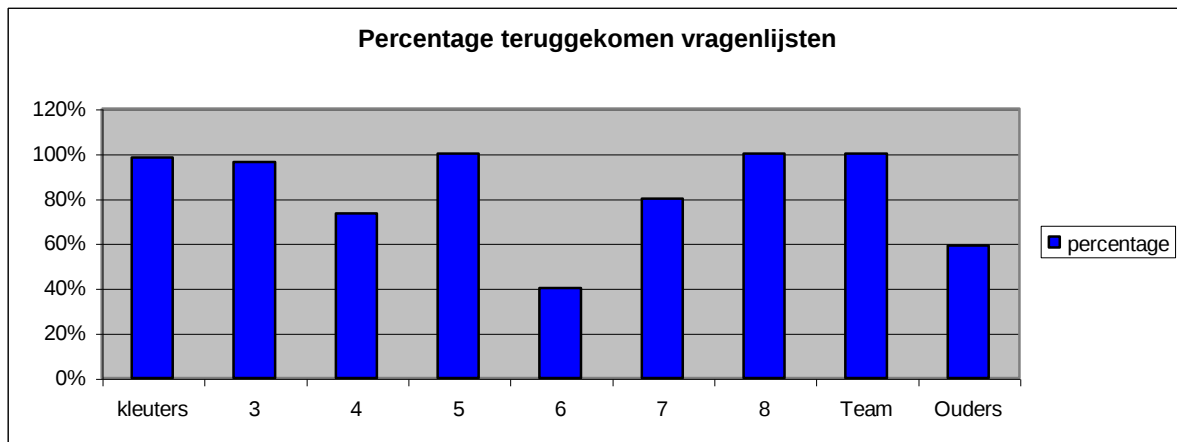
De veldwerkmaterialen zijn verkrijgbaar via www.veldwerknederland.nl.

Bijlage 17. Uitslagen vragenlijst kinderen, ouders en team, die niet staan in hoofdstuk 4.

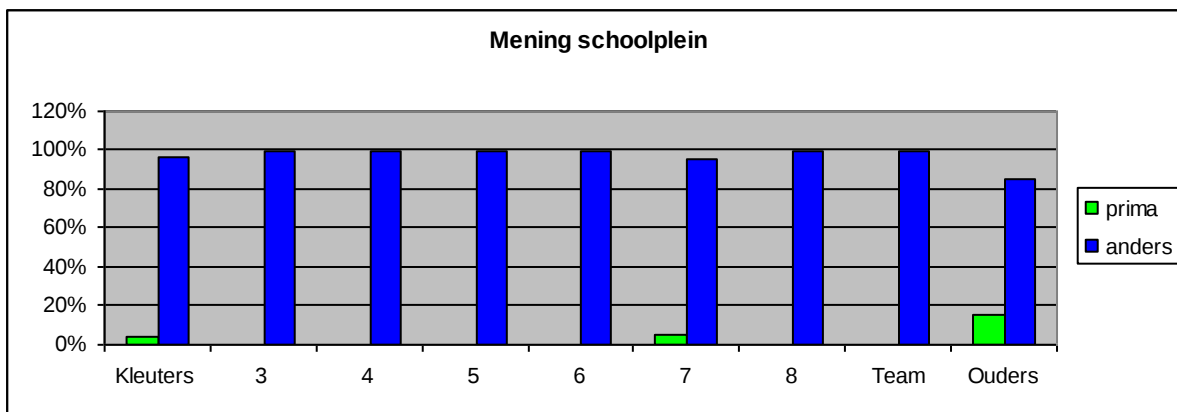
17.1

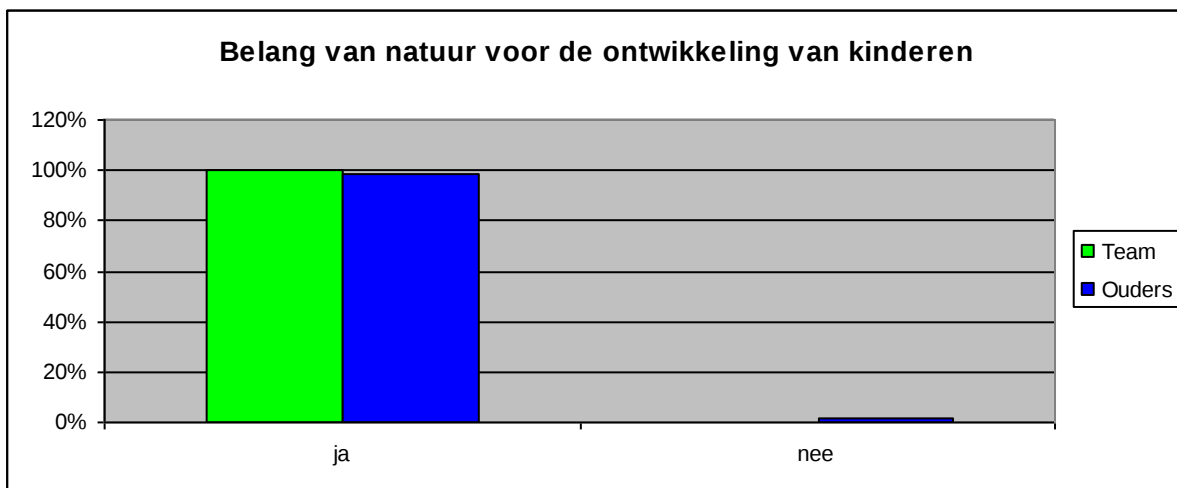
17.2

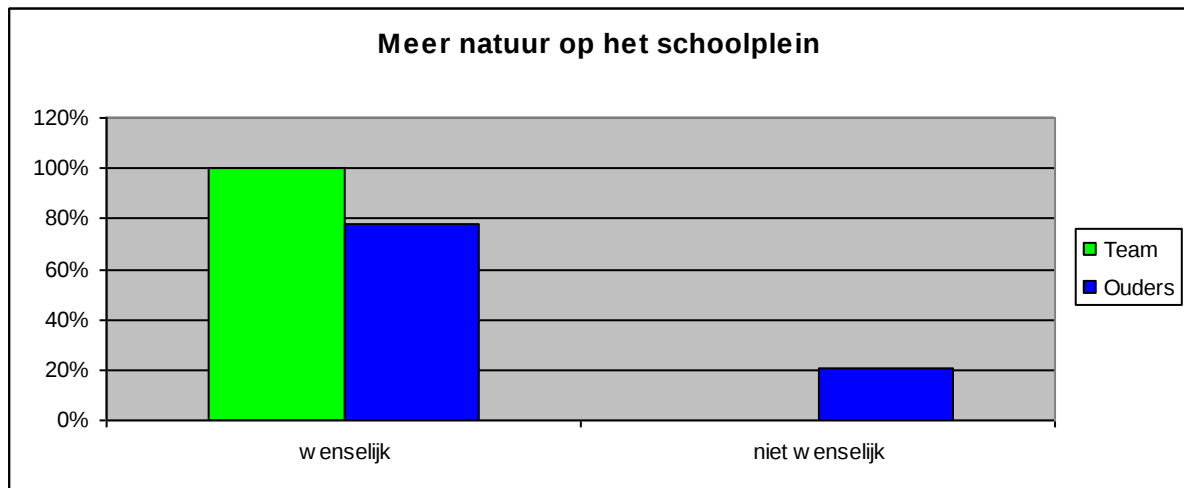

17.3

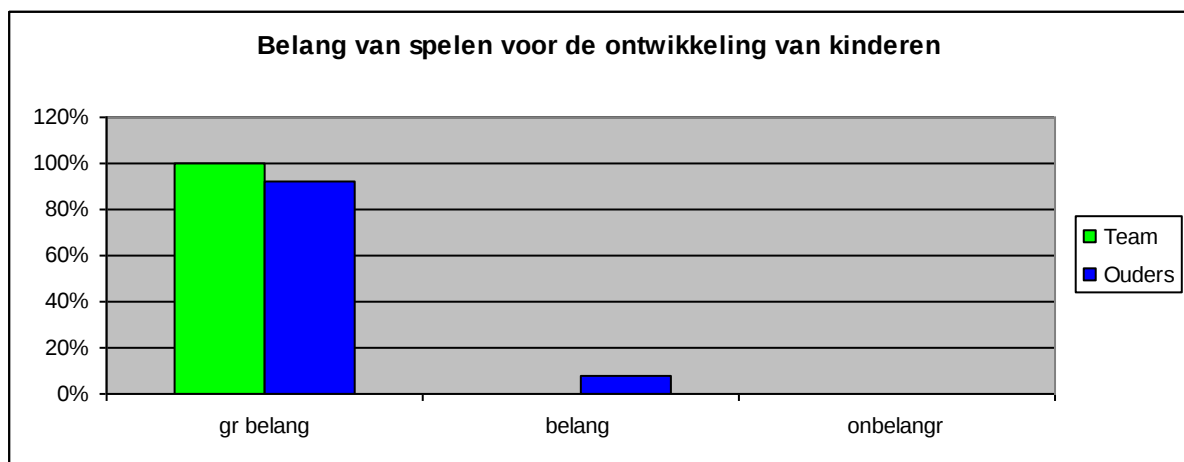

17.4

17.5

Bijlage 18. Ideeën van de kinderen m.b.t. het schoolplein.

Algemeen:

- Een plaats om lekker te rennen
- De ruimte om te rennen en spelen
- Rare spiegels
- Een weg/straat
- Tribune
- Podium

Sport/spel

- Sportveld
- Voetbal, korfbal, hockey, tafeltennissen, volley
- Skatebaan

Speeltoestellen:

- Verschillende schommels en glijbanen
- Samen schommelen, ligschommel, schommelmat
- Trampoline springen
- Klimwand
- Ondergrondse buis
- Parcours
- Kabelbaan
- Doolhof
- Hutten
- Clubhuis
- Verstophuisje
- Wiebelbrug
- Skelter
- Nepauto

Relaxplekken

- Chill ruimte
- Hangmat
- Rustplek
- Kletshoek
- Picknickplek
- Tafels
- Zitrots

Kermis

- Achtbaan
- Botsauto's
- Treintje

Natuur:

- Bomen
- Gras
- Water
- Brug over water
- Bloemen
- Insecten
- Buiten water kunnen drinken
- Een berg
- Zandberg

- Zandbak
- Een fontein, vijver, beekje
- Wei met dieren, kinderboerderij
- Schooltuin

Belangrijke aandachtspunten:

- Ruimte voor samenspel en samen dingen kunnen doen
- Ruimte waar grotere kinderen met de kleuters mogen spelen.

Ideeën van ouders m.b.t. het schoolplein.

Positief aan het plein

- Lindeboom
- Ruimte
- Het is open en overzichtelijk
- Speeltuintje
- Klimrekken
- Tafeltennistafel
- Het kunnen splitsen van onderbouw en bovenbouw
- De ruimte
- Speelplaats op de houtsnippers (1 ouder)
- Zandbak
- Speeltuin
- Peuters gescheiden van grotere kinderen

Mogelijke veranderingen/ aandachtspunten:

Algemeen: meningen

- Verouderd
- Het voldoet niet meer aan de eisen
- Wel functioneel
- Knus, niet te massaal
- Overzichtelijk
- Te veel grijze tegels, het is een stenen vlakte.
- Te weinig groen en natuurlijke uitstraling
- Ingang is te smal voor buggys/ kinderwagens
- Schoolplein is nu statisch,

Wensen

- Natuurlijke tuin
- Gazon om op te spelen
- Meer natuur, boomstammen, vlinderstruiken, boompjes
- Moestuin (met behulp van opa's en oma's)
- Tuin om zintuigen te prikkelen
- Haagjes met doorkijkjes
- Meer groen, natuurlijk karakter
- Glooiingen
- Onverharde ophoging
- Avonturenzone met veel opties voor onderzoek
- Gras erbij betrekken
- Spelen met water
- Veranderlijk schoolplein
- Bouwmaterialen beschikbaar stellen, (lange) boomstammen
- Dode bomen om in te klimmen of klimwand
- Betere verdeling specifieke activiteiten voor leeftijdscategorieën

- Multi functionele plekken
- Een voetbalveldje met goals en een vangnet voor de ballen (Ballen verdwijnen over de garage)
- Mogelijkheid tot trefbal of slagbal
- Hinkelen in leuke kleuren
- Smileys bij de ingang
- Speelser met meer kleur
- Meer schommels
- Afsluitbare zandbak
- Het plein mag fleuriger, frisser
- Een huisje/ hutje
- Rustzone
- Spelzone
- Overdekt zitje
- Zitje voor de oudste kinderen
- Meer bankjes
- Verhoging, podium
- Flexibel schoolplein ook te gebruiken bij een schoolfeest o.i.d.

Uitdaging

- Te weinig uitdaging voor hogere groepen.
- Meer uitdaging
- Er is te weinig voor kleuters
- Er zijn meer speeltoestellen nodig voor de peuters.
- Meer spelmogelijkheden voor de verschillende leeftijdscategorieën.
- Saai
- Op de speelplaats is niet veel te beleven.
- Spannende ontdekplekjes

Veiligheid

- Veiliger maken
- Geen hockey meer (1 ouder)
- De clown-wipkip is gevaarlijk
- Poort bij de ingang voor de peuters
- Omheining voor de peuters
- In de winter vaak gevaarlijk door gladheid
- De ondergrond is niet fijn, kinderen krijgen in de zomer wel eens splinters in de voeten.
- Losliggende tegels vast leggen
- Verlichting 's avonds

Wat moet weg

- Houtsnippers moeten weg i.v.m. splinters, hars in kleding
- Autobanden moeten weg
- Betonnen buis moet weg
- Het muurtje moet weg (midden op het plein)

Ideeën van het team m.b.t. het schoolplein.

Mogelijke veranderingen/ aandachtspunten:

Algemeen

- Cijfers op de speelplaats dmv van bijvoorbeeld een hinkelpot.
- Lijnen en cirkels op speelplaats of vakken

- Pleinstickers of geverfde tegels (denk aan hinkelbanen of genummerde tegels)/
- Meer variatie (in speelmogelijkheden of –toestellen)
- Allerlei speelplekken/speelmogelijkheden creëren:
- Hinkelpotten
- Voetbalveld, trefbalveld o.i.d. afbakenen
- Klim en klauter ruimte
- Verstopplekken creëren
- Verschillende ‘zitplekken’ maken
- Buitenberging met ruim assortiment aan speelmaterialen.

Natuur

- Zintuigen laten prikkelen door voelpad (verschillende stenen met noppen, ribbels, zachte rubber tegens, harde tegels, etc.)
- Kruidentuin (ruiken en proeven)
- Plek voor kriebelbeestje (vlinderstruiken, insectenkastjes, houtwal voor insecten, etc.).
- Meer struiken om je te kunnen verstoppen.
- Meer natuurlijke materialen: een boom om in te klimmen en een boomstam om op te lopen.
- Schooltuintje aanleggen per groep zodat er in gewerkt kan worden. Denk aan bloembollen in de lente, berg stenen voor pissebedden en andere beestjes ivm biologie, zomerbollen en –bloemen, groente poten.
- Een tuintje wat betreden mag en kan worden.
- Planten/bomen.
- Grasveld zou wel prettig zijn.
- Zitkuil is een optie, maar ik weet zelf nog niet zo goed wat ik van een zitkuil vind.
- Voor natuur zijn die dierenheggen e.d. een mogelijkheid.
- Stukje moestuin, groei en bloei.
- Meer groen en aantrekkelijk groen voor vogels, dieren enz.
- Schooltuin.